

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

מטות-מסעי

מאוצר שיחותיו ומאמריו
של הרה"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו יששכר שמואלי שליט"א

התשפ"ו

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה

לעילוי נשמת מר אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה "נהר שלום" תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמוד התפילה ענוותן כהלל
שייף עייל שייף נפיק
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה

כמוהר"ר **שלום אהרן שמואל** זצוק"ל

ב"ר שמואל ורחל ז"ל
נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית

מרת **שולמית רחל שמואל** ז"ל

בת נחמיה ומזל ז"ל
נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרן הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.ג.צ.ב.ה.

דינים הנוהגים מר"ח עד התענית

דינים הנוהגים מר"ח עד התענית

- א. משנכנס אב ממעטים בשמחה א', ולכן ישראל שיש לו משפט עם נכרי ישתדל לדחות משפטו עד לאחר תשעה באב². וכן מי שצריך לעבור ניתוח, והוא ניתוח שאפשר לדחותו עד אחר תשעה באב, כדאי שידחה הניתוח³.
- ב. משנכנס אב ממעטין במשא ומתן. ולכן אדם אמיד שעסקיו להרווחה יותר מכדי פרנסתו, ימנע ממשא ומתן בימים אלו. ומי שיכול שלא לפתוח חנותו בימים אלה עדיף⁴.
- ג. בנין של ציור וכיור שנעשה לנוי או להרווחה בעלמא, אסור. על כן אסור לצבוע הדירה מר"ח אב, ומכל מקום בתי כנסיות ובתי מדרשות ותלמודי תורה מותר, דהוי צורך מצוה⁵.
- ד. יש להמנע מלקנות או להזמין ריהוט חדש או כלים חדשים וכיוצא בזה, אע"פ שיגיעו לביתו רק לאחר תשעה באב. אמנם דבר האבד, כגון מכירות בזול, שעלול להפסיד הרבה אם לא יקנה, מותר. ומטעם זה מותר ג"כ לחתום חוזה לקניית או שכירות דירה בימים אלה, לפי שאינו יודע אם יזדמן לו אח"כ⁶.

עיונים והארות

התוס' ביבמות, ריבוי משא ומתן קא אסר, שימעטו יותר מבשאר ימים.

ועיין למו"ר מופת הדור בחזו"ע (שם בהלכות משנכנס אב ממעטין בשמחה במקורות להלכה א) וז"ל: ד: כתב מרן הב"י, ועכשיו לא נהגו רוב העולם למעט במשא ומתן כלל משנכנס אב, ונראה שהם מפרשים שלא נאסר אלא משא ומתן של שמחה, כגון צרכי חופה וכיו"ב, כאותה הסברא שדחו התוס' (יבמות מג. ד"ה מלישא וליתן). ומפני כך היו נושאים ונותנים כדרכם. ולפ"ז עכ"פ צריכים להזהר במשא ומתן של שמחה. ע"כ. והט"ז (ס"ק א) כתב שאין די בזה, שהרי ענינינו הרואות שגם בצרכי חופה אינם ממעטין, אלא נראה הטעם להתיר בזמן הזה, משום שיש עלינו משא מלך ושרים. וכ"כ הב"ח בשם מהרש"ל. ע"כ. וכ"כ הא"ר (ס"ק ב) בשם מהרש"ל והב"ח. ומ"מ לדינא יש לחוש למ"ש מרן הב"י למעט במשא ומתן של שמחה. וכ"כ להלכה וז"ל: וצריך למעט במשא ומתן של שמחה, כגון צרכי חופה וכיו"ב, ולהמנע מלקנות תכשיטי כסף וזהב, ושלא לבנות בית חתנות לבנו, והוא הדין למי שבונה בית לנוי ולהרוחה. (הר"ן סוף פ"ק דתענית, והרב המגיד פ"ג מהל' תעניות ה"ח). אבל הבונה לצורך מגורים לו ולמשפחתו ברוכת הילדים, ומרחיב את ביתו, מותר.

וכתב שם עוד (בביאורים) מותר לקנות ספרים חדשים, אע"פ שהוא שמח בהם, שכיון שהוא דבר של מצוה מותר. וכן מותר לקנות ארון ספרים, להשתמש בו לצורך הספרים, וכן מותר לקנות רהיטים חדשים הנחוצים לו להשתמש בהם, בימים אלו.

וכן כתב בא"ח (שם אות ב) וז"ל: הא דאמרו ממעטין במו"מ מר"ח עד ט"ב היינו של שמחה כגון צרכי חופה, אבל שאר מו"מ של מסחר וכיוצא עושין כדרכן ואין חוששין.

ואולם האור לציון (שם) כתב וז"ל: ויש להמנע מקניית רהיטים מראש חדש אב, ואף לא להזמין את הרהיטים, אף שלא יקבל אותם אלא לאחר תשעה באב, אלא אם כן המחירים

א. **משנה** בתענית (כו:): שו"ע (סי' תקנא סעי' א).

ב. **גמ'** בתענית (כט:): אמר רב פפא: הלכך, בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי - לישתמיט מיניה באב דריע מזליה, ולימצי נפשיה באדר דבריא מזליה. וכ"כ השו"ע (שם) וז"ל: ובר ישראל דאית ליה דינא בהדי כותי, לישתמיט מיניה דריע מזליה, עכ"ל.

ג. **מו"ר** מופת הדור בהליכות עולם (ח"ב פר' דברים הלכה א).

ד. **מו"ר** האור לציון (ח"ג פכ"ו תשובה א) וז"ל: ראוי למי שיכול, למעט בעיסוק בסחורה ועסקאות כספים מראש חדש אב, עכ"ל.

ועיין לקמן בהלכה ד' באיזה משא ומתן אסור לעסוק ובאיזה מותר.

ה. **כתב** השו"ע (סי' תקנא סעי' ב') מר"ח עד התענית ממעטים במשא ובמתן וכו' או בנין של ציור וכיור.

וכתב הבא"ח (ש"א פר' דברים אות ג) וז"ל: הא דאסרו בציור וכיור היינו בין בציור וכיור שעושים בבנין, בין מה שעושים בעצים במלאכת הנגרים, ואפילו שאר בנין שאינו ציור וכיור אם הבנין הוא להרווחה דינו כציור וכיור, דאפילו אם התחיל קודם אסור לעשות מר"ח, מיהו בבית הכנסת יכולים לבנות אפילו ערב ט"ב ואפילו ציור וכיור דצורך מצוה הוא, עכ"ל.

ו. **מרן** השו"ע (שם) כתב, מר"ח עד התענית ממעטים במשא ומתן, ובבנין של שמחה, כגון בית חתנות לבנו, או בנין של ציור וכיור, ובנטיעה של שמחה, כגון אבורנקי של מלכים לצל להסתופף בצילו, או מיני הדס ומיני אהלים. ואם היה כותלו נוטה ליפול, אף על פי שהוא של שמחה מותר לבנות.

ובב"י שם הביא מחלוקת בפירוש ממעטים במשא ומתן, שדעת התוס' במגילה היינו משא ומתן של שמחה, כגון צרכי חופה וכיוצא בהם, אבל שאר משא ומתן שרי. ודעת

- ה. אין נושאים נשים, ואין עושין סעודת אירוסין מר"ח עד התענית. אבל ליארס בלא סעודה מותר, שמוא יקדמנו אחר.^ז
- ו. מר"ח ועד התענית לא יקנו בגדים חדשים, ואפילו אם קונים על מנת ללבושן אח"כ. מיהו אם נקרעו בגדיו ואין לו אחרים. או כשיש עתה לקנות בזול מאד, ולאחר תשעה באב לא יהיה במחיר הזה מותר לקנות חדשים.^ח
- ז. בגדים שאינם חשובים, ובכלל זה גרביים ונעלי בית וכדומה, מותר לקנותם. וכן מותר לחדש נעלי הגומי אף בתשעה באב עצמו.^ט
- ח. אסור לתפור בגדים חדשים או לייצר נעלים, מר"ח ועד התענית.^י
- ט. המנהג לכבס הבגדים וללבוש בגדים מכובסים מראש חודש עד שבוע שחל בו תשעה באב, ובני אשכנז

עיונים והארות

המ"ב (ס"ק מט) אפילו דעתו שלא ללבושן עד אחר ט"ב ודומיא דאסרינן לעיל לענין כיבוס אפילו במכבסן להניח. וכ"כ הכה"ח (ס"ק קג). וכתב האול"צ (ח"ג פכ"ו תשובה ב) וז"ל: ואולם אין בכלל כל זה תיקון בגדים או נעלים שנקרעו. ומותר לתקנם ולתפרם לאחר ראש חודש, ואף בשבוע שחל בו ט"ב. וכן כתבו במטה יהודה שם אות ז' ובמועד לכל חי סימן י' אות י"ח ובבא"ח פרשת דברים אות י', ע"ש. (וראה עוד במחזיק ברכה שם אות י"א בשם היעב"ץ). וכן מותר לקנות בגדים ונעלים אם עומדים להתייקר, וראה גם בבא"ח (שם אות ב). וכן יש להתיר לקנות נעלים חדשות כשנקרעו נעליו ואין לו נעלים אחרות.

ט. **אול"צ** (שם) וז"ל: וכן מותר לקנות גרבי נשים, כיון שאינם בגד חשוב. וכן מותר לקנות נעלי גומי חדשות לתשעה באב, ואף לחדש אותם בתשעה באב. וראה גם בכה"ח (שם ס"ק צו-צז). אולם דעת המ"ב (ס"ק מה) דמותר ללבושן מ"ז בתמוז ועד ר"ח אבל לא בשבוע שחל בו ט"ב.

י. **שו"ע** (שם סעי' ז) וז"ל: יש אומרים שאסור לתקן בגדים חדשים ומנעלים חדשים בשבת זה, ויש להחמיר בזה מראש חודש. וכתב האול"צ (שם), ואולם נראה, שיש מקום להקל לתפור בגדים, אם התחלת התפירה היתה לפני ראש חודש אב, שכיון שהמקור שלא לתפור הוא מדאיתא בירושלמי דלא למשתי עמרא, שהוא התחלת מעשה עשיית הבגד, וראה גם בב"י שם בשם התרומת הדשן שבתחילת אריגת הבגדים איכא שמחה בדבר, ע"ש. א"כ אף שאין ראייה גמורה מכאן, מכל מקום יש לומר שאין להמנע אלא מהתחלת התפירה, אבל כשהתחלת התפירה היתה לפני ראש חודש אב, יהא אפשר להמשיך בתפירה. ויש להקל בזה בעיקר לבעלי מלאכה שמלאכתם בכך וצריכים לזה, כיון שהמקור הוא ממנהגא ומרן הביאו בשם י"א. (וראה ביד אפרים שם סעיף ז. וראה גם בבא"ח (פרשת דברים אות ט)). ומש"כ בבא"ח אין לו מה לאכול, היינו אין לו מה לאכול בריח. ועל כן אם נתנו להם להכין כמה חליפות, יתחילו בכל אחת מעט לפני ראש חודש, וימשיכו את התפירה לאחר ראש חודש.

ואגודה העוזרת לכלות נזקקות על ידי תפירת בגדים בשבילן, ולאחר תשעה באב יוצאות העובדות לחופשה, ולא יוכלו לתפור לאחר תשעה באב, יש בזה מצוה רבה של הכנסת כלה, ורשאיית לתפור את הבגדים לאחר ראש חודש אב. (וראה במ"ב שם ס"ק מ"ו ובכה"ח שם ס"ק ל וס"ק לג וס"ק קא).

יא. **שו"ע** (שם סעי' ג) וז"ל: שבוע שחל בו תשעה באב, אסורים

עולים וייגרם לו הפסד מזה. וכן ספרים, ראוי להמנע מלקנותם אלא אם כן צריך להם עכשיו או שחושש שלא ימצאם לאחר זמן או שיתייקרו.

ובתב בביאורים, הנה מסתמות דברי מרן משמע שסובר שכל משא ומתן יש למעט. וראה גם בב"י שם. וכן בשו"ע (בסי' תקנד סעי' כב) לענין פרקמטיא להרויח ולהשתכר בתשעה באב, שבמקום שנהגו לעשות, מותר, אלא שממעט, שאפי' משנכנס אב ממעטין מלישא וליתן. וראה גם בדברי הרמ"א (בסי' תקנא סעי' ז). ובב"י (שם) כתב שלא נהגו רוב העולם למעט במשא ומתן כלל, ע"ש בטעם הדבר. וראה בב"ח ובט"ז (שם ס"ק א) שכתבו טעם למנהג, שבזמן הזה שיש לנו מס מלך ושירים הכל כדי חיינו. וראה גם במ"ב (שם ס"ק יא). ועל כל פנים ראוי להמנע מריבוי משא ומתן בימים אלו, דהיינו לעסוק בסחורה ובעסקאות כספים וכדומה, וכמשמעות דברי מרן. ומי שאפשר לו שלא לפתוח חנותו, עדיף טפי. וראה בב"י שם בזה. ובכלל כל זה קניית רהיטים וכדו', שלא יקנה בימים אלו כדי למעט במשא ומתן. ואף הזמנת הרהיטים, אף שלא יקבל אותם אלא לאחר תשעה באב, ג"כ היא בכלל משא ומתן.

מ"מ דבר האבד, כגון מכירות בזול, שעלול להפסיד הרבה אם לא יקנה, מותר. וכמו שפסק הבא"ח (שם) וז"ל: הא דאמרו ממעטין במו"מ מר"ח עד ט"ב היינו של שמחה כגון צרכי חופה, אבל שאר מו"מ של מסחר וכיוצא עושין כדרך ואין חוששין, ואפילו צרכי חופה אם רוצה לקנות דבר שלא יוכל לקנותו אחר ט"ב, או דבר שאין שהות לעשותו אחר ט"ב, מותר. וה"ה דבר שיוכל לקנותו אחר ט"ב אלא שעתה נמצא לו בזול שא"א לקנות בערך זה אח"כ, מותר לקנות קודם ט"ב. וכ"כ האול"צ (שם) וז"ל: ועל כל פנים, אם הוא דבר האבד, כגון שהמחירים יעלו הרבה וייגרם לו הפסד, או שהוא דבר שלא ישיג אותו לאחר תשעה באב, ודאי שרי, שהרי אף בת"ב מותרת מלאכת דבר האבד, וכמבואר בשו"ע (סי' תקנד סעי' ג). לכן מותר לקנות דירה ולחתום על חוזה, ואף בת"ב, דהוי דבר האבד, שמוא יקדמנו אחר. וכן מותר לעבור דירה בימים אלו, שאין איסור של שמחה אלא באופנים שאמרו חז"ל. ואולם קבלן המוכר דירות, לא ימכור מראש חודש אב, כדי למעט במשא ומתן. ורק אם הוי דבר האבד, כגון שצריך לכסף מזומן רשאי למכור, וכמו שנתבאר.

ז. **שו"ע** (סי' תקנא סעי' ב). מ"ב (ס"ק טז) וכה"ח (ס"ק לח).

ח. **כ"ב** הרמ"א (סי' תרנא סעי' ז) וה"ה דאסור לקנותן. וכתב

היוצאים ביד הרמ"א נהגו להחמיר י"א.

- י. מנהג בני ספרד בארץ ישראל, שאין נמנעים מרחיצת הגוף בחמין ובסבון אלא בשבוע שחל בו י"א. נהגו שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין מר"ח, לפי שבטלו הנסכים והקרבנות בבית המקדש, ואסור לפרוץ גדר י"א. ואין נמנעים אלא מב' אב ואילך, אבל בר"ח עצמו אוכלים בשר וכן מנהג ירושלים י"א.
- יב. גם בשר עוף בכלל האיסור, וכן תבשיל של בשר. אמנם במקום מיחוש וחולשה, יש להקל בתבשיל של בשר ט"ו.
- יג. לנוהגים לטעום בערב שבת מהתבשילים שמבשילים לכבוד שבת, מותר לטעום מהם אף שיש בתבשילים בשר. שאין טעימה כאכילה, כי טעימת התבשיל בערב שבת יסודתה בהררי קודש וזה סוד "טועמיה חיים זכו" ט"ו.
- יד. בשר שנשתייר משבת חזון, ורוצה לאכול בשבוע זה, הנה הבשר עצמו אסור. אבל יכול להאכילו לתינוקות והתבשיל בלבד אם אין בו ממשות של בשר או של שומן, אם נתבשל לכבוד שבת מותר לאכלו י"א.
- טו. אע"פ שאין לאכול משירי שבת בשר ועופות, מ"מ בסעודה רביעית אם נוהג תמיד לאכול בשר מותר,

עיונים והארות

שכתב המג"א לאסור תבשיל שיש בו טעם בשר במקום מיחוש אין להחמיר.

טז. מו"ר מופת הדור בחזו"ע (שם הלכה ג). וכתב שם וז"ל כמבואר בשער הכוונות (דף סב ע"ב), שראוי לאדם לטעום התבשילים מערב שבת, אם הם טובים למאכל, או שמא חסרים מלח או תבלין. ושזה כמכין סעודה למלך שטועם התבשילים אם הם טובים או חסרים תבלין כדי שיתקנם, וזה הוראה שמקבל את האורח בסבר פנים יפות. וזה סוד "טועמיה חיים זכו" וכו'. וכ"כ בשבולי הלקט (סי' פב), כי ממה שאומרים בתפלה טועמיה חיים זכו, יש סמך מכאן שצריך לטעום התבשיל מערב שבת. וכן הוא בבית יוסף (סי' רפז). וכן כתב הארחות חיים (בתפלת מוסף אות א דף סה ע"ג), טועמיה חיים זכו, מצוה לטעום בע"ש התבשיל של שבת כדי לתקנו כהוגן, ויהיה נאכל בתאוה.

אולם מצאתי בשו"ת התעוררות תשובה ח"ב (סימן קסט) שכתב שהואיל ומצוה לטעום התבשיל בערב שבת, מותר לטעום בערב שבת ולפלוט, אבל לבלוע יש להחמיר אפילו בפחות מכשיעור. ע"ש. וכ"כ בשו"ת עין אליעזר (סי' מח), שיטעום ויפלוט, אבל לבלוע לא. ע"ש. מ"מ לדינא נראה שאף לבלוע מותר, כפי מה שפסק מרן (סי' רי), שהטעום אינו צריך ברכה, ואפילו הוא בולעו.

וב"ד האול"צ (פכ"ו סוף הערה ד) וז"ל: ולענין טעימת התבשיל בערב שבת, הנוהג לטעום את התבשיל בכל ערב שבת, רשאי לטעום מתבשילי הבשר גם בערב שבת חזון, ואין בכך חשש, שאין זה אלא משום טועמיה חיים זכו, כמבואר בשער הכוונות דף ס"ב, ע"ש. (וראה גם בכה"ח סימן רנ ס"ק ח).

י"א. בן מסקנת הכה"ח (סי' תקנא ס"ק קמג) דהעיקר לאסור. ועיין באול"צ (שם פכ"ו תשובה ז) דכתב שהיה נראה להתיר מכיון שיש איבוד אוכלין, לאכול בשר שנשתייר משבת אם הבשר יזרק כשלא יאכלוהו. אלא שטעם זה לא שייך כל כך כיום, שהרי מלבד מה שאפשר ליתן את הבשר לקטנים, הרי כיום אפשר לשמור את הבשר בהקפאה עד לאחר עשירי באב. אבל התבשיל שאין בו בשר שנשתייר משבת יש להקל לאכול. ודעת מו"ר מופת הדור (שם הלכה ה) דהאוכל אחר השבת משירי הבשר שנשאר לו מסעודת שבת, יש לו על מה שיסמוך.

לספר ולכבס, אפילו אינו רוצה ללבושו עתה אלא להניחו לאחר ט' באב, ואפילו אין לו אלא חלוק אחד, אסור; וכן המכוסבים מקודם, בין ללבוש בין להציע בהם המטה; ואפ"י מטפחות הידים והשלחן, אסור. וכתב הרמ"א, ואנו נוהגין להחמיר בכל זה מתחלת ר"ח עד אחר התענית.

יב. שו"ע (שם סעיף טז) וז"ל: יש נוהגים שלא לרוחץ מר"ח, ויש שאין נמנעין אלא בשבת זו. עכ"ל. וכתב האול"צ (שם פכ"ו תשובה ה) ומנהג בני ספרד בארץ ישראל כדעה שניה, שלא לרוחץ בשבוע שחל בו תשעה באב, אבל לפני שבוע זה רוחצים כרגיל. ועל כן אף שבני אשכנז מחמירים בערב שבת חזון כדעת הרמ"א שם, בני ספרד רוחצים בערב שבת חזון במים חמים וסבון כרגיל. ולפנים היו גם מבני ספרד שנהגו בזה כהרמ"א, אבל כיום המנהג פשוט להקל. ודעת הבא"ח (דברים אות טז) דנוהגים מר"ח כדעת הרמ"א.

וכתב שם הרמ"א דמי שרגיל לרוחץ בכל ער"ש מותר לרוחץ ג"כ בער"ש חזון.

יג. שו"ע (שם סעי' ט) יש נוהגים שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בשבת זו; ויש שמוסיפין מראש חודש עד התענית, ויש שמוסיפין מ"ז בתמוז.

ובבא"ח (שם אות טו) כתב דמנהג בגדד שנהגו איסור מליל ב' דר"ח אב. וכ"פ האול"צ (שם פכ"ו תשובה ג) דכן הוא מנהג ספרד.

ודעת מו"ר מופת הדור בחזו"ע (דיני אכילת בשר ושתית יין בביאורים הלכה ב) שהמנהג לשתות יין בימים אלו וז"ל: מיהו לדידן שנתפשט המנהג להתיר שתית יין בימים אלו, וכמ"ש גאון ירושלים בספר פרי האדמה ח"ד (דף ח ע"ד), ובשער המפקד (מנהגי ירושלים, דף צה ע"א). וכ"כ השד"ח (מע' בין המצרים סי' א אות ב). לפ"ז אין נפקא מינה בכל זה, דלדידן משרא שרי.

יד. אול"צ (שם) אולם מנהג בני ספרד לאכול בשר בראש חודש, וכמו שכתב בספר פרי האדמה (ח"ד דף ח' ע"ד) והחיד"א בספרו מורה באצבע (סימן ח' אות רג) ובספר מועד לכל חי (סימן י' אות ז). וכן כתב בבא"ח (שם). וכן כתב מו"ר מופת הדור בחזו"ע (דיני אכילת בשר ושתית יין הלכה א).

טו. שו"ע (שם סעי' י) וכתב הכה"ח (ס"ק קמב) דגם לפי המנהג

ומצוה איכא י"ח.

טז. מי שבירך על חתיכת בשר, ושוב נזכר שבימים אלו אין לאכול בשר, יטעם מעט מן הבשר, כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה. שאין בטעימה כזאת לא משום שמחה ולא משום ביטול המנהגי"ט.

יז. מותר לאכול בימים אלה מאכלים מחומרים טבעיים הנראים כמאכלי בשר, כגון בשר ונקניק סינטטיים וכדומה. ואף בסעודה מפסקת אפשר לאכול מאכלים אלה, אלא שאז לא יאכלם אלא בצנעא. וכן מותר לאכול דגים בימים אלה, מלבד בסעודה מפסקת שאין לאכול בה דגים"כ.

יח. יולדת בתוך שלשים אחר לידתה, מותרת באכילת בשר בימים אלה. וכן יש להתיר לכל חולה שאין בו סכנה כ"א.

יט. בסעודת מצוה שאחר ראש חודש אב, כגון בסעודת ברית מילה, מותר לאכול בשר. וכל הקרובים של בעל הברית ריעו וואהביו הקרואים לסעודה רשאים לאכול שם בשר. אבל סתם בני אדם שהולכים שם אך ורק למטרה זו של אכילת בשר למלאת תאותם, הרי הם עושים מצוה הבאה בעבירה כ"ב.

עיונים והארות

וכל שכן יולדת, מותרים הם באכילת בשר. אלא שאם די להם באכילת בשר עוף, יאכלו בשר עוף, שבמג"א שם ס"ק כ"ח כתב, שמי שאי אפשר לו לאכול מאכלי חלב, מותר לו לאכול בשר עוף, שלא היו מקריבים ממנו קרבן, וגם אין שמחה אלא בבשר בהמה, ע"ש. ואולם אם יש לו חוסר דם, וצריך דוקא בשר בהמה, יאכל בשר בהמה. (וראה עוד בספר מועד לכל חי סימן י' אות כ'). וכן מעוברות ומניקות, אם חלשות וצריכות לכך מותרות. אבל בלאו הכי אסורות. (וראה במ"ב ס"ק ס"א וס"ד).

כב. מו"ר מופת הדור (שם הלכה ז'). וכה"ח (ס"ק קסג-קסה).

והאול"צ (פכ"ו תשובה ד) כתב וז"ל: מראש חודש אב עד שבוע שחל בו תשעה באב מותר באכילת בשר כל מי שהיה קרוא לסעודה זו גם אם לא היתה חלה בימים אלו, וכגון הבאים מחמת קורבה או רעות. אבל אין להתיר לבאים כדי לאכול בשר בימים אלו. ובשבוע שחל בו תשעה באב אין לאכול בשר אלא בעלי המצוה והקרובים הפסולים לעדות ועוד עשרה אנשים הבאים מחמת רעות. ובכל אופן לא הותר אלא למי שאוכל במקום הסעודה, ולא למי ששולחים לו לביתו. והמברך על היין בשעת הברית, ישתה הוא בלבד מהכוס, ולא יחלק לשאר המזומנים. (ועיי"ש מה שכתב במקורות).

יח. כן כתב בספר חיים ביד (סי' קכה אות טו) וכ"כ בספרו מועד לכל חי (סי' י' אות כ') דבסעודה רביעית יש להקל לאכול משיורי שבת, והשאר יתנו לתינוקות. אך בזאת לא יקנה יותר מהרגלו כדי שישאר לסעודה ד' עי"ש. (כה"ח שם ס"ק קמד).

יט. מו"ר מופת הדור (שם עמוד קפח הלכה ו). ובשו"ת 'ביע אומר (ח"י חאו"ח סי' מא).

כ. מו"ר האור לציון (ח"ג פכ"ו תשובה ג). וכתב שם במקורות, כיון שאין זה בכלל הגזירה, ואין אנו גוזרים גזירות מדעתנו. ומכל מקום בסעודה המפסקת, שאז איסור אכילת בשר ושתית יין הוא מדינא, כדאיתא בתענית (כו): ובשו"ע (סי' תקנב סעי' א), יש להמנע מאכילת מאכלים אלו בפרהסיא, ויש לדון בזה משום מראית העין, ורק בצנעא יאכל, משום שבאיסור דרבנן לא אמרינן כל שאסור משום מראית העין אסור אפילו בחדרי חדרים, אלא בצניעא שרי, וכמו שהביא במ"ב (סי' שא ס"ק קסה), ע"ש.

ואולם דגים נהגו לאכול בימים אלו, ורק בסעודה המפסקת אין אוכלים, כמבואר בשו"ע בסימן תקנ"ב סעיף ב', ע"ש.

כא. מו"ר מופת הדור (שם הלכה ח). והאול"צ (פכ"ו הערה ו) כתב וז"ל: ונראה שאדם חלש שצריך לאכול בשר כדי להתחזק,

מאמרי הזוה"ק

זוהר - בין המצרים

רבי זירא נכנס לרבי אלעזר בן ערך וראה אותו בוכה, על אבן השתיה שממנה הושתת העולם, עליה הניח יעקב אבינו את ראשו, ועליה נבנה בית קודש הקדשים, שהיא רמז ליעקב אבינו, כי כמו שממנה הושתת העולם, כן ממנו הושתת כל עם ישראל, ועליה אמר יעקב אבינו, והאבן הזאת אשר שמתני מצבה יהיה בית אלהים. איך וכיצד טמאו אותה הישמעאלים.

זוהר חדש ויצא ל"ה ע"א

רְבִי זִירָא עָאֵל קָמִי רְבִי אֱלֵעָזָר בֶּן עֶרְךָ רבי זירא נכנס לפני רבי אלעזר בן ערך, ומבואר בספרים אע"ג דר"ז היה אמורא וראב"ע תנא, מביא כאן, מה שהיה בעולמות העליונים, **אֲשֶׁכְחִיהּ דְהוּה יְתִיב, וְעֵינָוֵי נִבְעִין מִיָּא** מצאו שהיה יושב ועיניו נובעות מים של דמעות, **וְהוּה מְרַחֵשׁ בְּשִׁפּוֹנוֹתֶיהָ וּבְכִי** והיה מדבר בלחש בשפתיו ובוכה, **חֲזַר לְאַחֲזָרֵי רְבִי זִירָא** חזר לאחוריו רבי זירא כי לא יכל לדבר עם ר"א בן ערך שהיה בוכה מאד. **אָמַר לְשִׁמְשִׁיָּה** אמר ר' זירא לשמשו של ר"א, **מַאי הָאֵי דִּיתִיב מָר וּבְכִי** מה זה שיושב הרב ובוכה, **אָמַר הֲרֵי זְמִנִי עֵיילָנָא לְקַרְבָּא גְבוּי** אמר המשמש, שתי פעמים נכנסתי להתקרב אצלו ולשאול ממנו מדוע בוכה, **וְלֹא יְכִילָנָא** ולא יכולתי. **עַד דְּהוּוּ יְתִיבֵי** עד שהיו יושבים, **חָמוּז לִיה דְּעָאֵל לְאַדְרִיָּה** ראו את ר"א שנכנס לחדרו, **עַד דְּנַחַת** עד שהיה יורד לחדרו, **הָוָה קָלִיָּה אֲזִיל בְּבֵיתָא וּבְכִי** היה קולו הולך ונשמע בבית שהוא בוכה.

שְׁמַע דְּהוּה אָמַר שמע ר' זירא שהיה אומר, **אֲבָנָא אֲבָנָא, אֲבָנָא קְדִישָׁא עֲלָאָה** על כל עֲלָמָא אבן אבן, אבן הקדושה ועליונה על כל העולם, **בְּקַדְשָׁתָא דְּמֵאָרְךָ** את מקודשת בקדושת קונך, והיא אבן השתיה שממנה הושתת העולם, **זְמִינֵי בְּנֵי עַמְמֵיָּא לְאַתּוּלְזָלָא** בְּךְ עתידים בני האומות לזלול בך, **וְלֹאֲוֹתְבָא גּוֹלְמֵי מְסֻאָבִין עֲלֶךָ** ולהושיב גופים טמאים עליך, **לְמִסָּאָבָא אֲתָרְךָ קְדִישָׁא** לטמא מקומך הקדוש, **וְכָל מְסֻאָבִין יְקַרְבוּן בְּךְ** וכל הטמאים והרשעים יתקרבו אליך, **וְוִי לְעֲלָמָא בְּהוּוּא זְמִנָּא** [א] אוי לעולם באותו הזמן.

עיונים והארות

א. כי כל מת של הישמעאלים שבעיר הקודש, מכניסים אותו לחדר של הכיפה במקום קה"ק הנקרא היום "מדרש שלמה", ומניחים אותו שם בשעה שהם מתפללים, ואח"כ מוליכים אותו לקבורה, כ"כ מהר"ם חגיז זצ"ל. (ספר אלה מסעי דף ט').

נַחַת וַיְתִיב בְּסוּלְסְלִינִיה ירד ר"א בן ערך לחדרו וישב בכסא-טרסקל שלו, **אָמַר רַבִּי זִירָא לְשִׁמְשִׁיָּה** אמר רבי זירא לשמשו של רבי אלעזר, **זִיל וַאֲימָא לִיָּה לְמַר** לך ותאמר לו ותשאל ממנו לר"א, **אִי אִיעוּל קַמִּיה** אם אפשר להכנס ולבא לפניו. **עָאֵל שְׁמִישִׁיה, אָמַר הָא רַבִּי זִירָא הָכָא** נכנס השמש של ר"א ואמר לו הרי רבי זירא כאן, האם יכנס, **לָא אֲשַׁנַּח בִּיה** לא השגיח והסתכל בו ר"א, **וְלָא זְקִיף עֵינֹהִי** ולא הגביה את עיניו.

לְבַתַּר אָמַר, רַבִּי זִירָא לִיעוּל לאחר שנח מצערו והתישבה דעתו אמר, רבי זירא יכול להכנס, **וְאִתָּ תִיב לְבַר** ואתה שב בחוץ. **עָאֵל ר' זִירָא, וְאַרְכִּין בְּרַבּוּי, וַיְתִיב קַמִּיה** נכנס רבי זירא וכרע על ברכיו וישב לפניו. **חָמָא ר' אֲלַעְזָר, פְּטִישׁ פְּרַגְלִיָּה** ראה רבי אלעזר בן ערך שרבי זירא כורע על ברכיו, והכה ברגליו על הקרקע, **אָמַר קוּם מִהֲתָם** ואמר לר' זירא קום מעל הרצפה, **וְתִיב פְּאַרְחָךְ** ושב כדרכך, **קָם וַיְתִיב פְּאַרְחֵיה** קם ר' זירא וישב כדרכו.

אָמַר רַבִּי זִירָא, תַּאי דְּמַר דְּתוּה בְּכִי, מַאי תוּא אמר רבי זירא זה שכבודו היה בוכה, מה ראה שגרם לו כ"כ לבכות. **אָמַר, אַרְבַּבְתָּא תְּבִירָא סְגִיָּאָה דְּכָל עֲלָמָא תּוּינָא** אמר ר"א מרכבה שבורה גדולה, והיא המרכבה של כל העולם ראיתי, כלומר ראיתי את המחזה על אבן השתיה שהיא מרכבה של כל העולם, איך שיטמאו אותה הגוים והיא בצרה גדולה ובשבר גדול, **הֲתוּא אַכְנָא יְקוּרָא קַדִּישָׁא** אותה האבן היקרה והמכובדת הקדושה, **דְּמִנָּה אֲשֶׁתִּיל עֲלָמָא** שממנה הושתל העולם והיא אבן השתיה שעליה עומד העולם. **וְהֲתוּא אַכְנָא תּוּה, דְּשֵׁנִי יַעֲקֹב רִישִׁיה עֲלָה** ואותה האבן היתה, זו ששם יעקב אבינו ראשו עליה, כמש"כ ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו.

וְא"כ קשה וְכִי אַכְנָא דְּמִנָּה אֲשֶׁתִּיל כָּל עֲלָמָא וכי אבן חשובה כזאת שממנה הושתל כל העולם, **וְתוּה רִישָׁה מְשַׁקְעָא בְּתַהוּמָא רַבָּא** והיה ראשה נשקע בתהום הגדול, **הִיךְ יְכוּל יַעֲקֹב לְנַעֲנֵעָה לָהּ** איך היה יכול יעקב אבינו לנענע אותה ולקחת אותה ולשים אותה מתחת לראשו, ומפרש. **אֲלָא הֲתוּא אַכְנָא** אלא אותה האבן, **וְוַיִּיתִיה מְשַׁקְעֵן בְּתַהוּמָא רַבָּא** הוויית שלה היתה משוקעת בתהום הגדול, **וְרִישָׁה אֲתַמְנּוּם בְּכִי מְקַדְשָׁא** וראשה נתגלה ועלה בבית המקדש, **וְעֲלָה קַדִּישׁ קוּדִישִׁין** ועליה נבנה קדש הקדשים, **וְשְׁכִינְתָּא יְקָרָא עֲלָהָה עֲלָה** והשכינה היקרה והעליונה עליה שוכנת. **הָדָא הוּא דְּכַתִּיב וְזֶה הוּא מִשְׁכַּבְךָ** (בראשית מט כד) **מִשְׁם רַעְיָה אֲבָן יִשְׂרָאֵל** ממקום ביהמ"ק רועה ומקבלת אבן ישראל, שהיא השכינה של עם ישראל את כל השפע והאורות. **וְשָׁמָא קַדִּישָׁא דְּמִלְכָּא עֲלָהָה תּוּה גְּלִיף עֲלָה** ושם הקדוש של מלך העליון היה חקוק עליה.

כִּד אָתָּא יַעֲקֹב, קָרָא הֲתוּא שְׁמָא קַדִּישָׁא והנה כאשר בא יעקב, קרא את אותו השם הקדוש ובכח השם המפורש הקדוש, **וְנִסְבָּה מְכָאן** לקחה מכאן, ממקום שהיא נמצאת, **וְשִׁינָּה**

בַּהֲהוּיָא אֲתֵר דְּקִנְדָּשׁ קִנְדָּשֵׁין הָוֵה תַּפְּנִין וּשְׁמֵ אֹתָהּ בְּאוֹתוֹ מְקוֹם שְׁקֵדֵשׁ הַקִּדְּשִׁים הִיָּה שֵׁם. אָמַר רַבִּי יִזְרָא, אֲנָא שְׁמַעְנָא בְּשֵׁם ר' בּוֹ אֲמַר רַבִּי זִירָא לר"א אֲנִי שְׁמַעְתִּי בְּשֵׁם רַבִּי בּוֹ, דִּיאָמַר רֻזָּא דְּמַלְּהָ בְּהַאי, וְלֹא אֲדַבְּרָנָא שְׂאֵמֵר סוּד הַדְּבַר הַזֶּה שֶׁל אַבְנֵי הַשְּׁתִּיָּה, וְאִינִי זּוֹכֵר מֵה שְׁשֻׁמַּעְתִּי.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אֵי, רַבִּי יִזְרָא, דִּיעָתִי אֲחִים עֲלֵךְ. אֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, הוּי ר"ז, דַּעְתִּי חֲסֵה עֲלֵיךְ שְׁשֻׁכְחָת. וְדִילְמָא הֵיא מְלָה שְׁמַעְתָּ וְאוּלֵי זֶה הַדְּבַר שְׁשֻׁמַּעְתָּ, וְכִךְ הוּא בְּרִירָא דְּמַלְּתָא וְכִךְ הוּא בִּירוּרוֹ שֶׁל דְּבַר, דְּכִתְיִב שְׁכַתוּב בִּיעֻקֵּב אֲבִינוּ (בְּרַאשִׁית כח יא) וַיִּקַּח מֵאֲבִנֵי הַמָּקוֹם כְּלוֹמֵר, שְׁלַקַּח אֶבְנֵי אַחַת מֵאֲבִנֵי הַמָּקוֹם. מֵאִיזָה מְקוֹם וְשׁוֹאֵל מֵאִיזָה מְקוֹם לִקַּח אֶת הָאֲבֵן, וּמְשִׁיב, מִמְּקוֹם הַיְדוּעַ, שֶׁהוּא מְקוֹם הַתְּהוֹם, שְׁשֵׁם אֲבָנִים שְׁשׁוֹחֲקִים שְׁשׁוֹחֲקוֹת וְטוֹחֲנוֹת מִיָּם לְכָל הָעוֹלָם. הֵדָּא הוּא דְּכִתְיִב וְזֶה הוּא מִש"כ, (אִיּוֹב יד יט) אֲבָנִים שְׁשֻׁחֲקוּ מִיָּם שְׁשֵׁם יֵשׁ אֲבָנִים, שְׁשׁוֹחֲקוֹת וְטוֹחֲנוֹת מִיָּם לְכָל הָעוֹלָם.

וְהָאֲבָן הַזֹּאת (בְּרַאשִׁית כח כב) וּמִש"כ וְהָאֲבָן הַזֹּאת אֲשֶׁר שְׁמַתִּי מִצְבֵּה וְכוּ', הִיָּתָה עֵיקַר לְכָלֵם כִּי הִיא הִיָּתָה עֵיקַר וְשׁוֹרֵשׁ לְכָל הָאֲבָנִים, וְהִיָּתָה עוֹלָה עַד מְקוֹם שְׁהִיָּה שְׁשֵׁם בֵּית הַמְּקִדָּשׁ כִּיּוֹן שְׁהִיא הָעֵיקַר וְעֲלִיָּה יִבְנֶה קִדְּשׁ הַקִּדְּשִׁים. וַיַּעֲקֹב לֹא הִיָּתָה בְּוִנְתָּו עַל שׁוֹם אַחַת מִזֵּן מֵאוֹתָן הָאֲבָנִים שְׁהִיוּ בַתְּהוֹם, אֲלָא עֲלִיָּה אֲלָא אֶךְ וּרְקַ עֲלִיָּה, עַל אֲבָן הַשְּׁתִּיָּה, מִשׁוֹם דְּרַמְיוֹא לִיָּה רַמְיוֹא הִיָּתָה וְאֲבָן זֹאת רַמְזָה לוֹ לִיעֻקֵּב אֲבִינוּ רַמְזָה. מַה הִיא, הַכָּל אֲשֶׁתִּיל מְנַה דְּהֵינֵנו כְּמוֹ שֶׁהָאֲבָן הַזֹּאת כָּל הָעוֹלָם נִשְׁתַּל מִמֶּנָּה, כִּךְ יַעֲקֹב כָּל עֲלָמָא אֲשֶׁתִּיל מְנַה כִּךְ יַעֲקֹב אֲבִינוּ כָּל הָעוֹלָם נִשְׁתַּל מִמֶּנּוּ, כְּלוֹמֵר י"ב שְׁבֻטִים שְׁמַהֵם יִצְאוּ כָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

בְּאוֹתָהּ שְׁעָה נֹאמַר וַיִּקַּח מֵאֲבִנֵי הַמָּקוֹם שְׁלַקַּח אֶת אֲבָן הַשְּׁתִּיָּה, שְׁהִיא עֵיקַר כָּל הָעוֹלָם שְׁהִיא הָעֵיקַר וְהִיסוּד שֶׁל כָּל הָעוֹלָם. וּמַה עָשָׂה בָּהּ, וַיִּשְׁם מְרַאשׁוֹתָיו, שְׁשֵׁם בְּלָבוֹ שְׁהִיא מְרַאשׁוֹתָיו, דְּוִגְמַת זֶה בּוֹ שֵׁם אוֹתָהּ מְרַאשׁוֹתָיו, כְּלוֹמֵר שֵׁם בְּלָבוֹ שֶׁהָאֲבָן הַזֹּאת שְׁמַמְנָה הוֹשְׁתַּת הָעוֹלָם שְׁהִיא עֵתָה מְרַאשׁוֹתָיו, דּוּמָה זֶה כּוּזָה, כְּלוֹמֵר יַעֲקֹב אֲבִינוּ ג"כ מִמֶּנּוּ הוֹשְׁתַּת כָּל הָעוֹלָם כּוּלוֹ. מִיָּד וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא, כְּלוֹמֵר, נִתְּיִשְׁכַּב דִּיעָתוֹ בְּאוֹתוֹ מְקוֹם שִׁדְעָה הַסּוּד שְׁבַדְבַר, שֶׁהָאֲבָן הִיא הַשְּׁכִינָה וְעַם יִשְׂרָאֵל הֵם בְּנֵיהּ, וַיַּעֲקֹב אֲבִינוּ מִמֶּנּוּ הוֹשְׁתַּת הָעוֹלָם.

וְסִימָן יְדוּעַ לְקַח יַעֲקֹב אֲבִינוּ מֵאֲבָן הַשְּׁתִּיָּה, אָמַר, זֶה הָאֲבָן הִיא דְּוִגְמָא שְׁלִי כְּמִש"כ, וְאֵם לָזוֹ תִּהְיֶה שׁוֹם מַעְלָה הָאֲבָן שִׁיבְנָה עֲלֶיהָ בִּיהִמ"ק, בְּיְדוּעַ שְׁיִהְיֶה לִי ג"כ מַעְלָה שְׁאֲנִי ג"כ אֶתְקַדַּשׁ בְּקִדּוּשָׁה הָעֲלִיוֹנָה. וְעַל כֵּן שְׁשֵׁם לָבוֹ עֲלִיָּה עַל אֲבָן הַשְּׁתִּיָּה, וְנִדְרָה נִדְרָה, דְּכִתְיִב שְׁכַתוּב, וְהָאֲבָן הַזֹּאת אֲשֶׁר שְׁמַתִּי מִצְבָּה. כְּלוֹמֵר, אֵם הָאֲבָן הַזֹּאת אֲשֶׁר שְׁמַתִּי מִצְבָּה יִתְּיָה בֵּית אֱלֹהִים, מִיָּד וְכָל אֲשֶׁר תַּתֵּן לִי עֲשֵׂר אֲעֲשֶׂרנּוּ לָךְ, נִדְרָה הַמְּעֵשֶׂר שְׁנִדְרָה לִיתֵן אֶת הַמְּעֵשֶׂר. אָמַר רַבִּי יִזְרָא, הָא וְדַאי שְׁשֻׁמַּעְנָא זֶה וְדַאי מֵה שְׁשֻׁמַּעְתִּי מִר' בּוֹ, וְעֵתָה הַזֹּכֵר לִי.

אָמַר יְיָ, עַל הָאֵי אֲתִקְרִי אֶבֶן יִשְׂרָאֵל אמר לו ר"א, על זה נקראת אבן השתיה אבן ישראל.
כְּלוּמַר, נִקְרָאָה כֶּךָ עַל שְׁמוֹ כלומר נקראה אבן השתיה – אבן ישראל, על שמו של יעקב
אֲבִינוֹ שֶׁנִּקְרָא שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל, עַל שְׁנֵתָן לְבָבוֹ וְעֵינָיו עָלֶיהָ על השכינה. **וְהִקְדִּישׁ כְּרוֹךְ הוּא**
עָשָׂה אוֹתָהּ את אבן השתיה **בֵּית עוֹלָמִים** בית המקדש, **וְשֵׁם הֵיְתָה שְׁכִינָתוֹ** בבית קדש
 הקדשים.

וְעַל דָּא בְּכִינָא, דְּחֻזִּינָא דְּעַל הָאֵי אֲבָנָא ועל זה בכיתי שראיתי בחזיון שלי שעל זה האבן,
וְמִינִין לְשִׁוְאָה סוֹאֲבַת עַמְמֵיָא עתידים לשים טומאה גדולה של ע"ז של אומות העולם,
וּפְגַרֵי מִתִּיָא ופגרי המתים שלהם. כי כל מת של הישמעאלים שבעיר הקודש, מכניסים אותו לחדר של
 הכיפה במקום קה"ק, הנקרא היום "מדרש שלמה", ומניחים אותו שם בשעה שהם מתפללים ואח"כ מוליכים אותו
 לקבורה, כ"כ מהר"ם חגיז זצ"ל. **מֵאֵן לָא יִבְכִי מִי לֹא יִבְכָּה, וְוִי לְעֵלְמָא** אוי לעולם, וְוִי
לְהֵהוּא זְמַנָּא אוי לאותו הזמן, וְוִי לְהֵהוּא דְרָא אוי לאותו הדור. **כְּכָה כִּד בְּקַדְמֵיתָא**
 בכה ר"א עוד פעם כאשר בראשונה, **אֲתַנְחָ וְאֲשֶׁתִּיק** נאנח ושתק. **לְבַתָּר חֲזַר וְאָמַר** אח"כ
 אמר פעם נוספת, וְוִי לְאַנְוִן דִּיהוֹן וְמִינִין בְּעֵלְמָא אוי לאותם שיהיו עתידים להיות בעולם, **כִּד**
יִתְעַר מְלָבָא עֵלְמָה דְּעֵלְמָא כאשר יתעורר המלך העליון של העולם להביא את הגאולה, כי כידוע
 יעשה הקב"ה דין ונקמה גדולה בגוים שחללו שמו הקדוש.

כְּכָה רַבִּי זִירָא, אָמַר, מְלֵאכָא קְדִישָׁא יָדַע דִּין בכה רבי זירא ומשבח את ר"א, אמר
 מלאך הקדוש יודע זאת, **יֵאוֹת הוּא לְמַכְבֵּי עֵלְהָ** ראוי הוא לבכות עליה על ביהמ"ק.
וּכְאִין אֲתוֹן צְדִיקָיָא אשריכם אתם הצדיקים, **דְּאֲתוֹן קְדִישִׁין בְּעֵלְמָא דִּין, וּבְעֵלְמָא**
דְּאֲתִי שאתם קדושים בעולם הזה ובעולם הבא.

מאמרי הפרשה פרשת מטות

"וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רְאֵשֵׁי הַמַּטּוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה', אִישׁ כִּי יָדַר נָדַר לַה' אוֹ
 הַשְּׁבַע שְׁבַע לְאֶסֶר אֶסֶר עַל נַפְשׁוֹ לֹא יַחַל דְּבָרוֹ כְּכֹל הַיֵּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה" (ל, ב-ג)

הלכות נדרים הן מן החמורות ביותר

אך תחילה נפתח בפרשיותינו מטות-מסעי. פרשת מטות בתחילתה מדברת על דיני נדרים ושבועות. הלכות נדרים הן
 מן החמורות ביותר ודוקא בהן ישנה פרצה נוראה. אנשים עולים לתורה ונודרים כך וכך לצדקה, מבטיחים צדקה
 להחזקת לומדי תורה, וכן כשנמצאים בצרה ר"ל נודרים נדרים כדי שהקב"ה יושיע אותם, אמנם בבוא הישועה שוכחים
 ומתעלמים מנדריהם, ואינם משערים בנפשם כמה חמור ונורא הוא ענין הנדרים. וכבר אמר שלמה המלך ע"ה "אל
 תתן את פיך לַחֲטָא את בשרך: למה יקצוף האלהים על קולך וחבל את מעשה ידיך" (קהלת ה ה). ואמרו ע"ז בגמ' שבת
 (ל"ב ע"ב) בעוון נדרים בניו של אדם מתים כשהם קטנים ר"ל, וכן האשה נענשת, ה' יצילנו.

מעשה בענין נדרים על נער ונערה, שהחליטו להנשא וכתרו ברית ביניהם ואמרה הבחורה שהחולדה והבאר הם יהיו עדים לכך

הגמ' בתענית (ח) מביאה מעשה על חומר עוון הנדרים. נערה אחת הלכה בדרך לביתה, והנה טעתה בדרכה והגיעה למקום שאין בו כל ישוב. היתה זו שעת צהרים, והשמש להטה במלוא עוזה, צמאה הנערה, אך לא היו לה מים להרוות את צמאונה. לפתע ראתה באר, וחבל של דלי תלוי עליה, נאחזה בחבל ושלשלה עצמה אל תוך הבאר, שתתה ממי הבאר והרוותה את צמאונה, אך כשבקשה לצאת מן הבאר, לא הצליחה. החלה בוכה, צועקת וקוראת לעזרה. עבר במקום בחור אחד ושמע את הצעקות הבוקעות מתוך הבאר, הציץ פנימה, וראה את הכלואה בתוכה. "מי את" שאל, סיפרה לו את כל אשר ארע לה, ואז שאל הבחור - אם אחלץ אותך מתוך הבאר, התסכימי להנשא לי, כן, השיבה. העלה אותה הבחור מתוך הבאר, והשנים החליטו להנשא וכתרו ברית ביניהם. שאלה הבחורה ומי יהא העד להחלטה זו, בדיוק באותו הרגע עברה במקום חולדה, אמרה הבחורה, החולדה והבאר הם יהיו עדים לכך, והשניים פנו איש לדרכו. אותה נערה אכן עמדה בהבטחתה, היא סירבה להנשא לאיש, זולת אותו בחור שחלצה מן הבור. וכשעבר זמן, והלה לא הגיע לעיר מגוריה, שמה עצמה כמשוגעת, לבל יאלצו אותה להנשא לאדם אחר. אך אותו בחור הפר את הבטחתו, הוא בא לעירו, נשא אשה אחרת ונולדו להם שני בנים. אך לא חלף זמן רב ושני הבנים מתו, אחד מהם נחנק על ידי חולדה ומת, ואילו השני נפל לבור ומת. שאלה אותו אשתו מדוע מתו שני בניו במיתה משונה, הבין הבעל, וסיפר לה את סיפור המעשה באותה הבחורה שנפלה לבאר, ואת ההבטחה שנתן לה. כששמעה האשה את סיפורו - אמרה לו לך אל אותה נערה, שכן היא חלקך שנתן לך הקב"ה. פנה האיש אל עירה של אותה נערה, ושם נאמר לו כי משוגעת היא. הלך לאביה וסיפר לו את כל המעשה, ובסיום אמר אקח אותה לאשה, עם כל מום שיש בה. כשראתה הנערה את האיש, החלה לנהוג בשיגעון - כמנהגה, אך כשאמר לה, שני עדים יש לי - החולדה והבאר ראו, הבינה כי זה הבחור שחילצה מתוך הבאר ומיד גילתה כי היא מיושבת בדעתה, ואמרה לו אף אני באמונתי עמדתי, נשאו השניים, וזכו לבנים ולנכסים.

מעשה ברבי עקיבא שביקש ללוות ממטרוניתא אחת, והיא רצתה ערב להלוואה, אמר לה ר"ע, הקדוש ברוך הוא והים, יהיו הערבים

ומעשה ברבי עקיבא (תוספות נדרים נ' ע"א) שהיה גזבר של צדקה, וחסרו מעות בקופה, וביקש ללוות ממטרוניתא אחת. אמרה, מי יהיה ערב להלוואה, אמר לה, הקדוש ברוך הוא והים. כשהגיע זמן הפרעון, חלה רבי עקיבא. הלכה המטרוניתא לשפת הים ואמרה, רבנו של עולם, גלוי וידוע לפניך שהיום זמן פרעון חובו של רבי עקיבא, ואמר לי שאתה והים ערבים לפרעון. מיד גזר הקדוש ברוך הוא, ובתו של הקיסר השתגעה וזרקה לים את תיבת האוצרות שלה, נטלוה גלי הים, נשאוה והטילוה לרגלי המטרוניתא. לקחתה, ומכרה את האבנים הטובות, נטלה את המעות שכנגד חובה, ושמרה אצלה את העודף. כשהכריא רבי עקיבא בא לשלם את חובו, אמרה לו, כבר פרע לי הערב את החוב, והא לך העודף.

ואמר רבנו הברן איש חי: מהמעשה הראשון רואים אנו, מה גדול כוחו של דיבור, ולפיכך נלמד כמה עלינו להשמר בדיבורנו. כלומר, הואיל וכל היוצא מפיו של האדם עושה רושם, לכן לא יחל דברו. ומהמעשה השני למדנו, שמי שאינו מחלל את דברו, זוכה שהקדוש ברוך הוא מקיים את כל היוצא מפיו!

כל אשר ידבר האדם הוא פועל למעלה בעולמות העליונים הן לטוב הן למוטב

וכתב רבנו המהר"ח בספרו "עץ הדעת טוב" על הפסוק לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה, כי כל אשר ידבר האדם הוא פועל למעלה בעולמות העליונים הן לטוב הן למוטב, שאם ידבר דברי תורה ודברי קדושה מעורר למעלה ברוחניות ובקדושה, ובורא עולמות בצד הקדושה ומלאכים טובים העושים נחת רוח לבורא יתברך, ואם ח"ו מדבר דברים אסורים, הרי הוא פועל בסטרא אחרא ח"ו, באופן דכל היוצא מפיו יעשה. והגאון חיד"א ע"ה כתב ע"ז, אם לא יחל דברו - בשיחת חולין ולשון הרע ונבלות הפה ח"ו, אז ככל היוצא מפיו, ואפילו בלא תפילה יעשה ה' משאלותיו ועליו נאמר ותגזר אומר ויקם לך.

וראיתי בספר להתעדן באהבתך שהביא ב' מעשיות חשובות על זה וז"ל: סיפר הגר"ח קניבסקי כי ה"שאגת אריה" בסוף ימיו היה רב במיץ, ושמע שאנשים מתלחשים. שאל על מה, וענו שהנה לא ידעו שיבוא רב זקן כזה, וכמה זמן כבר יהיה אצלם... ה"שאגת אריה" היה אז בן שבעים שנה ואמר שהוא מבטיח להם עשרים שנה. ואכן כך היה שנפטר כשהיה בן תשעים. ("דרך שיחה")

סיפר הגר"ח שסיפר לו הגאון ר' מאיר קרליץ זצ"ל כי בוילנא היכן שהגר"א קבע מקום תפילתו היתה חבית עם מים לנטילת ידיים עבור הציבור. פעם אחת ניגש הגר"א ליטול ידיו ולא היו כבר מים בחבית, ראה זאת אחד הילדים, רץ מיד לביתו והביא לו מים. אמר לו הגר"א: תחיה מאה שנה! כשהגיע הלה לגיל תשעים ותשע, נחלה ולא רצה שיביאו רופא אצלו, ובהגיעו לגיל מאה שנה בדיוק, נפטר! (ר' מאיר סיפר שהכיר את היהודי בוילנא).

כל דיבור שמדבר האדם, אם הוא של מצוה נעשה מלאך קדוש, ואם הוא של טומאה, נברא מלאך רע

כתב החיד"א ("מדבר קדמות" מע' ד) בשם סבו בעל "חסד לאברהם":

כל דיבור שמדבר האדם, אם הוא של מצוה נעשה מלאך קדוש, ואם הוא של טומאה, נברא מלאך רע, ואם הוא של בטלה, נברא מלאך של בטלה. והתפילה והתורה שאדם מדבר בוקע את הרקיע ועולה למעלה. וכאשר אדם מדבר דיבור רע, מטמא את נשמתו, וחלק דיבור הקדושה עולה למקום טומאה הדומה אליו, ונשאר החלק הקדוש חבוי בבית האסורים, וכמה טורח עושה לקונו עד שמוציאו משם. וכן אמרו בזוהר הקדוש (פ' בשלה) כל דיבור שיוצא מפיו של האדם מעורר למעלה אם לטוב אם לרע וכו' ע"ש.

הדיבור הוא חלק מחיות נשמתו

וכתב רבנו מה"ר חיים ויטאל זצ"ל: כל מה שמדבר האדם, הדיבור הוא חלק מחיות נשמתו. והראיה, כשיוצאת הנשמה לא נשאר לא הבל ולא דיבור, ונמצא שאותו ההבל שהוא מדבר הוא חלק נשמתו, ולכן נצטוונו שלא לדבר דברים בטלים שמפסיד בהם חלק נשמתו.

סיפר הגאון ר' מאיר שפירא זצ"ל ראש ישיבת חכמי לובלין לתלמידיו, שבהיותו רב בלובלין, ראה בפנקס החברה קדישא סיפור שמצוה לפרסמו למען ידעו כמה גדול כח התורה

לרבנו המהרש"ל (שהיה רב וראש ישיבה בלובלין לפני 400 שנה) היה תלמיד שהתאלמן מאשתו. חלפו כמה חדשים מפטירתה אך האברך עודנו מתהלך אפוף מרה שחורה. קרא לו המהרש"ל ושאלו לפשר הדבר. לאחר שהפציר בו רבות, גילה התלמיד שכאשר שכבה אשתו על ערש דווי, הבטיח לה בתקיעת כף שלא ישא אחרת לעולם. אמר לו המהרש"ל, על פי דין תורה השבועה לא חלה, דהוה ליה נשבע לעבור על המצוה, מותר לך, וחייב אתה להקים בית בישראל. התלמיד עשה כפקודת רבו ונשא אשה, לא עברו ימים מועטים וכל לובלין היתה כמרקחה, האברך נפטר לבית עולמו. משספרו זאת למהרש"ל, ביקש להזמין את אנשי חברה קדישא, וציוו להם לעשות לאברך את טהרתו ולהתנהג בו כרגיל, וכשהיו מוכנים להניחו בקברו, יודיעו לו. וכך עשו. לקח המהרש"ל פתקא ורשם, שלום לכם פמליא של מעלה, אני פסקתי על פי דין תורה שתלמידי מותר וחייב לשאת אשה, ואני גוזר בכח התורה שתחזירו לי את תלמידי. חתם שמו, וציוו להניח הקלף ביד המת, להניחו בקבר, ולהשאיר את הקבר פתוח, ושכולם יעזבו את בית העלמין. לא עברה שעה קלה, האברך יצא מקברו בתכריכו, והתהלך ברחובות כאילו מאומה לא קרה... כשבא המת עם תכריכו לביתו, נבהלה אשתו וברחה לבית אביה. בכוקר שלח המהרש"ל לתלמיד שילבש בגדיו ויבוא לישיבה. כשהתלמיד בא לישיבה, פחדו התלמידים לשבת על יד מת. גזר המהרש"ל שוב בכח התורה ששר השכחה ישתלט על לובלין, וישכיח את כל הענין. וכך היה. לאחר ימים מספר נשכח כל הענין מאנשי לובלין, האברך שב להיות כאחד האדם, וזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות.

נלמד מכאן כמה חמור עוון נדרים ושבועות, שהרי אפי' שפסקו לו שמותר לו להתחתן כי השבועה לא חלה, בכל זאת ראינו שבתחילה ב"ד של מעלה לא פטרו אותו מעונש ונענש ונפטר מן העולם הזה, ועוד נלמד כמה גדול כח החכמים שיכולים להחיות מתים בפסק שלהם ושולטים אפי' בעליונים ותובעים וגוזרים ומסכימים עמהם למעלה וכל זה הוא כח תורתנו הקדושה. לכן נקבל עלינו להזהר מאד בשבועות ונדרים, וכן בכבוד חכמים שכמה גדול כוחם שהקב"ה גוזר והם מבטלים ואפי' מחיה מתים ויהי לפלא.

מה שאנו קורין פרשת נדרים בין המצרים הוא ע"פ התיקונים (תיקו"ז קמג). דאם ח"ו כביכול נדר דלא יפרוק לון מגלותא, אזי כביכול יכול מיעבד התרה.

מה שאנו קורין פרשה זו פרשת נדרים בין המצרים הוא ע"פ התיקונים (תיקו"ז קמג). אם איהו באומאה הא אבא ואמא דאינון חכמה ובינה יכולין למעבד התרה וכו'... ועל כן קוראים אנו בין המצרים פרשת נדרים, דאם ח"ו כביכול נדר דלא יפרוק לון מגלותא, אזי כביכול יכול מיעבד התרה כמ"ש (ישעי' יד, כז) "ומי יפר" רצ"ל בחינת מי וכו'.

וע"כ אמר: "אלה החוקים אשר צוה ה' את משה בין איש לאשתו בין אב לבתו", רצ"ל זאת הפרשה נדרים היא העצה בין איש לאשתו - רצ"ל הן אם השי"ת כביכול נקרא בבחינת 'איש' ע"ד הקרא (משלי ז, יט) "כי אין איש בביתו"

פירשו חז"ל (סנהדרין צו:) על הקב"ה, ובין אב לבתו, הן אם הוא בחינת אב ואנו ברתא דמלכא, ועל כן נקרא חודש הזה "מנחם אב", שכביכול הקב"ה מנחם את עצמו כמו אב שמנחם את עצמו. "בנעוריה בית אביה" ודרשו חז"ל (כתובות מ:) כל שבח נעורים לאביה, הנה "נעורים" פירושו מעשה נערו וטוטים הבלי עוה"ז, הנה אם האדם עושה שטוטים וחסא נגד השי"ת ואח"כ לבו נשבר בקרבו ועשה תשובה, אזי הזדונות נעשים לו זכיות כמאמר חז"ל (יומא פו:) כל העושה תשובה מאהבה זדונות נעשות לו זכיות, וכו'.

"וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רָאשֵׁי הַמִּטּוֹת" (ל, ב)

צדקיהו ראה לנבוכדנצר שאוכל ארנבת חיה והשביעו במזבח הפנימי שלא יגלה הדבר והתירו חכמים את שבועתו וגילה הסוד

ארז"ל, למה הזהיר משה רק את ראשי המטות ולא לכל ישראל? הנה משה רבנו ע"ה היה נביא, וידע מה שיהיה בדור שיחרב ביהמ"ק, ועל ידי מי יבוא המכשול, וראה שיהיה על ידי מנהיגי הדור שעשו התרה לשבועתו של צדקיהו שנשבע שבועה לנבוכדנצר, כמ"ש בגמרא נדרים (דף ס"ה ע"א) וז"ל: ויבא אתו באלה וגם במלך נבוכדנצר מרד אשר השביעו באלהים חיים. מאי מרדותיה? אשכחיה צדקיהו לנבוכדנצר דהוה קאכיל ארנבא חיה (ראה את נבוכדנצר אוכל ארנבת חיה), אמר ליה אישתבע דלא מיגלית עילוי ולא תיפוק מלתא, אישתבע (הישבע שלא תגלה עלי ולא יצא דבר מפוך, נשבע, ואמרו רבותינו שהשביעו במזבח הפנימי והטעם מפני שמקריבין עליו קטורת והיא לכפר על לשון הרע מעשה חשאי, ורמו לזה שיהיה לו סוד זה ולא יספר לאדם דגנאי לו שעשה זה ואכזריות גדולה). לסוף הוה קא מצטער צדקיהו בגופיה (היה מצטער שלא יכול לגלות). איתשיל שבועתיה (עשה התרה לשבועתו) ואמר (וגלה את הדבר לשרים וסגנים, שנבוכדנצר אוכל ארנבת חיה), ושמע נבוכדנצר דקא מבזין ליה, שלח ואייתי סנהדרין וצדקיהו. אמר להון חזיתון מאי עביד צדקיהו לאו הכי אישתבע בשמא דשמיא דלא מגלינא (אמר להם ראיתם מה עשה צדקיהו הרי נשבע בשם ה' שלא יגלה), אמר ליה איתשלי אשבועתי (עשיתי התרה לשבועתי), אמר להו מתשלין אשבועתא (ר"ל וכי יש התרה בדת ודין שלכם), אמרו ליה אין (כן). אמר להו בפניו או אפי' שלא בפניו (ר"ל צריכין שיהיו שני הצדדים - אני והוא, או לא)? אמרו ליה בפניו (ר"ל אמת הדבר צריכין את שניהם). אמר להון ואתון מאי עבידתון מאי טעמא לא אמריתון ליה לצדקיהו (אמר לסנהדרין אם כן טענתי עליכם שנשאתם פנים לדין, כמ"ש לא תכירו פנים במשפט, למה לא אמרתם לצדקיהו בתחלה שצריך להתיר בפני שנינו). מיד - ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון, אמר רבי יצחק ששמטו כרים מתחתיהם, והגלה אותם והחריב ביהמ"ק. והראה הקב"ה למשה דור דור ודורשיו, דור דור ופרנסיו, וכשראה זה ברוה"ק עמד והזהיר אותם, ולכן לא אמר לכל ישראל, אלא וידבר משה אל ראשי המטות.

מדוע דבר משה דווקא אל ראשי המטות? אלא כיון שהם הדוגמא וההשפעה לכל עם ישראל, לכן הזהיר אותם - אתם לא תחללו את דבריכם

צריך באור, מדוע דבר משה רבנו דווקא אל ראשי המטות, דבר שלא מצינו כלל בשום מצוה ודיבור, שיפנה אל ראשי המטות.

ונראה בזה, בהקדם הענין של סמיכות פרשיות מטות ומסעי. שתי האותיות הראשונות של מטות הן מ"ט, כנגד מ"ט שערי טומאה, ושתי האותיות הראשונות של מסעי הן מ"ס, כנגד ס"מ כוחות הרע והטומאה. האותיות שנותרו הם ותע"י העולין כמספר ולי"ת (בת זוגו של הס"מ).

דבר זה רומז לדרך עבודת השי"ת. אדם שעוסק בתורה ומסעו בתורה, הרי אפילו אם ירד ח"ו למ"ט שערי טומאה ותדבק בו קליפת לילית הרשעה וכיוצא בזה והוא ילכד ברשת הס"מ, הרי שעל ידי התורה הנקראת לחם "פת" [שעולה כמנין לילי"ת], עולה לנ' שערי קדושה. ולא עוד, תיבת ופתו גם מרמת; פ"ו שהוא כמנין שם אלהים שהוא כנגד מידת הדין, ות' הוא כנגד ארבע מאות שרי עשו ומלאכי חבלה שליווהו במלחמתו עם יעקב. שבזכות התורה הקב"ה עושה בהם שפטים ודינים, כאשר בזה גם מתעלים לנ' שערי קדושה.

הוא הענין אשר מזהירה התורה "ככל היוצא מפיו יעשה". תיבת מפיו תרמוז, פו (חסר) הוא כמנין אלהים, מידת הדין, השולטת בס"מ וכת דלילה המעכבים את בני ישראל היוצאים ממ"ט שערי טומאה וזהמת מצרים, להתעלות ולהחליש את כוח עמלק על ידי קיום כל דבר היוצא מהפה ושמירת הדיבור. כל זה מרומז כאן בתיבת אלהים (כמנין פ"ו) ובאותיות מ"י (האותיות הנותרות מתיבת מפיו) שהם עולין כנגד נ'. כלומר, מי ששומר ונוצר את לשונו, ומקיים את כל אשר יוצא מפיו, הרי שהאלוהים מעלהו ממדרגת מ"ט שערי קדושה לנ' שערי קדושה, פחות מעט, בבחינת ותחסרהו מעט מאלהים (תהלים ח, ו. נדרים לח.).

ולפי"ז יתבאר אל נכון, מדוע נאמרה פרשה זו דווקא לראשי המטות. כי הנה, לאחר שהיה פגם בראש מטה שמעון על ידי המעשה של המדינית, הרי שזה השפיע על השבט כולו, כיון שלראשי המטות ישנה השפעה ישירה על מטותם. על כן היה פנחס מוכרח להרוג את ראש המטה אשר נדבק בו ממעשה בלק ובלעם, והיתה בזה נגיעה לכת ס"מ ועמל"ק ולי"ת, ומטרתו היתה שלא תהיה מגיפה בכל עם ישראל, ככתוב (במדבר כה, יא) ולא כיליתי את בני ישראל בקנאתי, כי ריחפה סכנת מגיפה על כל האומה עקב ההשפעה של ראש המטה, ובמעשיו עצר פנחס את השפעת הקליפה.

ומשום כך הזהיר משה רבנו את ראשי המטות: אתם הדוגמא וההשפעה לכל עם ישראל, על כן לא תחללו את דבריכם, וממילא ימשיכו כלל ישראל ללמוד ממעשיכם ומדרכיכם שלא יעשו דבריהם חול, ואז ימשכו למ"ט שערי קדושה בהלחם ה' אלהים במידת הדין בכת הס"מ ולי"ת ושאר מזיקים. ואז תפרד מהם אפילו קליפת עמלק הקשורה בהם ועושה שפטים בארבע מאות שרי עשו המפריעים לעבודת ה' ולתורתו, והבן.

אף לאחר מיתתו של ראש המטה המשיכה להשפיעה קליפתו ומעשיו רח"ל, עד שהקב"ה הגין על פנחס ושיבח אותו

וכיון שאכן השפעת ראשי המטות היא עצומה, לכן עשה פנחס את מעשהו לשם שמים ממש. היינו, לפני שהקב"ה העיד על פנחס ואמר (במדבר שם) פנחס וכו' השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם וגו', היו השבטים מבזים אותו ואומרים הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה זרה, לפיכך יחסו הכתוב אחר אהרן (סנהדרין פב:). הרי שאף לאחר מיתתו של ראש המטה המשיכה להשפיעה קליפתו ומעשיו רח"ל, עד שהקב"ה הגין על פנחס ושיבח אותו.

לכן העיד עליו הכתוב שעשה את מעשיו לשם שמים ודחה את קליפת זמרי היונק את כוחו מבלעם ובלק שיש בהם אותיות עמלק (ב"ל בלע"ם). ובזכות זה זכה פנחס להיות אליהו מלאך הברית, ובכל ברית של יהודי על ידי הסרת הערלה מכריז כי אין לו חלק ונחלה בס"מ ולי"ת וכת דיליה, אלא חלקו בעם ישראל ובבורא העולם, ונדבק בשכינה וזוכה לבער הקוצים המכסים את השושנה היא השכינה.

חובה על כל ראשי המטות שבכל דור ודור, ועל כל מנהיג אשר רוח ה' בקרבנו, לקדש ולא לחלל ח"ו את דבריו, ולעמוד בדבורו

העולה מכל הנ"ל, כי חובה על כל ראשי המטות שבכל דור ודור, ועל כל מנהיג אשר רוח ה' בקרבנו, לקדש ולא לחלל ח"ו את דבריו, ולעמוד בדבורו. ואף מצינו ביעקב אבינו ע"ה שנדר (בראשית כה, כ) אם יהיה אלהים עמדי וגו'. ובזה יעשה האדם גדר לתורה שיהיה לו עול לקיים את דבריו ולא לשכחם ח"ו, שהרי מצינו חומר גדול בזה, כי בעוון נדרים בניו של אדם מתים (שבת לב:). ובניו נעשים ערבים לתורתו של אדם, ולכן לא יחלל ח"ו את דבריו.

ואף אם האדם נודר ואחר כך עושה התרת נדרים, הרי הוא מראה את אמונתו בתורה ובהקב"ה. שהרי הוא מקיים את מה שנאמר על ידי משה רבנו ואף מציווי התורה הוא חרד, ואינו עושה את דבריו חולין, ומקדש את מעשיו. ואם עושה כן, הרי הוא זוכה שבורא העולם מסייע בידו להתחזק בתורה וביראת שמים.

ואם ח"ו ראשי המטות ומנהיגי הדור אינם שומרים על דיבורם, הרי בראשונה הקליפה והטומאה נדבקת בהם רח"ל. אבל כאשר הם דוחים את הקליפה על ידי עיסוקם בתורה ומקדשים דיבורם ומעשיהם לבלתי חללם ח"ו, הרי הקב"ה נלחם בס"מ ולי"ת וכת ארבע מאות דילים ועושה בהם שפטים. ובזה הם משפיעים על כלל ישראל הדבק בהם ובדרכם ומעלים את כל בני ישראל למ"ט שערי קדושה.

יש ראשים שמביאין אנשי דורם לידי טובה, ויש ראשים שמכשילין את אנשי דורם ברעה

יש ראשים שמביאין אנשי דורם לידי טובה, ויש ראשים שמכשילין את אנשי דורם ברעה, יש דור מתוקן ורועה מעוות, זה דורו של מנשה, שנאמר וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלים פה אל פה (מלכים ב' כא' טז), בבבל פירשו שהרג ישעיה, ובארץ ישראל אמרו שעשה צלם משוי אלף בני אדם, ובכל יום ויום הורג את כולן, אמר רבה בר בר חנה שקולה מיתתו של צדיק אחד כנגד כל העולם כולו, (וזה כפי שפירשו שהרג את ישעיה).

דור מעוות ורועה מתוקן, זה דורו של שמואל, שאמר לו הקב"ה שמע בקול העם לכל אשר יאמרו אליך כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלך עליהם (שמואל א' ח' ז') דור מעוות ורועה מעוות, זה דורו של צדקיהו, שנאמר ויהיו מעליבים במלאכי אלהים (דברי הימים ב' לו' טז).

דור מתוקן ורועה מתוקן, זה דורו של משה שהאמינו בקב"ה ובשליחותו, שנאמר ויאמינו בה' ובמשה עבדו (שמות יד' לא), לפיכך אין הדבר תלוי אלא בראשים, שכן כתוב אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם (דברים כט' ט') אלו הראשים המנהיגים את העם, אחד ממטה תקחו לנחל את הארץ (במדבר לד' יח'), וכן השבועות והנדרים לא ניתנו אלא על ידי ראשים, שנאמר וידבר משה אל ראשי המטות.

כל המועל בשבועות, כופר בהקב"ה ואין לו מחילה לעולם הבא

אומרת המשנה באבות - חיה רעה באה לעולם על שבועת שוא ועל חילול השם, ועוד גרסינן בספרי בפסוק (ויקרא יט' יב') ולא תשבועו בשמי לשקר, מה תלמוד לומר, לפי שנאמר (שמות כ' ז') לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, יכול אין חייבין אלא על שם המיוחד בלבד מנין לרבות כל הכינויים, תלמוד לומר בשמי, כל שם שיש לי, וחללת את שם, מלמד ששבועת שוא הוא חילול ה', וגרסינן במדרש תנחומא כל המועל בשבועות, כופר בהקב"ה ואין לו מחילה לעולם הבא, שנאמר (שמות כ' ז') כי לא ינקה.

מעשה בינאי המלך שהיו לו ב' אלפים עיירות, וכולם נחרבו על שבועת אמת, כיצד, אומר אדם לחברו, בשבועה, שאני הולך כך וכך במקום פלוני ואשתה כך וכך במקום פלוני, והיו הולכין ומקיימין שבועתן, ונחרבו, ומה הנשבע באמת כך, הנשבע בשקר, על אחת כמה וכמה.

ובתיקונים, בחומר עון שבועות אמרו זה לשונם: אבל אחרים שמוציאים מפיהם הבל של שבועה, נאמר עליהם כי רבים חללים הפילה, ואלו נקראו חללים, כי הם מחללים את ה' ומוציאים דברים בטלים מפיהם, וכן אלו שמדברים שקר, או נשבעים לשקר, ומזכירין שמו בחנם ולשקר, בונים בנינים שמוציאים אותם מן העולם, וזה שאמר לשוא הכיתי את בניכם, או לאלו האנשים שמוציאים מפיהם דברי שקר, ושבועות שקר, טוב להם, שלא היו באים לעולם, עמדו כל החברים ואמרו הרחמן יצילנו מזה.

הנודר לעשות מצוה המלאך ההוא תלוי ועומד, וצער הוא לו, עד שיגמר מעשה המצוה ההיא

כתב מהר"ח ושמעתי מפי מורי ע"ה ענין נאות בענין נדרים, אמר, שהנודר לעשות מצוה, הנה באמירתו יברא מלאך אחד, אבל לא תגמר הווייתו, עד שיתקיים גמר המצוה, שנודע שהעושה מצוה אחת קנה לו סניגור אחד, והנודר ואינו משלם נדרו, נמצא שהמלאך ההוא תלוי ועומד, וצער הוא לו, עד שיגמר מעשה המצוה ההיא, והרוצה שתפלתו תהיה נשמעת ובקשתו תעשה, ישתדל להשלים נדריו, כדכתיב (תהלים נ' יד') זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך, וקראני ביום צרה אחלצך ותכבדני, וכן כתוב בספר איוב (איוב כב' כז') תעתיר אליו וישעך, ונדרך תשלם ותגור אומר ויקם לך, ונדרים אלו בודאי שהם נדרי שמים שמצוה לקיימם, והיינו אמרו ושלם לעליון נדריך, כי בדברי הרשות שהם למטה מעניני העולם, אינו צודק מלות לעליון נדריך, והנה מדה כנגד מדה, כי בתפלה הוא שואל בדיבור, שיעשה לו הקב"ה כך וכך, אומר לו, תקיים אתה במעשה מה שנדרת, גם אני אעשה ואקיים שאלת פִּיך התלוי בדיבור. וכבר נודע מה שאמרו בזוהר כמה פעמים אתערותא לתתא אתערותא לעילא, שלעולם צריך להקדים התעוררות התחתון.

ובראשית חכמה שער היראה פרק ד' י', עוד בעונש השוגג נתבאר בגמרא (ניזר כג' א') זה לשונו: כיוצא בו (במדבר ל' ג'): אישה הפרם וה' יסלח לה, באשה שהפר לה בעלה והיא לא ידעה הכתוב מדבר, שהיא צריכה כפרה וסליחה, וכשהיה רבי עקיבא מגיע לפסוק זה היה בוכה - ומה זה, שנתכוין לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה צריך כפרה וסליחה, המתכוין להעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר, על אחת כמה וכמה. עוד שם, איסי בן יהודה אומר, ולא ידע ואשם ונשא עונו, על דבר זה ידו כל הדווים.

צא ולמד מאבותינו הראשונים, שלא ירדו למצרים אלא בשביל דבר קל שדבר אברהם במה אדע

עוד מצאתי מאמר תנא דבי אליהו מדבר בענין היראה, ראיתי להעתיקו, הנה נדפס בילקוט בפסוק (בראשית טו ג') ויאמר אברהם הן לי לא נתת זרע, לעולם ישמור אדם בלבו, שלא יבא לידי חטא ואפילו חטא קל, צא ולמד מאבותינו הראשונים, שלא ירדו למצרים אלא בשביל דבר קל שדבר אברהם (בראשית טו' ה') במה אדע, ובשכר יראה קמעא, שירא ישמעאל את אביו, לא נתן הקב"ה רשות לכל אומה ומלכות שישלטו בבניו, ובשכר שתי דמעות שהוריד עשו, נתנו לו את הר שעייר, שאין גשמי ברכה פוסקין ממנו לעולם, ובשכר שנטל את כליו והלך מפני יעקב אחיו נתנו לו מאה מדינות, בשכר ששמע יעקב אל יוסף נענש עליו כ"ב שנה, ובשביל מי מריבה נענשו משה ואהרן.

הנשבע לשקר הוא מחלל שם שמים בלי שום הנאה

כתב הרב אבן עזרא בפרשת יתרו וזה לשונו בתוספת נופך, והנה אם לא יקיים דברו, כאילו מכחיש את השם, ומנהג אנשי מצרים עד היום, אם ישבע אדם בראש המלך ולא יקיים דברו הוא בן מות, ואלו נתן כופר משקלו זהב,

לא יחיה, בעבור כי הוא בווה את המלך בפרהסיא. ואם כן למלך בשר ודם, כמה אלף אלפי פעמים חייב להשמר שלא תעשה לתן לשונו לתת פיו לחטא את בשרו לזכרו לשוא, והנה ראינו באנשי יבש גלעד לפי שעברו על השבועה, הרגום בני ישראל, אנשים ונשים וטף, בעצת הסנהדרין ופינחס בן אלעזר, כמפורש בשופטים (כא) וכן לא יעשה במחללי שבת, וגם שאול בקש להרוג ליהונתן בנו בעבור שעבר על השבועה, והוא לא שמע בהשביע שאול את העם, כמפורש (שמואל א' יד'), וגם ראינו שהביא ה' שלוש שנים רעב בימי דוד, בעבור שאול שהמית את הגבעונים, עם היות שבניו לא חטאו, וזה לא מצינו בשאר עבירות, וגם לא מצינו עונש בעשרת הדברות, אם כי בעבודה זרה ובשבועות שוא, וזה קשה מעון הניאוף והרציחה שהם עבירות חמורות, כי בהם לא יוכל בכל עת לרצוח ולנאוף כי יפחד, אבל המרגיל עצמו לישבע, יכול לישבע בכל יום שבועות אין מספר, ועוד כי הרוצח מילא תאותו בנקמתו, וכן הנואף, אבל הנשבע לשקר הוא מחלל שם שמים בלי שום הנאה, ואילו לא היה בישראל רק זאת העבירה בלבד, תספיק להאריך הגלות ולהוסיף מכה על מכתנו. ע"כ.

מעשה בר' יהושע בן לוי שהגיע זמנו להפטר וצחק על מלאך המות ונכנס חי לג"ע

איתא בגמרא (כתובות עז' ב') רבי יהושע בן לוי מיכרך בהו בבעלי ראתן (חולי קשה ומדבק) ועסיק בתורה, אמר (משלי ה') אילת אהבים ויעלת חן, אם חן מעלה על לומדיה אגוני לא מגנא, כאשר הגיע זמנו של רבי יהושע בן לוי להפטר, אמרו לו למלאך המות לך ועשה לו רצונו, הלך מלאך המות ונראה לפניו, אמר לו רבי יהושע הולכני לגן עדן והראה לי מקומי, אמר לו אני מוכן, אמר לו רבי יהושע תן לי סכינך אולי תפחיד אותי בדרך, נתן לו הסכין, כשהגיעו לגן עדן הראה לו לרבי יהושע מקומו, קפץ רבי יהושע וישב במקומו בגן עדן, תפסו מלאך המות בגלימתו אמר לו רבי יהושע בשבועה שאני לא בא אתך, אמר הקדוש ברוך הוא, אם פעם נשבע ונשאל על שאלתו גם כאן ישאל ויצא, ואם לא נשבע מעולם, לא יחזור. אמר לו מלאך המות תן לי סכיני, לא נתן לו רבי יהושע. יצאה בת קול ואמרה לרבי יהושע תן לו סכיני כי הוא נצרך לה עבור שאר בני אדם. מכריז אליהו לפניו, פנו מקום לבר לוי פנו מקום לבר לוי. הלך רבי יהושע בר לוי וראה בגן עדן את רבי שמעון בר יוחאי יושב על שלשה עשר כרים אמר לו אתה הוא בר לואי? אמר לו כן. אמר לו נראתה הקשת בימך? אמר לו כן. אמר לו אם כן אין אתה בר לואי. ולמעשה לא נראתה הקשת בימיו, אלא אמר כן כדי לא להחזיק טובה לעצמו, כי מכריזים בשמים רק את שמו של מי שלא נראתה הקשת בימיו, שהקשת אינה אלא אות ברית שלא יחרב העולם, ואם יש צדיק גמור בדור, אין צריך אות.

רבי חנינא בר פפא היה אוהבו של מלאך המות ורגיל אצלו

רבי חנינא בר פפא היה אוהבו של מלאך המות ורגיל אצלו. כאשר הגיע זמנו ליפטר, אמרו משמים למלאך המות, תעשה לו רצונו. הלך אליו ונראה לו. אמר לו תמתין לי שלושים יום עד שאחזור על תלמודי שהרי אמרו אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. הניח לו. לאחר שלושים יום נראה לו שוב מלאך המות. אמר לו רבי חנינא, הראה לי מקומי בגן עדן. אמר לו אני מוכן. אמר לו תן לי סכינך שלא תפתיע אותי בדרך. אמר לו מלאך המות כחברך אתה רוצה לעשות לי? (כלומר כרבי יהושע בן לוי), אמר לו רבי חנינא תביא ספר תורה ותראה אם יש דבר שלא קיימתי. אמר לו, האם נכרכת אחרי בעלי ראתן ועסקת בתורה? ואפילו הכי כשנפטר, הפסיק עמוד אש בינו לבין העם, ולמדנו שלא מפסיק עמוד האש אלא לאחד בדור או שנים בדור. קרב אליו רבי אלכסנדר אמר לו עשה בשביל כבוד חכמים ותרשה לנו להתקרב כדי להספידך. לא הסתלק עמוד האש. עשה בשביל כבוד אביך, לא הסתלק, עשה בשביל כבוד עצמך, והסתלק עמוד האש ויכלו להספידו. אמר אביי עמוד הזה בא להוציא מעליו את מי שלא קיים את כל התורה כמו שקיים הוא.

אם אדם ישבע בראש מלך בשר ודם ולא יקיים דברו, בן מות הוא לפי שבזה כבוד המלך וכ"ש לפני מלך מלכי במלכים

כתב בספר מנורת המאור לרבנו יצחק אבוהב, בשבועות ונדרים וחרמות, הנשבעים בשם יתברך, רוצה לומר כי כאשר ה' הוא אמת, כך דבריהם אמת בין עבר בין עתיד, והנשבע בשקר דומה שהוא כמכחיש את אמת השם, ואם אדם ישבע בראש מלך בשר ודם ולא יקיים דברו, הוא בן מות לפי שבזה כבוד המלך, ואם זה ראוי לעשות הנשבע במלך בשר ודם, על אחת כמה וכמה שיש לאדם לשמור פיו ולשונו שלא יכשילוהו להחטיא את בשרו בהשבע לשקר בשם מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעדי עד, וכבר ידענו מה שאירע לבני ישראל לפי שנשבעו ברבים בדבר פלגש בגבעה, וגם הרעב שהביא השם יתברך לארץ כעד שאול וביתו שעברו על שבועת הנשיאים שנשבעו לגבעונים, לא נכתב עונש מפורש באזהרות שבעשרת הדברות רק בעבודת כוכבים ומזלות ובלא תשא לשוא.

מעשה בשמעון הצדיק שאמר לנזיר בני כמותך ירבו נזירי נזירות בישראל

תניא אמר שמעון הצדיק, מימי לא אכלתי אשם נזיר טמא אלא אחד. פעם אחת בא לפני אדם אחד מן הדרום, ראיתי יפה עינים וטוב רואי, וקווצותיו סדורות לו תלתלים. אמרתי לו מה ראית להשחית שערך זה הנאה? אמר לי רועה הייתי לאבא בעירי והלכתי לדלות מים מן המעיין, נסתכלתי בבואה שלי ופחזו עלי יצרי ובקש לטרדני מן העולם. אמרתי לו, רשע למה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך, במי שהוא עתיד להיות רמה ותולעה, העבודה שאגלחך לשמים, מיד עמדתי ונשקתיו. אמרתי לו בני, כמותך ירבו נזירי נזירות בישראל, עליך הכתוב אומר איש כי יפליא נדר לנדור להזיר לה'. וזה נקרא נזיר קדוש, שצריך נזירות להתרחק מן הקצה אל הקצה.

מעשה בעשיר אחד שצוה לבנו סמוך למיתתו שלא ישבע כלל

מעשה בעשיר אחד שצוה לבנו סמוך למיתתו שלא ישבע כלל, ואחר שמת עמדו עליו פריצי הדור ותבעוהו תביעות שקר עד ששלם להם הכל ולא נשבע, אחר כך תבעו אחד לדינר ולא נשאר לו דינר לשלם ואמר לו הדיין או השבע או תן, ואסרוהו על הדינר ואשתו ובניו היו מכבסים על הנהר לזיון, בא קבצן אחד וראה שהאשה יפה היא מאד ושאל אותה וספרה לו כל המאורע ונתן לה דינר כדי לכבס לו, אמרה לבנה הגדול תלך לפדות את אביך מבית האסורים, ואחר כך באה לתת הבגדים, חטפה הקבצן והלך לו והילדים היו צועקים על אמם, בא אביהם ובכה עמהם, אחר כך הלך בים לעיר אחרת ולקחו בים את בניו בשביה, ואחר כך יצא על שפת הים זכר את אשתו ובניו ואמר מעתה למה לי חיים ורצה להשליך עצמו בים, וכיון שהגיע על שפת הים זעק אליו אחד אמר לו בא וטול הממון זה ששמרתי לך בגלל שקיימת מצות אביך, הלך וראה מטמון שלא יסופר ובנה פלטרין גדול ונעשה מלך, ומצא את הספינה ששבו את בניו ופדאם ולא הגיד להם שהוא אביהם, אחר כך באה ספינה של זה שחטף בה את אשתו וקרא את הקפיטן כמנהגו לסעוד אצלו, אמר לו יש לי אשה בספינה, אמר לו אשלח הנערים לישב עמה, באו הנערים אצלה והתחילו לכבות והכירו זה את זה, בבקר אמרה למה הבאת לי הנערים ויתעללו בי, הלך אל המלך אמר לו והביאה לפניו.

על כן כל אדם יזהר מלישבוע אפילו שבועה קטנה ולא יתחייב ח"ו מיתה, כי ההרגל נעשה לו טבע ויבא להכשל בשבועת שוא, ופירוש שוא - לבטלה, שלא הצריכוהו בבית דין אלא מחמת כעסו נשבע, ועבירת הכעס גרמה שבועת שוא ואז יתחייב מיתה, וכמו שמצינו בשמיר שחנק עצמו על השבועה גבי שלמה המלך.

בשעה שגילה הקב"ה למשה פרשת נדרים - נ' דרים שהוא סוד בינה, כי בסוד בינ"ה שם הוא היתר נדרים ולכן מתירים הנדרים ביום כפור.

הטעם שהחמירה התורה בשבועה והזהירה עליו לשעבר, יובן גם כן עם מה שאמרנו, כי להיות הקליפות סביב למלכות שנאמר סביב רשעים יתהלכון, (תהלים יב' ט') הנה הנשבע לשקר נותן להם כח ואחיזה במלכות עצמה, שטהרתם קשה מאד.

הנדרים פוגעים בנפש האדם, ומזה האדם יקח מוסר השכל על ערך הדיבור

מין ראש הישיבה הגאון רבי יהודה צדקה זצוק"ל כתב בספרו קול יהודה, הנה בפרשה זו יש ללמוד כמה דברים יסודיים, ערך הדיבור והנדרים - איש כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסור איסור על נפשו, אף על פי שלא עשה שום מעשה רק דיבור, עבר, ואסר איסור על נפשו, דקדק לומר על נפשו כי הנדרים פוגעים בנפש האדם, ומזה האדם יקח מוסר השכל על ערך הדיבור, ומכל שכן אם מקיים בדיבורו ודברת בם, אם יכול בדיבורו לחדש חידושים, על אחת כמה וכמה - לבנות עולמות בדברי תורה כמו שאומר הכתוב ואשים דברי בפוך ובצל ידי כסיתיך לנטוע שמים וליסוד ארץ ולאמר לציון עמי אתה, (ישעיה נא' טז') יש בכח הדיבור לעורר נפלאות.

ידוע מה שאומרים משם הגאון החפץ חיים זצוק"ל, שאמר שאפשר ללמוד מוסר השכל משלושת הדברים שנתחדשו בזמן האחרון טלפון, רכבת, טלגרמה

מהטלפון לומדים, כי מה שמדברים פה שומעים שם, ולכן לא יאמר אדם כשמדבר לשון הרע - מי שומע, אלא ילמד מהטלפון שמה שמדברים כאן שומעים שם.

מהרכבת לומדים, שאם מאחרים ברגע אחד את הרכבת הנוסעת לעיר אחרת פעם ביום, מפסידים יום שלם, ומוכרחים לחכות עד למחרת, וכך גם בתפילה או בתורה, אם מאחר רגע לפעמים מפסיד על ידי כך יום שלם וגם יותר כי באותו רגע אולי ישמע איזה חידוש בבית המדרש שלא ישמענו אף פעם.

ומהטלגרמה לומדים, שכל מילה עולה כסף, ודי בזה למי שרוצה ללמוד, אמנם בדורנו זה ישנם עוד מכשירים שרואים ושומעים מקצה העולם עד קצהו, ואולי בזה רמז דוד המלך בספרו לאלה הפועלי און (תהלים צד') אלמנה וגר

יהרוגו ויתומים ירצחו, ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב, בינו בוערים בעם וכסילים מתי תשכילו. תלמדו מהמדע, כי - הנוטע אוזן הלא ישמע, הלא אם תופסים בשפופרת הטלפון ואומרים "הלו" אז תיכף ישמע, עוד - אם יוצר עין הלא יביט, רואים במכשירים מסוף העולם ועד סופו, אם כן מזה תבינו - היוסר גויים הלא יוכיח המלמד אדם דעת, אם כן כמה יש ללמוד מוסר מהמכשירים הללו, והלואי שישמשו לעבודת הקודש, אך לדאבוניו הם משמשים היום לכל מיני תועבות, ה' ישמור.

רעידות האדמה באות משום שכך רוצה בורא העולם

הסבא קדישא הגאון הרב אלפנדרי שנסתלק מהעולם בירושלים כבן מאה ועשרים שנה, לא כהתה עינו ולא נס ליחו, היה מקודם באיסטנבול, בירת האימפריה התורכית, שימש שם ברבנות שנים לעשרות ואח"כ בצפת ובירושלים, והיה בציבור כדמות פלאית שהכל רעדו מפניה.

פעם אחת התוועדו מדענים ואנשי רוח בכדי לדון על תופעת רעידות האדמה, היה זה לאחר שאחת מהרעידות הללו הייתה בערים אחדות במזרח, הפילה קרבנות רבים וזרעה הרס רב, כל אחד מהמתוועדים ניב הסבר משלו לתופעה, כשהגיע תורו של הרב לומר דברו, אמר כי רעידות האדמה באות משום שכך רוצה בורא העולם, המלומדים פרצו בצחוק רם למשמע הביאור שנראה בעיניהם לא מדעי, ראה חכם אלפנדרי את צחוקם ואמר: המביט לארץ ותרעד ובגלל שהיה שומר פיו, ולפתע התחולל חזיון לא מוסבר, האדמה שתחתיהם התחילה לרעד, עד שהמלומדים נאלצו להתחנן לרב כי יסיר מהם את האימה הזו. מכאן נלמד שכל מי שלא יחל דברו רוצה לומר שאינו משיח שיחות חולין, שכרו הוא כי כל היוצא מפיו, יעשה הוא יתברך, כמו שאמר ותגזר אומר ויקם לך - מידה כנגד מידה.

מעשה נורא עם אביו של החכם צבי והחברותא שלו

כתב היעב"ץ במגילת ספר, (וכן סיפר הרה"ק רבי סיני מג'מיגראד נדפס בחמדה גנוזה עמוד קנב'), שרבי יעקב אביו של החכם צבי וחתן הגאון בעל שו"ת שער אפרים, היה לומד יומם ולילה יחד עם אברך אחד בשם רבי משה, וגם הוא היה ת"ח גדול והיה עשיר ותמיד היו הפריצים רגילים לבקרו, ודרו שניהם בק"ק ווילנא.

ויהי היום, באו לעיר ווילנא הקוזקים וחספו והרגו את כל האנשים, ואת הנשארים הובילו למרחוק ומכרו אותם לעבדים, רבי יעקב ורבי משה שישבו בבית המדרש ולא ידעו מכל המעשה בחוץ היו הוגים בתורה, ופתע נכנסו הצוררים לבית המדרש וחספו אותם והובילו אותם רחוק מבתם למדבר אחד, שהיו דרים שם אנשי המדבר וכל ימיהם היו גרים במדבר וכל עסקיהם היו רועי צאן, ומכרו את רבי יעקב ורבי משה לאנשי המדבר, אנשי המדבר הלבישו את רבי יעקב ורבי משה בלבושם כדי שיכירו שהם משלהם, וגם שאם יברח אחד מהם יכירו וידעו שהוא בורח ויהרגו אותו, אחר כך היו מוסרים להם הצאן לרעות ואם היה חסר או שנהרג אחד מהצאן היו הורגים את הרועה תחתיו, כי במדבר הזה לא היו שכיחות חיות רעות שטורפות ואם חסר סימן הוא שהרועה לא השגיח, ויקחו את הרב יעקב והרב משה כל אחד למקום אחר, ולא ראו איש את אחיו.

ויהי ביום אחד נפגשו שניהם יחד והתחילו לבכות מאד, ונתוודע להם שאינם כל כך רחוקים אחד מחברו כי אם מהלך כמה שעות, ונתיישבו באיזה יום חל יום הכפור בכל שנה ושנה כדי שיוכלו לקיים מצוות עינויים של יום הכיפורים, ויהי בשעה שעשו חשבון בענין הסיחו דעתם מהצאן, והלכו איזה צאן למדבר ולא היה ביכולתם להשיגם, והיה חרד רבי יעקב מאד שכשיבוא בחזרה לאדונו יחרה אפו ויעשה בו משפט מות, ולכן השביע רבי יעקב את רבי משה שיהיה לו מסירות נפש להביאו לקבר ישראל, ויהי כאשר בא רבי יעקב לאדונו חרה אפו מאד ורצה להרגו, ויהי כאשר הושיט את חרבו להרגו, בו ברגע עבר אחד מאנשי המדבר וביקש ממנו שבל יהרוג אותו ויתנו לו במתנה, כי היה רבי יעקב יפה תאר ונחמד למראה וחם עליו להרגו, ולא רצה האדון ליתן אותו לאיש שחם עליו ואמר להרגו בדוקא, כשראה שהאדון מתעקש להרגו הלך מאחוריו והכה בו מכה רבה עד שנהרג האדון והשליכו ארצה, וילך לדרכו, כראות רבי יעקב שאדונו נהרג החליף את מלבושי אדונו וברח מהמדבר, והגם שראו אותו אנשי המדבר, לא עשו לו כלום כי חשבו שהוא האדון, וכך ברח רבי יעקב עד שבא למקום ישוב.

כאשר שיער רבי משה שבודאי נהרג רבי יעקב הלך שמה וראה שמונח אדם הרוג ולבוש במלבושי רבי יעקב, והיה ברור אצלו שזהו רבי יעקב, ולא היה יכול לראות בפניו מחמת החשך שהיה באמצע הלילה וגם מחמת הפחד והבהלה, ולקח אותו על כתפיו במסירות נפש ליער הסמוך וביקש מחילה ממנו כמה פעמים על שאין ביכולתו לטהר אותו ולעשות בו קבורה כראוי וקבר אותו, וחזר אל צאנו.

לאחר זמן קצר עבר גראף אחד שהכיר את רבי משה, כשראהו שאל אותו על מעשהו עם הצאן, כשסיפר לו רבי משה אמר לו עלה על העגלה ואסיע אותך לביתך, רבי משה היה בטוח שרבי יעקב השתדל עבורו בעולם העליון בעד טובתו על מה שהביאו לקבר ישראל, ובזכות זה ניצל, כאשר חזר רבי משה לביתו חקר ודרש הרב בעל שער אפרים על חתנו רבי יעקב, והעיד רבי משה שנהרג והוא בעצמו קבר אותו וסיפר את השתלשלות העניינים ועל פי דבריו התיר הרבי רבי השל בעל חנוכת התורה לאשתו שתנשא לאיש אחר.

רבי יעקב היה הולך ונדד מכפר לכפר והיה רעב ללחם וצמא למים, עד שהגיע לוילנא, כשבא שמע על סעודת עניים שהרב שער אפרים עומד לערוך לפני חתונת בתו, והתיישב בין העניים לאכול עמהם, וכשחילק הרב שער אפרים צדקה נתן לרבי יעקב גם כן נדבה, ונתנו הרב יעקב בחזרה, שאל אותו השער אפרים אפשר שהנך יודע ספר ולכך רוצה יותר, ונתן לו, כשנתן חזרה בפעם השניה שאל אותו אפשר שהנך תלמיד חכם, אמר לו הן, ונתן לו סכום גדול יותר, וגם בפעם הזאת נתן לו בחזרה, אמר לו אפשר שהנך בקי בכל הפוסקים, אמר לו הן, אמר לו השער אפרים שיאמר איזה חידוש, ואמר רבי יעקב בחידוש שאמר בקבלת הפנים שלו.

ועמד הרב שער אפרים משתומם שזכר שחתנו רבי יעקב אמר חידוש זה אבל חשב שמא השתתף גם שם בקבלת הפנים ושמע אותו, ועתה רוצה לגנוב את דעתו, אמר לו רבי יעקב שחידש עוד חידושים, ואמר החידוש שאמר קודם מתנת הדרשה, כששמע מאתו כל זה התחיל להביט בפניו היטב ודקדק בקולו עד שהכיר אותו שהוא רבי יעקב, ואז סיפר לו את כל המעשה אשר קרהו בדרך, והיתה השמחה גדולה מאד.

מזווגו זה של רבי יעקב נולד החכם צבי, בנו הגאון רבי יעקב עמדין נקרא על שמו, ומחמת עובדא זו החמיר החכם צבי מאד בעניני עגונה, וכן הדברי חיים שהיה מנכדיו החמיר מאד בעניני עגונה והיה רגיל לספר מעשה זה.

ליבו של אדם נמשך אחר הנדרים אשר לא נשא לשוא, נשא ר"ת נ'דר ש'בועה א'יסר

בפירוש רבנו אפרים על התורה לרבי אפרים בן שמשון, כתב כי כל לשון נדרים בתורה, הם כפולים - ידור נדר, השבע שבועה, לאסור אסר, לומר לך מיד שאתה מתחיל בנדרים לבך נמשך אחריהם ורגיל בהם. לא יחל דברו, נדרו ושבועתו לא נאמר, אלא דברו, מכאן אזהרה שלא יחזור בדבורו.

ב' מעשיות נוראות על עונש אפילו על שבועת אמת

מובא במדרש מעשה באדם בשם בר תמליון שהפקיד אדם אצלו מאה דינרין. הלך האישי המפקיד אל בר תמליון וביקש אותם ממנו. אמר לו: מה שהפקדת בידי כבר החזרתי ומסרתי לידך. אמר לו: השבע לי, מה עשה בר תמליון לקח קנה אחד וחקק בו חלל ונתן בו את אלה הדינרים, והתחיל ללכת ולהשען על אותו קנה כמשענת, וכשהיה צריך להשבע אמר למפקיד: החזק הקנה הזה בידך משום שאני צריך להחזיק את ספר התורה בידי, וכשהמפקיד החזיק את הקנה אמר בר תמליון: רבוננו של הבית הטוב הזה הקב"ה בו ובשמו אני נשבע - מה שמסרת בידי כבר מסרתי שוב בידך. המפקיד ברוב רוגזו השליך וזרק את הקנה על הארץ ונשבר הקנה, והחלו הדינרים מתפזרים, והתחיל המפקיד התובע ללקט את דינריו. אמר לו בר תמליון: לקט לקט כי משלך אתה מלקט!! ואמנם המדרש לא מספר על ענשו של בר תמליון זה שלכאורה נשבע על אמת אבל הונה בדברים. אולם כדי להראות שיש להזהר להשבע אפילו בשבועת אמת מביא המדרש מעשה נוסף: מעשה היה באשה אחת שנכנסה ללוש עיסתה ולאפות לחמה אצל שכנתה, בתנור מוסק שהיה שם, והיו צרורים וקשורים לה בשמלתה שלושה דינרים. ומשלא רצתה לעסוק במלאכתה כשאלה צרורים בשמלתה, נטלתם ונתנה אותם על גבי צעיף הראש שהסירתו מעל ראשה בעת מלאכתה והניחתו מקופל בצד. ומתוך שלא נזהרה נפלו והתגלגלו ממקומם שעל גבי הצעיף ונתערבו בלישה בתוך הבצק, אפתה את לחמיה והלכה לה, ושכחה ולא ידעה שהדינרים טמונים בתוך ככרותיה. בבית אמר לה בעלה: תני לי את שלשת הדינרים. הלכה ובקשה אותם אצל שכנתה, אמרה לה: אולי ראית את שלושת הדינרים הללו. היו לה לאותה שכנה שלושה בנים, אמרה לה: תקבור "אותה אשה" (בלשון נקיה) את בנה אם ידעה מן הדינרים ההם. גרמו העוונות וקברתו, אמרה האשה בעלת הדינרים לעצמה אילולא שהאשה היא היתה חשודה בהם בדינרים לא היתה קוברת את בנה, ואולי עכשיו בראותה כן תחזור בתשובה ותודה לכן הלכה שוב ואמרה לה: אולי ראית את אותם הדינרים, אמרה: תקבור "אותה אשה" את בנה האחר אם ידעה משהו מאותם דינרים. ושוב גרמו העוונות ומת בנה האחר. פעם אחרת הלכה שוב אליה ושאלה: אולי כבר מצאה את דינריה בביתה, אמרה אותה אשה: תקבור "אותה אשה" את בנה השלישי אם ידעה באלה הדינרים, ושוב גרמו החובות וקברתו. אמר לה בעלה של בעלת הדינרים: האם אין את הולכת לנחם את שכנתך, וכפי המנהג בישראל שבסעודת הבראה ראשונה של אבל מביאה שכנה לבית האבלים מזון סעודה ומגישה לפנייהם עוגות עגולות. לקחה

שתי עוגות לחם לאשה ולבעלה מאותם כיכרות שאפתה אותם בביתה של זו באותו יום עם הדינרים והלכה להברות ולנחם אותה, כיון שקיצצו ופרסו עוגה אחת מאלה, יצאו שלושת הדינרים ממנה, וכבר הבינו עד היכן עונש השבועה מגיעה אפילו היא שבועת אמת. וזמ"ש הבריות: 'בין זכאי בין חייב לידי שבועה אל תבוא'. ושוב מעשה נורא שמראה על חומרת השבועה (גיטין ל"ה) וז"ל: "אמר רב יהודה אמר רב: מעשה באדם אחד בשני בצורת שהפקיד דינר זהב אצל אלמנה והניחתו בכד של קמח, ואפאתו בפת, ונתנתו לעני. לימים בא בעל הדינר ואמר לה הכי לי דינרי, אמרה לו יהא סם המות באחד מבניה של אותה אשה אם נהייתו מדינרך כלום (תראו כמה נהרו חז"ל בלשונם שאפילו בגמרא כתבו ב"אחד מבניה" שלא יבוא אדם ויקרא ב"אחד מבני" ה' יצילנו) אמרו לא היו ימים מועטין עד שמת אחד מבניה. וכששמעו חכמים בדבר אמרו: מה מי שנשבע באמת כך! הנשבע על שקר על אחת כמה וכמה. מהי הסיבה שנענשה, דאישתרשי לה מקום דינר". פרש"י - "נשתכרה בו עובי עיסה כעובי דינר, שאם לא היה הדינר היתה נותנת עוד עיסה (כמות מועטת) בככר". מה מתוחה היא מידת הדין, ה' יצילנו.

מקשה ה"בן איש חי" בספרו (בן יהודע גיטין ל"ה) למה כתבה הגמרא שהיה זמן המעשה בשנות בצורת, ומתקן: ללמדנו בזה תוקף וחומר איסור שבועה, דאע"פ שזאת נתנה את הכיכר צדקה לעני, והיה זה בשנות בצורת שיש בזה פיקוח נפש, והדינר ההוא החיה נפשות באותו זמן שהעולם מתים מרעב, עכ"ז לא הועיל זכות המצוה הזאת להצילה מעונש השבועה ונענשה בבניה כאשר פצתה פיה. עכ"ל. וכמה צריך האדם ללמוד מוסר מכך ולשמור פיו ולשונו מלכד.

ר' עקיבא איגר מתיר נדר לת"ח שנדר שלא לצאת מבית המדרש

רבי מאיר דן פלוצקי, בעל "כלי חמדה", סיפר מעשה ששמע מן המהרי"ל דיסקין בשם אביו רבי בנימין, אב"ד לומז'א, מעשה שהיה כך היה:

בהיות רבי בנימין רב בלומז'א, הגיע לשם תלמיד חכם גדול ונדר לשבת בבית המדרש זמן מרובה ולעסוק בתורה ועבודה מבלי לצאת החוצה, אנשי המקום הרע להם הדבר וגרם להם צער רב, על שלא יצא האיש מבית המדרש אף בשבתות, כיון שלא היה עירוב בעיר ונבצר מהם להביא לו מאכל ומשקה ושאר צרכיו. לא ידעו בני העיר לשית עצות בנפשם כדת מה לעשות, יום אחד הגיע לעיר לומז'א רבי עקיבא איגר כדי להשתתף בשמחת הנישואין של אחד מבניו, ורבי בנימין ניצל את ההזדמנות לשטוח בפניו את הדאגה המעיקה על בני העיר זה זמן רב, על אודות אותו תלמיד חכם הממאן לצאת מחוץ לכותלי בית המדרש, כשמוע רבי עקיבא איגר שהלה הוא תלמיד חכם, החליט לבקרו בבית המדרש יחד עם רב העיר, ומי ראה אותם יוצאים ולא יצא, נכנסו הגאונים לבית המדרש ורעק"א החל מדבר עם אותו תלמיד חכם שמעתי שהינו ת"ח ומאחר שאין הוא יכול לצאת מפה, לכן באתי לבקרו כאן, לא היה יכול הת"ח לעצור מלהביע רגשותיו בפני רעק"א איגר ושאל מדוע הוצרך רבנו להטריח את עצמו עם כל מלויו לבקר אדם פשוט כמוני, שאלו רעק"א, אילו ידעת זאת מקודם שנבוא אליו, היה נודר נדרו, הס מלהזכיר השיב אותו תלמיד חכם, הייתי אני רץ כצבי לקבל פני קדשו. אם כן - מותר לך, מותר לך, מותר לך, קרא רעק"א בקול בפתחו לו פתח חרטה, וכל העם עונים אחריו מותר לך.

יין שהוא במרתף ומונח בחבית סתומה בעת שדורכים הענבים אף שהוא רחוק מאד, היין שבחבית מתנועע

אפשר לרמוז, דלא יפלא האדם איך מדבר בעולם הזה השפל למטה ודיבורו עושה רושם למעלה, הלא תראה היין שהוא במרתף ומונח בחבית סתומה בעת שדורכים הענבים אף שהוא רחוק מאד, היין שבחבית מתנועע, והוא פלא, ומזה נקח ראייה על הדבור שהוא פועל למעלה, ולרמז זה' לא יחל דברו ככל היוצא ר"ת גימ' יין עם הכולל, דמן היין נלמד, עוד יש לרמוז לא יחל דברו ככל ס"ת אלול, שצריך לשוב באלול כמו שאמרו רז"ל, וס"ת היוצא מפיו יעשה הוא או"ה, דבשמירת הלשון יבא המשיח ויהיה שמו וכסאו שלם, שהאותיות החסרות לשמו ולכסאו הן - או"ה, דהכל תלוי בלשון.

"לא יחל דברו" (ל, א)

יש אדם מוציא דברים מפיו בתפלתו בטעות ונעשית שאלתו תיכף

כתב בעל הבן איש חי בספרו עוד יוסף חי, לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה, נ"ל בס"ד יש אדם מוציא דברים מפיו בתפלתו בטעות - ששואל דבר שהוא רע לו, כמו שאמרו חז"ל במדרש באחד שהיה הולך רגלי במדבר והיה עיף מאד, ויתפלל לפני הקב"ה שיזמין לו חמור לרכב עליו, אך טעה ואמר תזמין לי חמור שירכב עלי, ונעשית שאלתו תיכף, שנזדמן שר אחד רוכב על אתונו והלך אחריה עיר קטן וימצא זה האדם הולך רגלי, ויאמר לו הנה עיר זה קטן הוא וטרח בהליכה תרכיבו על כתפך ותביא אותו עמי לבית, ויען האיש ויאמר אני עתה התפללתי שיזדמן

לי חמור שארכב עליו ולא שהוא ירכב עלי, ולא ידע שהוא התפלל שירכב עליו החמור ולא הרגיש, וכל זה יזדמן באנשי דעלמא, אבל ברצות ה' דרכי איש אף על פי שמוציא מפיו לרעה הקב"ה יהפכם ויסדרם לטובה ויתקנם.

ברצות ה' דרכי איש אף על פי שמוציא מפיו לרעה הקב"ה יהפכם ויסדרם לטובה ויתקנם

וכן שמעתי מספרים באחד עם הארץ שאינו יודע אפילו פירוש המילות של פסוקים ושל תורה ואינו יודע להתפלל, וחננו ה' בעושר ובריבוי בנים שיש לו יותר מעשרה בנים זכרים וכולם עומדים לפניו לביל שבת ומברך אותם והוא אינו יודע אפילו פסוק אחד של ברכות לברכם בו, וכשהולך לבית הכנסת אינו אוהז המחזור בידו, כי אינו יודע אפילו צורת האותיות, ורק היה בבית הכנסת שהוא נכנס שם אחד שיש לו קול ערב, והוא מתחיל מפרשת העקידה עד פסוקים של ה' מלך לאמרם בקול רם בבית הכנסת שהוא נכנס והשליח ציבור יתחיל מה' מלך, והיה האיש הזה המתחיל בכל יום בקול רם קורא פרק איזהו מקומן בניגון ובמיתון, ובכל הלכה עושה ניגון חשוב בסיומה, ובפרט בסיום הלכה של אלו ואלו נשרפין בבית הדשן היה אומר סיום זה בקול רם ונעים ביותר, והיה דרכו להאריך בניגון חמש תיבות אלו משאר סיום ההלכות, וזה שהוא עם הארץ שאינו יודע פירוש המלות חשב לומר למה באלו החמש תיבות מאריך יותר ועושה ניגון יותר, אלא ודאי כי אלו החמש תיבות ברכות גדולות הם ומברך את כל הקהל בהם, ולכך מגביה קולו בהם להשמיע את הציבור, וברוב הימים קלט חמש תיבות אלו ונתלמד לאמרם על פה, ובחשבו שהם ברכות היה בכל ליל שבת מניח ידו על ראש בניו והיה אומר על כל אחד ואחד דברים אלו של אלו ואלו נשרפים בבית הדשן, והנה נזדמן לביל שבת חכם שנתאכסן בביתו של זה וראה את מנהגו שהוא מצפצף על ראש כל אחד ואחד דברים אלו - של אלו ואלו נשרפים בבית הדשן, וחרד החכם חרדה גדולה וצעק ויאמר לו מה אתה עושה עם בניך לקללם לביל שבת ותביאם לבית השריפה בבית הדשן, ובליל שבת הגידו לו לאותו חכם בחלום, ויאמרו לו לא טוב עשית שבטלת אותו ממנהגו, כי הוא אומר לפי תומו, וכיון שהקב"ה אוהב אותו לוקח אותיות של חמש מלות אלו ועושה בהם צירופים אחרים של ברכות, כי השי"ת יתקנם בחסדו, ועל כיוצא בדבר נאמר ודגלו עלי אהבה, דאף על פי שהוא מדלג האותיות או תבות, שבה תשתנה משמעות הדברים ותתהפך מטוב לרע, עם כל זה הם אהבה שיהיו נשלמים ונתקנים בסדר נכון.

"לֹא יִחַל דְּבָרָוּ פְּכַל־הַיָּצֵא מִפִּי יַעֲשֶׂה" (ל, ג)

כוחו של הדיבור. כוח סגולי הוא זה, רב עוצמה ויכולת, שאינו נתון לערעור ולטשטוש, ועלינו להיזהר ולהישמר בו עד מאוד

כתב בשו"ת הרשב"א (חלק א, סימן תח). אדם צריך להיזהר בכל מילה היוצאת מפיו, לטוב ולמוטב, כי יש להתייחס לכוחו של הדיבור כאל כוח סגולי ומופתי, שאינו זקוק להסברים על מנת להוכיח את עצמו. סגולות רבות יש בעולם עשבי מרפא מופלאים ואבני חן המשפיעות השפעות שונות ומשונות על הנושא אותן. לא את הכל אנו מבינים, ולא כל דבר ניתן להשגה בשכלנו, אולם האם אי הבנה זו מערערת את עצם עובדת כוחם של העשבים או האבנים? בוודאי שלא! כך בדיוק עלינו להתייחס לכוחו של הדיבור. כוח סגולי הוא זה, רב עוצמה ויכולת, שאינו נתון לערעור ולטשטוש, ועלינו להיזהר ולהישמר בו עד מאוד.

וכשם שפלא בריאת האדם בא לידי ביטוי בכוח הדיבור כך פלא העולם כולו ראוי להתייחד בכוח הדיבור. לאור זאת, יובן היטב מדוע ניתן לאדם כוח כה עצום בדיבורו, שהרי האדם לא בא לעולם אלא על מנת להשלים ולתקן את העולם, בבחינת "לתקן עולם במלכות שד"י", להפיח רוח קדושה בעולם, בלימוד תורה ובקיום מצוות, להכניס רוח בחומר ולהעלות את מציאות העולם השפל לדרגה עליונה ונשגבה יותר. כדי שהאדם יוכל למלא את תפקידו זה הוענק לו משמים כוח הדיבור. כוח המסוגל לאחד בין הרוח ובין החומר, לקדש את הגשם ולהכניס בו הבל רוחני. אלא שמעתה, ניתנת בפני האדם הבחירה, לפעול טוב או חלילה לפעול רע. להשתמש בכוח הדיבור על הצד הטוב ולפעול טוב על עצמו וסובביו, או חלילה לפעול בשלילה ולפתוח פיו לרעה, ולהביא על עצמו ועל סובביו מצבים שאינם טובים, רחמנא ליצלן.

סיפור מדהים הממחיש את העניין

מספרים באונבאסיטא בלונדון רואים כיצד האולם הגדול שבו נערכה הבחינה בפסיכולוגיה הלך והתרוקן בהדרגה. עוד ועוד סטודנטים סיימו לכתוב את התשובות, הגישו את הדפים לבוחנים ויצאו אל הדשא להחליף חוויות עם חבריהם, להשוות תשובות ולנסות להעריך כמה הם יקבלו במבחן. שני חברים יצאו מהמבחן ופנו לעבר הקפיטריה, כשלתע גילו שלט גדול בכניסה שעליו נכתב: 'אתמול נפטר האדם שמנע את התקדמותכם בלימודים, בחברה ובכל

תחומי החיים. הלווייתו תצא מאולם הספורט של האוניברסיטה בשעה 14:00'. שני החברים האוהבים הביטו בשלט המחר וניסו להבין במי הוא מדבר. מי הוא האיש שמנע את התקדמותם, בחיים, ומה היה המניע שלו! הם העלו כמה שמות אפשריים, וכאשר לא הצליחו להגיע לתשובה שתניח את דעתם, החליטו לצעוד לעבר אולם הספורט כדי לברר זאת.

כשהם התקרבו, נוכחו השניים לדעת שהם אינם הסקרנים היחידים. מאות סטודנטים צעדו לעבר האולם שבמרכז הוצב ארון מתים מהודר ומסכיבו שטח מגודר שמאבטחים מנעו כניסה לתוכו. השאלה הגדולה ריחפה בחלל האוויר ועוררה התרגשות בקרב הנקהלים: 'מי יכול להיות האיש שמנע את התקדמותי!' חשבו רבים באולם, 'טוב לפחות שהוא מת...'. לאחר רבע שעה נכנס אל האולם אדם לא מוכר, פנה את הסטודנטים והודיע כי כולם יופלו לעבור על פני הארון ולזהות את האיש. אחד אחרי השני ניגשו הסטודנטים המתוחים אל ארון הקבורה, וכשהביטו פנימה נאלמו דום כאילו מישהו נגע בנקודה הרגישה ביותר בנשמתם. בתוך הארון הייתה מראה: כל אחד שהסתכל פנימה ראה את עצמו. ליד המראה, בתוך הארון, הייתה ערמת פרוספקטים צבעוניים, ופתק שהיה מודבק מעליה הורה לכל סטודנט לקחת פרוספקט, רוב הצעירים ההמומים מיהרו לקחת את הפרוספקט ולצאת במהירות מהאולם. 'מה זו הבדיחה הזאת?!' 'כותבים לך שהאיש שעצר את התקדמותך בחיים מת, וכשאתה מנסה לראות מי זה אתה מגלה את עצמך?!' 'בוא ונראה מה כתוב בפרוספקט', החלו להקריא את שהיה כתוב בו: 'ישנו רק אדם אחד בעולם שמסוגל להגביל את התפתחותך - וזה אתה! על המילים שאתה מוציא מהפה שלך, אף אחד לא יכול לשלוט - רק אתה! אתה האדם היחיד שיכול לבצע מהפיכה בחיים שלך! אתה האדם היחיד שיכול להשפיע על אושרך והצלחתך! אתה האדם היחיד שיכול לעזור לעצמך! אז שלוט בעצמך! שלוט במילים שלך...!!!' 'אני חושב שהבנתי במה מדובר', 'לעיתים אנו אומרים מילים ומדברים דיבורים שיש להם השפעה מכרעת על חיינו. באמצעות מילים אנו חוצים לפעמים גבולות ומניעים את עצמנו ואת אחרים לפעולות כאלו ואחרות. אם נשלוט על מילותינו, נשלוט על כל מערכת חיינו'. 'עד כדי כדאי!' תהיה מי שאתה 'כלומר עד אתמול היינו אנשים שלא מחשיבים את יכולתם, אך אם נעריך את עוצמתן של המילים היוצאות מפינו נהפוך לאנשים אחרים וחיינו יהיו מאושרים, מוצלחים וטובים יותר!'. 'ללא ספק' השיב ניק והמשיך: 'תחשוב כמה לחצים, מתחים ומריבות נגרמים עקב פליטות פה ודיבורים שאינם במקומם או התייחסות בלתי מכובדת לזולת! אם נצליח לשנות זאת, נצליח לשנות את כל חיינו'.

מאמרי הפרשה פרשת מסעי

"אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאתם ביד משה ואהרן" (לג, א)

ישראל הלכו במדבר מ"ב מסעות, שנרמזים בהם כל ימי עולם עד ביאת הגואל, ובפרשה זו נרמזים אלה מסעי בני ישראל, ראשי תיבות א'דום מ'די ב'בל י'ון

פרשת מסעי העוסקת בעיקר במ"ב מסעות שנסעו ישראל במדבר מאז שיצאו ממצרים ועד שהגיעו לגבול ארץ ישראל, נופלת תמיד בשבת האמצעית שבין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב, הזמן בו אנו מתאבלים על חרבן בית המקדש וגלות ישראל. כותב ה"מגלה עמוקות", כי בפסוק הראשון: "אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאותם ביד משה ואהרן", רמזים כל ארבעת הגלויות שגלו ישראל אחרי מצרים, וזה לשונו: "והנה הלכו ישראל במדבר מ"ב מסעות, שנרמזים בו כל ימי עולם עד ביאת הגואל, ובפרשה זו נרמזים אלה מסעי בני ישראל, ראשי תיבות אדום מדי בבל יון". והנה, הטעם על תחילת הפסוק שלנו הוא "גרש ורביע", כלומר "גרש" שבני ישראל הולכים מגורשים בגולה, "רביע" - מונחים בארבע גלויות שרמזים בכתוב זה. ועוד כותב המגלה עמוקות (פרשת וירא), כי ארבעת הגלויות הללו רמוזות בברכה ראשונה של העמידה: "ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה", שכן מבי"א נוטריקון מ'די ב'בל י'ון א'דום, שמהם הקב"ה "גואל לבני בניהם למען שמו באהבה".

כתב בעל ה"תפארת שלמה" רמז נפלא מהמשנה (פסחים מב, ע"א): "ואלו עוברין בפסח, כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי זיתום המצרי". פשט המשנה, במה עוברין עליהם בפסח "בבל יראה" ו"בבל ימצא", אך יש כאן רמז נפלא, "ואלו עוברין בפסח" בכח מצות חג הפסח, להעביר את ארבע אומות הללו מן העולם, ולהוציאנו מהגלות, והם: בבל, מדי, אדום ומצרים; הרמוזים במשנה "כותח הבבלי (בבל) ושכר המדי (מדי) וחומץ האדומי (אדום) וזיתום המצרי (מצרים).

ישראל מסייעין ומבררים ניצוצי הקדושה בין בדרך הילוכם בין בחנייתם

ודע שהחניית שחנו בני" במדבר נקראו גם כן מסעות, מפני שהיו ישראל מסייעין ומבררים ניצוצי הקדושה בין בדרך הילוכם בין בחנייתם, והיו יושבים במסע זמן מה כפי שיעור ניצוצי הקדושה אשר שם והכל במדה ובמשקל בכל אשר ישית יוצר בראשית אל דעות, ותיבות "אלה מסעי" - גימ' גבורה, שהיה צריך גבורה להוציא לאור ניצוצי הקדושה מהמדבר הגדול והנורא. והמסעות הם מ"ב, כנגד שם מ"ב וכל שם מ"ב הוא להעלות הניצוצות.

והנה, הגאולה העתידה תהיה בזכות משפט וצדקה כמאמר הנביא (ישעיה א כז): "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה". ופירש הגאון ר' יוסף חיים זוננפלד "ציון במשפט תפדה" גי' "תלמוד ירושלמי", "ושביה בצדקה" גי' "תלמוד בבלי". וזהו שכתוב בעניין משפט (משלי כט): מ'לך ב'משפט י'עמיד א'רץ ראשי תיבות מבי"א שהם מ'די ב'בל י'ון א'דום, אשר בזכות המשפט נגאל מהם. וכן כתוב בעניין הצדקה (שם כא): מתן בסתר יכפה אף - ראשי תיבות מבי"א שהם מדי בבל יון אדום, שבזכות המשפט נגאל מהם.

על כן, אברהם אבינו שקיים צדקה ומשפט, כמו שמעיד עליו הכתוב (בראשית יח): "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט", גילה לו הקב"ה שהוא עתיד לגאול את בניו מהם בזכותו, ונרמז בפסוק: "ורא אליו יי ב'אלוני מ'מרא" - ראשי תיבות א'דום י'ון ב'בל מ'די. עד כאן דברי המגלה עמוקות.

הרי לנו, איך פרשת מסעי מתייחסת לימי בין המצרים, שבהם אנו מתאבלים על חרבן בית המקדש וגלות ישראל בארבע גלויות. ומטעם זה רמזה התורה בכוונה תחילה את ארבע הגלויות במלים: אלה מסעי בני ישראל, ללמדנו שאין אנו נמצאים חס ושלוש בגלות בדרך קבע, אלא כל הליכתנו מגולה לגולה היא רק בבחינת "מסע", שנוסעים מגלות לגלות לתקן את אשר הוטל עלינו לתקן, ואחר כך יגאלנו הקב"ה משעבוד לגאולה ומאפילה לאור גדול.

מדוע בתחילה הכתוב הקדים "מוצאיהם למסעיהם", ואילו בסיום, הכתוב הקדים "מסעיהם למוצאיהם"

על סיום הפסוק: "אלה מסעי בני ישראל... ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה' ואלה מסעיהם למוצאיהם", מדקדק ה"אור החיים" הקדוש מדוע בתחילת הכתוב הקדים "מוצאיהם למסעיהם", ואילו בסיום, הכתוב הקדים "מסעיהם למוצאיהם". להבנת העניין נקדים מה שהקשה האריז"ל (בספר הליקוטים פרשת כי תצא), על מה שמנו חז"ל תמיד רק ארבע גלויות "בבל, מדי, יון, אדום", ולא מנו גם גלות מצרים בתוך שאר הגלויות. ותירץ כי ארבעת הגלויות הן רק גלויות פרטיות, שכל אחת מהן מתנגדת לאות אחת מארבע אותיות שם הוי"ה ברוך הוא, אבל גלות מצרים היא גלות כללית הכוללת בתוכה את כל ארבע הגלויות יחד. ויש לפרש בזה מה שמצינו כאשר באו משה ואהרן אל פרעה ויאמרו אליו: "כה אמר ה' אלהי ישראל שלח את עמי ויחוגו לי במדבר" ותשובת פרעה הייתה: "מי הוי"ה אשר אשמע בקולו... לא ידעתי את הוי"ה", בכך התכוון להודיע כמה גדול כוחה של מצרים בטומאה, עד שהיא מתנגדת לכל ארבע אותיות השם הוי"ה. על כך אומר הקב"ה: "וידעו מצרים כי אני הוי"ה בנטותי את ידי על מצרים והוצאתי את בני ישראל מתוכם". כלומר, כשאוציא את בני ישראל ממצרים, יתגלה כח שם הוי"ה, המבטל את קליפת מצרים. והגם שלאחר גלות מצרים יבואו עוד ארבע גלויות, כפי שנרמזו בראשי תיבות "אלה מסעי בני ישראל", אך אין ספק שבעת שיושלם התיקון הטמון בכל גלות, יוציאם הקב"ה מכל הגלויות בגאולה העתידה, וראה לדבר "אשר יצאו מארץ מצרים לצבאותם ביד משה ואהרן", שהרי כבר יצאו ממצרים שכללה את כל ד' הגלויות, ואם כן ודאי שיגאל הקב"ה אותנו גם מכל גלות בפני עצמה.

וזהו שמפרש הכתוב: "ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם", שכתב משה להבהיר את הקשר בין "מוצאיהם" ממצרים ל"מסעיהם" בשאר הגלויות, שאינו אלא רק מסע ואחריו תבוא הגאולה, שהרי יציאת מצרים היתה "על פי ה'", הוי"ה על ארבע אותיותיו, שקליפת מצרים התנגדה לו, ואם הקב"ה הוציאנו ממצרים, על אחת כמה וכמה שיוציאו מכל אחת מארבע הגלויות. ומסיים הכתוב: "ואלה מסעיהם למוצאיהם", שבכל מסעיהם של ישראל, בגלויות השונות, עליהם לזכור ולחבר תמיד את המסעות למוצאיהם מגלות מצרים, כדי להתחזק באמונה שכשם שהקב"ה הוציאנו

ממצרים, כך יוציאנו מכל הגלויות, כל אחת בפני עצמה, וזהו "ואלה" ו"ו מוסיף על ענין ראשון לחבר "מסעיהם" בארבע גלויות "למוצאיהם" ממצרים.

פרשה זו נקראת תמיד בבין המצרים שהם עשרים ואחד ימים ועשרים ואחד לילות, כנגד ארבעים ושנים המסעות שצריך לעבור בין המצרים, לתקן את המוטל עלינו ולעבוד את ה' בשמחה

וזהו שאמר הקב"ה למשה רבנו כאשר התגלה אליו בסנה: "אהיה אשר אהיה", ופירש רש"י: אהיה עמם בצרה זאת, אשר אהיה בשעבוד שאר מלכויות". כלומר שביקש הקב"ה ללמדנו חיזוק נפלא, על ידי שזכור איך הקב"ה היה עמנו בגלות מצרים, שהייתה גלות כללית ושורש להם, כן יהיה עמנו בכל הגלויות, שהן רק ענפים מהשורש. ולפי זה נוכל להבין את דברי ה"עבודת ישראל", כי פרשה זו נקראת תמיד בבין המצרים שהם עשרים ואחד ימים ועשרים ואחד לילות, כנגד ארבעים ושנים המסעות שצריך לעבור בין המצרים, לתקן את המוטל עלינו ולעבוד את ה' בשמחה. והנה, סיבב הקב"ה מסבב כל הסיבות, כי ימי בין המצרים יהיו עשרים ואחד יום ועשרים ואחד לילות, כדי לעורר בהם מאמר הקב"ה "אהיה אשר אהיה", כי עשרים ואחד יום של בין המצרים הם כנגד אהי"ה הראשון, שרומז על מה שהיה הקב"ה עמנו בגלות מצרים, ולאחר שיצאנו ממצרים זכינו להזדכך ולקבל את התורה. אולם עשרים ואחד לילות מבין המצרים הם כנגד אהי"ה השני, שרומז להבטחת הקב"ה להיות עמנו בשאר הגלויות. נמצא כי עשרים ואחד יום ועשרים ואחד לילות שבימי בין המצרים, תכליתם לחבר הימים והלילות בבחינת היחוד של "אהיה אשר אהיה", כדי שנתחזק לעבוד את ה' בשמחה ובאמונה שכל מה עושה הקב"ה לטוב הוא עושה.

יש אומרים שאסור להפסיק בקריאת התורה במ"ב מסעות

ו**כותב השל"ה** הקדוש, [ומקורו בתיקוני הזוהר תיקון סט, "שם מ"ב דאיהו חותמא איהו אהי"ה אשר אהי"ה"], כי שם מ"ב הוא אהי"ה אשר אהי"ה, שכן שתי פעמים אהי"ה הם מ"ב. וזהו ביאור דברי ה"מגן אברהם" שכתב בשם "צורר המור", שאסור להפסיק בין מ"ב המסעות בקריאת התורה, משום שהם כנגד שם מ"ב, כי צריך לחברם יחד בבחינת היחוד של אהי"ה אשר אהי"ה, כדי לעורר הנסים של יציאת מצרים, כמו שהיה הקב"ה עמנו בגלות מצרים והוציא אותנו באותות ומופתים, כן יוציאנו הקב"ה מהגלות המר הזה באותות ובמופתים כמאמר הנביא (מיכה ז): "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" במהרה בימינו אמן.

עוד טעם מדוע הפסוק אומר קודם "מוצאיהם למסעיהם" ואח"כ אומר להפך "מסעיהם למוצאיהם"

אומר הרב המגיד שיש כאן שתי בחינות - יש מצד אחד התייחסות אל המסעות שנסעו כדי להגיע למקום היעד שזה ארץ ישראל הקדושה, ויש מצד שני התייחסות אל זה שהם יוצאים ומתרחקים מהמקום שהיו שזה ארץ מצרים, ואומר ע"ז משל לאחד שנפטרה אשתו והלך ונשא אשה שניה והיה לו בן מהאשה הראשונה והבן הזה היה לו מאד קשה מהאימא החורגת וסבל ממנה הרבה והיה כבר מצפה ומיחל שיבוא הזמן שיגיע לפרקו וישא אשה וילך לגור בביתו, וגם אביו היה מיצר בצרתו וכבר חיכה שיגיע הזמן שישיא אותו ויהיה לו טוב, יום אחד החליט האבא שכבר הגיע הזמן לחפש לו אשה, הלך ונסע לארץ אחרת ומצא שם משפחה טובה עם חותן טוב וגם הבת היתה כלילת המעלות, האבא ישב אצלם וחתמו כבר ביניהם שטר תנאים וקבעו זמן לנישואין, אח"כ האבא חזר לארצו ובא לבשר לבנו שסוף סוף הגיע הזמן המיוחל ועוד כמה חדשים תהיה החתונה, בינתיים קנו והכינו את כל הדברים וכשהגיע הזמן, שכר האבא עגלון שיוליך אותם עם כל החבילות לבית הכלה, כשהם יצאו מהעיר הבן שאל את העגלון כמה כבר התרחקנו מהעיר? א"ל העגלון בינתיים התרחקנו שלשה קילומטר, אחרי כמה זמן הבן שואל שוב כמה עכשיו כבר התרחקנו? אומר לו העגלון עשרה קילומטר, אח"כ האבא שואל עוד כמה קילומטר יש לנו ליסוע כדי להגיע? א"ל העגלון כך וכך, אמר להם העגלון: אני לא מבין לשניכם יש את אותה שאלה אבל מדוע הבן שואל כמה התרחקנו מהעיר, ואילו האבא שואל עוד כמה יש לנו כדי להגיע לעיר? א"ל האבא תראה החילוק ביני לבן שלי הוא: אני הייתי כבר באותו מקום וראיתי את המשפחה של הכלה ואני כבר יודע שהם אנשים טובים וכשהבן שלי יגיע לשם יהיה לו טוב, לכן אני כבר רוצה לדעת מתי נגיע לשם וכבר אראה את הבן שלי איך הוא שמח וטוב לו, אבל הבן עדיין לא ראה אותם והוא לא יכול עדיין לחשוב על הטוב שהולך להיות לו רק הוא זוכר את הקושי שיש לו בבית עם אמו החורגת ולכן הוא שואל כמה כבר התרחקנו מזה.

וה**נמשל** לכך הוא שמשה רבנו כבר עכשיו ידע והשיג את המעלה הגדולה של ארץ ישראל, אבל עם ישראל עדיין לא ידעו להכיר במעלת הארץ, ומה שהם הרגישו עכשיו זה רק שהם סבלו שנים רבות במצרים וכשהם הולכים במסעות הם הולכים ומתרחקים ממצרים, ולכן כתוב "ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם" - שאצל משה התכלית

של המסעות הוא להגיע לארץ ישראל וזה המוצא שיצאו כדי ליסוע ולהגיע לארץ ישראל, ומ"ש אח"כ "ואלה מסעיהם למוצאיהם" - זה מה שהיה מצידם של בני ישראל שעשו את החשבון במסעות "למוצאיהם" - כמה שהם התרחקו ממקום המוצא שלהם שזה ארץ מצרים. (דרש יהודה)

אלה מסעי בני' בסיבת אלה אלהיך ישראל לכפר על חטא העגל

או יתבאר בס"ד "אלה" מסעי בני'. ר"ל בסיבת עון העגל שאמרו אלה אלהיך ישראל, גרם להם להיות בגלות בסוד אלה מסעי בני ישראל דחויים וסחופים, וכן ארז"ל אין לך דור שאין מקבל פורענות קצת מחטא העגל שנא' וביום פקדי ופקדתי עליהם.

לעתיד לבוא יצאו אל המדבר כדוגמת יוצאי מצרים

כתב רבנו בחיי משה כתב כל המסעות כלן על פי ה', והיה חפץ השי"ת בספור זה לתועלת וכו' ועוד יכלול ספור המסעות תועלת אחרת כי ירמוז לעתיד, שהרי דברי הנביאים כולם מוכיחים שהגאולה האחרונה כדמיון הראשונה, וכשם שיצאו ישראל בגאולה ראשונה ממצרים אל המדבר כן בגאולה האחרונה עתידים שיצאו הרבה מישראל אל המדבר ויעברו במקומות האלה והקב"ה יכלכלם וינהלם שם כמו שעשה לישראל במדבר, והוא שאמר הנביא: (יחזקאל כ, לה) "והוצאתים אל מדבר העמים", והכתוב הזה מדבר לעתיד בגאולה אחרונה.

וכ"כ הראב"ד ז"ל בפירושו על מסכת עדיות (פ"ב מ"ט) וז"ל: וכן לימות המשיח כשיגאל אותם הקדוש ברוך הוא לא יכנסו מיד לארץ אבל יוליך אותם למדבר העמים כנבואת יחזקאל.

מעשה נורא מבעל מגלה עמוקות שקבל על עצמו גלות לתקן ולברר ניצוצי קדושה

אפשר לרמוז ואלה מסעי בני ישראל ס"ת יל"י שם קדוש מע"ב שמות, וכתב רבנו הארי ז"ל כי הוא המעלה בניצוצות העשיה כמו שאיתא בכונת אשירה לה' כי גמל עלי.

ועל ידי ששמרו אות ברית קדש וגם היו ביד משה ואהרן המלמדים אותם דרכי ה', עשו והצליחו במסעות לברר ניצוצות הקדושה, ועם כל זה יצאו לצבאותם דוקא שהיו גדורים בעריות.

ואביא לפניכם מעשה נורא מבעל מגלה עמוקות שקבל על עצמו גלות לתקן ולברר ניצוצי קדושה. כבר בהיותו אברך צעיר לימים, נהג בעל המגלה עמוקות בגינוני עבודה יוצאי דופן, מדי יום היה מסתגר שעות רבות בחדר מוגף בביתו, שם היה עובד את קונו.

אשתו הצעירה לא עלתה בתחילה על טיב גדולתו של בעלה, אך פעם הציצה מבעד לחור המנעול בחדר, שם ראתה את בעלה שוכב בפשוט ידים ורגלים, הוא נאלץ לגלות שבחלל החדר נישא שירת המלאכים אך ביקש ממנה שלא תגלה אוזן איש את מה שענינה רואות, אך באחד הימים נפלט מפיה באזני אביה, כמובן שלא על מנת לגלות.

אולם באחד מימי הפורים, כאשר העניק מתנה לכל חתניו לכבוד פורים, ולחתנו בעל המגלה עמוקות העניק מתנה יקרה בהרבה מכפי שנתן לתשעת חתניו האחרים, הללו התרעמו על חותנם, ואז פלט באזניהם - וכי אתם שומעים את שירת המלאכים כמוהו, בשמעם את הדברים פרצו חתנים בצחוק של זלזול, ואז סיכמו ביניהם להפתיע את גיסם המתרברב. למחרת היום, כאשר המגלה עמוקות הסתגר בחדרו, ניסו תשעת הגיסים לפרוץ אל החדר, כדי לחשוף את הגיס המתחזה בקלונו, ולהוכיח כי אין שם לא מלאכים ולא שירה, אך אז אירע אסון נורא כל תשעת הגיסים השיבו באחת את נשמתם לבוראם, והותירו אחריהם תשע אלמנות ועשרות יתומים ברגע אחד, השבר היה נורא. המגלה עמוקות עצמו מיהר לצאת מחדרו, בשמעו את זעקות השבר שעלו מן הבית, כשהבחין באסון הגדול שניתך על גיסיו נשבר לבו בקרבו, ומיד קם וקיבל על עצמו לצאת לגלות כדי לכפר על מותם של גיסיו בעטיו. אף שהדבר נעשה שלא באשמתו, ארז את מטלטליו ומיהר לחמוק מהעיר, כך נדד בין ערים וכפרים, חצה יערות עד ששהה בלילות בין חיות יער, ואף נתקף במחלת עור קשה, שהסבה לו יסורים איומים, הוא קיבל על עצמו את יסוריו, ולא התאונן מאומה, הוא נהג להזהיר אנשים לכל יקרבו אליו פן ידבקו. פעם ניגש אליו במפתיע אדם ענק שהופיע מולו בתוך היער, ואמר לו ביכלתי להעלות מזור למחלת העור שלך, אך זאת בתנאי שתלמדני את הפרוש במקום מסויים בספר רזיאל המלאך, המגלה עמוקות נתן הסכמתו והלה אכן רפאהו מפצעיו במטה קסם, בעודם מסכמים ביניהם כי יופיע שוב כעבור שנה במקום הזה כדי לקיים הבטחתו לאחר שילמד את הדברים.

ואז נתגלה אליהו הנביא לבעל המגלה עמוקות, ואמר לו: דע לך כי האדם הענק לא היה אלא השטן בעצמו, הוא צריך את הסודות מספר רזיאל המלאך, כי בעזרתם הוא עלול חלילה להחריב את העולם כולו. עצתי לך איפה, אמר לו

אליהו הנביא, בהגיע היום והשעה בה סיכמת עמו שיופיע שוב לשמוע את הסודות, תחרוט עיגול באדמת היער, תתייצב במרכזו, ותאמר פסוקים אלה ואלה, השטן לא יצליח להזיק לך, ולא יצליח להיכנס לתוך העיגול שתחרוט בקרקעית היער.

ביום המיועד עשה המגלה עמוקות כמוותו של אליהו הנביא, ואז אכן הופיע הענק לדרוש את גילוי סודות רזיאל המלאך, המגלה עמוקות ניצב במרכז העיגול ואמר את מה שהורה לו אליהו הנביא, כך נמשך הדבר במשך שעות רבות והאיש לא מצליח להתקרב, כך שהמגלה עמוקות קיים את הבטחתו והמניעה באה מהאיש שמולו, עד כי נטו צללי ערב, ואז נעלם לפתע הענק כלעומת שבא.

בסוכות הגיע המגלה עמוקות למקום ישוב, שם התארח אצל בעל הבית אחד, אשר נאות להכניס "הארחי פרחי" שהופיע בעיר בביתו. בלילה ביקש המגלה עמוקות ללון בסוכה, אך מכיון שבעל הבית עצמו לא נהג לישון בסוכה, לכן סירב להרשות למגלה עמוקות לעשות זאת, באמרו שהביא לסוכה כלי כסף יקרים, והוא חושש פן יגנבם ממנו וימלט מהעיר עם השלל הרב בחיקו. המגלה עמוקות ניסה להפציר במארחו, עד שבסוף הגיעו לידי הסכמה, כי בעל הבית ינעל את הסוכה על מסגר ובריח ויפתח לו את הדלת למחרת היום, רק כך ביכולתו להבטיח שלא יגנוב את כלי הכסף מסוכתו, באישון לילה חמקו מספר גנבים לתוך הסוכה מבעד לסכך גרפו את כלי הכסף היקרים מהשולחן, ונגוזו מהמקום כלעומת שבאו. המגלה עמוקות נם באותה שעה את שנתו, ולא חש בגניבה, עד שלמחרת היום נכנס בעל הבית לסוכה, ואז התעוותו פניו בזעם כשהבחין בהעלמם של כלי הכסף, גנב נבזה. התנפל באגרופים קמוצים על המגלה עמוקות, אך המגלה עמוקות הבטיח לו בהן צדקו כי לא שלח את ידו בגניבה, אך בעל הבית לא הרפה ממנו, הוא היכה בו מכות נמרצות וכמעט שהרגו לולא אמר האורח: בוא עמי לרב העיר לדין תורה, רב העיר שמע את הסיפור, ונטה להאשים את המגלה עמוקות בביצוע הגניבה, אך אז החדיר לרגע את עיניו בבעל המגלה עמוקות שישב למולו, ושאל: האם אינך זה וזה מעיר פלונית, המגלה עמוקות ניסה בתחילה להתחמק, אך לאחר שהתברר לו כי חותנו התאמן ככל יכלתו לאתרו ולהשיבו לביתו, ואף הפיץ את ציור דיוקנו בכל ערי ישראל, נאלץ להודות בכך, הוא ראה בכך אות מהשמים כי זמן גלותו הסתיים.

אם תשאל מדוע כל המסעות והגלויות מאז אשר יצאו בני ישראל ממצרים. הטעם לזה: "ביד משה ואהרן" כיון שנעשו ע"י בשר ודם כמשה ואהרן

בספר "מעיינה של תורה" הביא בשם ה"כתנות אור", למעשה כל המסעות של עם ישראל במשך הגלויות מאז שיצאו מארץ מצרים היו מפני שהגאולות נעשו על ידי בשר ודם כמשה ואהרן, אבל לעתיד לבא שהגאולה תהיה על ידי הקב"ה לא תהיה אחריה גלות, וזה שאמר הפסוק "אלה מסעי בני ישראל" אם תשאל מדוע כל המסעות והגלויות מאז אשר יצאו בני ישראל ממצרים. הטעם לזה: "ביד משה ואהרן" כיון שנעשו ע"י בשר ודם כמשה ואהרן.

עתיד שיהפוך המדבר לישוב ויהיו בו מים רבים ועצים רבים

אמרו חז"ל (מד"ר תנחומא) למה זכו מסעות אלה להכתב בתורה, אלא מפני שקבלו את ישראל במדבר והיו אורחיהם. ועתיד הקב"ה לתת שכר טוב למדבר, שעכשיו הוא יבש וחסר כל, אבל לעתיד לבוא יהפוך המדבר לישוב ויהיו בו מים רבים ועצים רבים. ומכאן ילמד האדם קל וחומר, מה מדבר שאין בו דעת יפרע לו הקב"ה שכרו על שאירח את ישראל, כל המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ונותן לו מזון ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה שיקבל שכר כפול ומכופל מאת הקב"ה.

מוסר עצום ונורא למדים מכאן. הלא המדבר שקבל את ישראל לאורחים לא עשה זאת במחשבה תחילה ולא היתה לו אפשרות להתנגד לזה, בכל זאת, כיון שסוף סוף באה על ידו לעם ישראל טובה אין הקב"ה מקפח שכרם ופרסם שמותם בתורה להוקיר להם טובה. קל וחומר כשאדם היטיב לזולת בכוונה תחילה וברצון טוב שכרו כפול ומכופל לאין ערוך...

לאיזו זכות אפשר להגיע ע"י מעשה חסד אחד

אמרו חז"ל (מגילה יד): שמונה נביאים והם כהנים יצאו מרחב הזונה ואלה הם: נריה ברוך ושריה מחסיה ירמיה חלקיה חנמאל ושולם, רבי יהודה אומר אף חולדה הנביאה מבני בניה של רחב הזונה היתה. עוד אמרו שם: נתגיירה רחב ונשאה את יהושע בן נון.

כתב הסבא מקלם זצ"ל ("חכמה ומוסר" מאמר ז): כשרואים דבר זה עומדים משתוממים, היאומן כי יסופר, למה זכתה רחב שהיתה גויה ופרוצה ארבעים שנה! זכתה להיות אשת גדול הדור ממלא מקומו של משה רבנו, אשר העמיד

חמה במקומה, והכניס את ישראל לארץ הנבחרת, וכבש ל"א מלכים וכו'. ולא די בזאת אלא שזכתה להעמיד שמונה נביאים בישראל ואת חולדה הנביאה. על מה ולמה זכתה לכל הגדולה הזאת, ואיך זכתה לזכויות נשגבות אלו?! זכות אחת עשתה וממנה זכתה לכל הגדולה הזאת! עשתה חסד עם ב' אנשים והחביאתם אצלה בעליה שלא יתפשמלך יריחו, ובזה עשתה זכות לכלל ישראל שהיו הם שלוחם, לכן זכתה וקבלה שכר עצום. (להתעדן באהבתך) כמו שגאל אותנו אז בזכות משה ואהרן כן יגאל אותנו כעת על ידי שני המשיחים משיח בן יוסף ומשיח בן דוד לא על חנם, נכתבו המסעות האלה בתורה, באריכות כה גדולה, כי מזה נקבל נוחם בגירוש הנורא אשר סובלים אנו, בגלותינו הארוכה, ובפרט כעת בגלות ספרד, ונבוא לאמונה שכמו שהציל אותנו אז השי"ת ויצאנו מן המדבר הנורא, כן יגאל אותנו השם, גם מגלות הזה, ולבל יפול לבנו בחשבנו, אשר אין אנו ראויים להגאל, לכן סיים הפסוק ביד משה ואהרן כלומר כמו שגאל אותנו אז בזכות משה ואהרן כן יגאל אותנו כעת על ידי שני המשיחים משיח בן יוסף ומשיח בן דוד.

הצורך להזכיר המסעות גדול מאד, כי הנסים והאותות הנעשים היו אמיתיים לכל רואיהם

כתב מו"ר הגאון האדיר מרביץ תורה בתלמידים מרן ראש הישיבה רבי יהודה צדקה זצ"ל בספרו קול יהודה, בפרשה זו נזכרו כל המסעות שעברו ישראל מיציאת מצרים עד שהגיעו לתחנה הסופית ערבות מואב. המפרשים שאלו, מה היה צורך לכתוב את כל המסעות בפרטות ומה יצא מזה, עיין רש"י שביאר שני ביאורים, אחד להודיע לנו חסדו של מקום, ועוד ביאר שם רבי תנחומא משל למלך וכו'.

הרמב"ן הביא משם הרמב"ם ז"ל: הצורך להזכיר המסעות גדול מאד, כי הנסים והאותות הנעשים היו אמיתיים לכל רואיהם, אך בעתיד יהיו דברים בשמועה ויזכרם השומע מאותות בתורה ונפלאותיה העצומות, עמידת ישראל במדבר ארבעים שנה, ומציאת המן בכל יום והם מקומות רחוקים מהישוב ואין טבעיות לבני אדם, כמ"ש (במדבר כ' ה') לא מקום זרע ותאנה וגפן ורימון ואמרה התורה (דברים כט' ה') לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם, וכל אלה אותות במעשה נס נראות לעין, וכאשר ידע הבורא יתברך כי יעבור על אלה האותות מה שיעבור על דברי הימים לא יאמינו בהם השומעים ויחשבו כי כעמידתם במדבר הזה היה קרוב מן הישוב, מקום אשר בני אדם שם, כמו המדבריות אשר ישכנו שם בני ערב היום, או מקומות אשר יהיה שם חריש וקציר, או יש שם עשבים וצמחים למאכל בני אדם, ושיהיה במקומות ההם בארות מים, על כן הרחיק מלכות בני אדם המחשבות האלה וחזיק האותות כולם לזכרון המסעות כדי שיראו אותם הדורות הבאים, וידעו האותות הגדולים איך עמדו בני אדם במקומות ההם ארבעים שנה, יוצא מזה תועלת גדולה לחזוק האמונה, כמו שאמר הכתוב (תהלים קיא' ד') זכר עשה לנפלאותיו חנון ורחום ה', ללמד אותנו לבל ניפול ברוחנו אם ח"ו נעמוד במצבים קשים כי הוא כל יכול להושיענו מצרותינו דרך נס ופלא, כמו שעשה לאבותינו בכל מסעותינו וגליותינו, עד שנגיע לגאולתינו השלמה על ידי משיח צדקינו, כמו שכתוב (מיכה ז' טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות במהרה בימינו אמן.

מה הצאן למקום הרועה מנהיגן הן נמשכות אחריו, כך ישראל למקום שהיו משה ואהרן מסייעין אותם היו נוסעין אחריהם

כשהיו ישראל נוסעין ממסע למסע, לא מסרן אלא למשה שהוא נאמן, שנאמר בכל ביתי נאמן הוא (במדבר יב, ז) מה הצאן למקום הרועה מנהיגן הן נמשכות אחריו, כך ישראל למקום שהיו משה ואהרן מסייעין אותם היו נוסעין אחריהם, מנין, ממה שקראנו בענין, אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאותם ביד משה ואהרן.

דבר אחר מה ראה משה לכתוב המסעות, משל למלך שהיה בנו חולה והוליכו ממקום למקום לרפאותו, כיון שהיה חוזר לביתו, התחיל אביו אומר לו כאן אכלנו כאן שכבנו כאן חששת בראשך, אמר הקב"ה למשה מנה כל המסעות כדי להודיע היכן עשו ישראל רצונו של מקום היכן שמרו את שבת.

ולא היה משה יודע לכתוב המסעות עד שרמז לו הקב"ה בשני לוחות שהוריד מסיני, שהיה בהם ארבעים ושנים שרטוטין רמז לארבעים ושתים מסעות, ומנין שהסכים הקב"ה על ידו בכך, שכן הוא אומר ויכתב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה'.

לתוקף הקליפות אשר במדבר שמם, הוצרכו כל צבאות ה' ששים רבוא כלם ומשה ואהרן וארון הברית

אפשר עוד לפרש במה שנודע שהליכת ישראל במדבר היתה לתיקון גדול - להכניע תוקף הסט"א אשר שם, ולברר את ניצוצי הקדושה אשר שם, וכמו שפירש הרב הקדוש מהר"ר סלימאן אוחנה ז"ל כי לתוקף הקליפות אשר

במדבר שמם, הוצרכו כל צבאות ה' ששים רבוא כלם ומשה ואהרן וארון הברית, וזה שנאמר ויאמר משה קומה ה' ויפוצו אויבך, ומה אויבים היו להם בכל מסע, שהיה משה רבנו אומר כן, אין זה כי אם על הקליפות וכוחות הטומאה שהם אויבי ה', וכמו שתקנו את ארץ מצרים שעשאוה כמצולה שאין בה דגים, כן תקנו את כל המדבר הגדול, וזה שנאמר אלה מסעי אשר יצאו מארץ מצרים ששם התחילו לתקן, כן היה במסעות, והוצרך שיהיה לצבאותם ביד משה ואהרן, שיהיו כל צבאות ה' ומשה ואהרן לתקון הגדול הזה, וזהו על פי ה' כי הוא יודע תעלומות כמה זמן צריך בכל מסע לתקנו.

נקדים אשר שמעתי משם המקובלים, דבקרוא איש יהודי בתורה נביאים וכתובים בעניני האומות וכיוצא, מברר ניצוצות הקדושה, וסמוכות שלהם מדברי הינוקא דאמר חזינן דעמון ומואב מתגרו בכו לפי שהיו עוסקים בעניני עמון ומואב, דעל ידי הקריאה עוד יוציאו לאור ניצוצות הקדושה מהם ומהמונם, ובזה טעם לשבח על - ויכתוב משה, דאם איש ישראל בקריאתו מברר, על אחת כמה וכמה משה רבנו ע"ה בכתיבתו, דודאי משה כותב הוא המוציא לאור כמה ניצוצות הקדושה בכתיבתו ובכוונתו.

תכלית מוצא האדם לזה העולם הוא לנסוע ע"פ ה'

הטעם שנכתבו המסעות שהם מ"ב. לפי שבשם מ"ב ברא הקב"ה את העולם, וכדי שלא תהא הבריאה בזה העולם לבטלה, כי לא נברא העולם אלא בשביל ישראל שנקראו ראשית, לזה היו המסעות מ"ב, והקיפם את כל העולם, לומר שלא נברא אלא בשבילם. וצפה הקב"ה שעתידין ישראל לגלות ולהתפזר בארבע כנפות הארץ, לזה הוליד ששים רבוא ישראל, ומשה ואהרן, וע' זקנים, והארון, והמשכן, והיו חונים ומקימים המשכן ועושים שם קרבן. וכדי שאם יבוא שם איזה ישראל, שימצא מקום מנוח ויקלוט אותו המקום ולא יקיאנו כי להם נברא. ועוד מוציאים למסעיהם, לומר שתכלית מוצא האדם לזה העולם הוא לנסוע ע"פ ה', דהיינו שיהיה צדיק ויתרצה בו הקב"ה, לזה אמר מוציאים למסעיהם על פי ה', על דרך - על כרחך אתה נולד וע"כ אתה חי (שפתי כהן).

דרוש א' לימי בין המצרים

ענין הבכיה על החרבן והצפיה לגאולה

כתב ב"יערות דבש' (ח"א סוף דרוש יג, דף רנג) איתא, וז"ל, מי שאין דעתו שלימה, לא ירגיש כ"כ בצער החורבן, כמו אנחנו בעוה"ר, שאיננו מרגישים כ"כ חורבן בית מקדשנו, לחסרון דעתנו, ואין שוטה מרגיש. אבל אלה הגדולים שלמי הדעת, הם הרגישו עוצם האבידה בחורבן הבית. ואילו אנחנו היינו משיגים העדר שלמותנו ע"י החורבן ואובדן תפארתנו, לא היה ערב לנו לאכול ולשתות, כי אם להתפלל בעפר.

וביאר הגאון רבי שמשון פינקוס זצ"ל (גלות ונחמה, עמ' קמו - קנא), כי ענין הבכיה מורה על ההשתתפות של האדם במצב הרוחני של כלל ישראל, ובצער השכינה. פוק חזי ממנהגו של עולם, שהרי בלווית המת רק קרובי המשפחה בוכים, ורק מי שמרגיש קירבה מתעורר לבכי. כך בימים אלו של אבילות על חורבן הקודש והמקדש, נבחן כל אחד כמה מידת קרבתו אל הקדושה, מהי השייכות והשותפות שלו עם? גם ישראל ועם הקב"ה. ובזה צריך לעבוד ולחזק את תחושת השייכות... הבוכה מבטא את השייכות לדבר שאבד, את הכאב על החסרון, וכך מתקרב ונקשר יותר אל הדבר. ומסיים שם, מי שאינו מסוגל לבכות בימי 'בין המצרים' על חורבן בית המקדש ועל גלות השכינה, עליו לשבת על הרצפה ולבכות בבכי מר על חורבן הקודש בקרבנו, על זה שאינו מסוגל לבכות, ועל שלא אכפת לו, ואין לו שייכות לחסרון בית המקדש, כאשר אינו מרגיש את החסרון של בית המקדש, הרי חסרונו ברוחניות ניכר וגלוי. ועל זה ראוי באמת להתעורר בבכי.

המגיד מדובנא ז"ע נשא משלו לאחד משרי המלוכה אשר היה אהוב אצל המלך, ונתקנאו בו שאר השרים והעלילו עליו עד שנאלץ המלך לצוות להביא אותו אל בור בית הסוהר, באמצע הלילה הגיעו שוטרים לבית השר והעירו

אותו כשהם מצווים עליו לבוא עימם, צווח השר מה חטאי ומה פשעי כי הינכם אוסרים אותי כאחד הריקים, אך לא ידעו לענות לו ולקחו אותו והטילוהו לתוך בור עמוק חשוך ואפל, תיכף לאחר שהושלך שמה שקע השר בתרדמה עמוקה, כשנתעורר לאחר זמן רב ראה כי חושך סביבותיו, והיה בטוח שעדיין לילה ולא ידע כלל שהוא בבית הסוהר כי חשב שכל זה היה בחלום הלילה, והתהפך אל הצד השני... וחזר לישון, וכך חזר הדבר ונשנה כשהוא מתעורר ונדמה לו כלילה. בינתיים המלך חיכה וציפה מתי יזעק השר שרוצה הוא לעמוד בפני המלך ולהכחיש כל מה שהעלילו עליו, שהרי אהבו ביותר, אך לאחר שעברו כמה ימים 'ואין קול ואין עונה' החליט המלך לירד לתוך בית הסוהר ולבקר את השר ולראות בשלומו, ושמע אותו שואל לעצמו 'מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות' שנתארך הוא כל כך ועדיין לא עלה השחר, נכנס המלך לתוך הבור, וגער בו, כי כבר אתא בוקר וגם לילה... השמש יצאה על הארץ וחזרה ושקעה ושוב האירה ועתה שקוע בתרדמתך ונדמה לך שלילה אחד ארוך הוא, ואינך שם על לב על מצבך...

והנמשל הוא לבני ישראל השקועים בחשכת הגלות 'ומחשכים הושיבני כמתי עולם', ואינם יודעים שהיו זמני רצון ואורה כדוגמת היום, ושואלים מדוע האריך לנו הלילה, ואומר להם הקב"ה אין הדבר תלוי אלא בכם, קומי רוני בלילה, התפללו אלי שאוציאכם מבור הגלות, ושבתם עד ה' אלוקיכם, ואו אז אשובה אליכם (משלי יעקב אמר, עיי'ש באריכות)

אם לא בוכים בתיקון חצות סימן שהאדם לא מספיק יר"ש

ידוע העובדא דהוי אצל החתם סופר זי"ע - שבדרך כלל היה ר' פישל סופר זי"ע הש"ץ בשעת אמירת תיקון חצות אצל החתם סופר, [שבכל ליל שישי היו כל תלמידי הישיבה אומרים תיקון חצות ביחד], פעם אחת לא היה ר' פישל בעיר ועל כן מינו בחור אחר להיות הש"ץ, והחתם סופר אמר שודאי הבחור נחמץ [מקולקל] כיון שלא בכה בשעת תיקון חצות, ואכן לאחר תקופה נתברר שהבחור היה חמוץ לגמרי רח"ל.

וזאת כיון שבימי החתם סופר זי"ע רק בחור שהחמיץ לא בכה באמירת תיקון חצות, ולא תיקון חצות של 'בין המצרים' אלא תיקון חצות שבמשך ימות השנה.

גוי איננו מסוגל להבין את שפת הדמעות, שהיא שפת הנשמה

הרמ"א ז"ל בספרו "תורת העולה", מביא את הסיפור שאפלטון - הפילוסוף הגדול, בא לירושלים עם נבוכדנצר הרשע, ולאחר חרבן בית המקדש נכנס להר הבית וראה את ירמיהו בוכה מאוד ומרים קול נהי וקינה על החרבן.

שאל אותו אפלטון שתי שאלות: האחת, אתה חכם בישראל, מדוע הנך בוכה על עצים ואבנים, והשאלה השנייה: הבית הלא כבר נחרב, ואין ראוי לחכם לבכות על העבר. השיב לו ירמיה אתה בתור פילוסוף, יש לך בוודאי כמה ספיקות פילוסופיות שעדיין אין לך פתרונות עליהם. אמר לו אפלטון: ודאי כן הדבר, ויש לי הרבה ספיקות שחושבני שאין אף אחד בעולם שיוכל לפשוט לי אותם. אמר לו ירמיה: אמור לי אותם הספיקות ואני אפשוט, אמר לו אפלטון ספיקותיו, וירמיה פשט לו את כולם כלאחר יד, נדהם אפלטון מאד מזה, ותמה האם עומד לפניו ילוד אשה שיהיה מלא בחכמה רבה כל כך.

ענה לו ירמיה: את כל החכמה הזו ששמעת - שאבתי מהעצים והאבנים הללו בעת השראת השכינה, משום כך אני בוכה כל כך, ועל שאלתך השנייה היאך נאה לחכם לבכות על העבר, על זה לא אוכל לענות ולהשיב לך, כי אינך מסוגל להבין זאת. עד כאן.

גוי איננו מסוגל להבין את סוד הדמעות, איננו מסוגל להבין את שפת הדמעות, שהיא שפת הנשמה. כי אצל הגוי הדמעות הן על העבר ואילו אצלנו אין אלה דמעות של העבר, כי בתוך הנשמה אין פילוג, והעבר וההווה חד הוא, משום שהנשמה היא חלק אלוה ממעל, ולפניו אין דבר כזה של התפלגות הזמן.

והוסיף על זה הסבא מקלם זצ"ל, כי יש להתבונן מכאן על גודל קדושת נשמת ישראל, שדבר שכזה, אשר ההדיוט והקטן שבישראל מבין בפשטות, לא היה מסוגל להבין אפילו חכם גדול שבחכמי האומות כמו אפלטון.

והנה אף כי השמחה היא הכרחית בעבודת ה' יתברך, ואף עבירה תחשב למי שלא שמח, כפי שמצינו בתורה בפרשת הקללות (כי תבא כ"ח, מ"ו) "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה", ואמרו רבותינו (שבת ל: זהר א'. ק"פ:) אין השכינה שורה מתוך עצבות, מכל מקום יש זמנים שצריך האדם להיות עצב כמו שכתוב (קהלת ג', ד) "עת לבכות ועת לשחוק". לדוגמא, מי שמבקש להיות בעל תשובה אמיתי, כותב רבינו יונה בספרו שערי תשובה (שער ראשון י"ב, י"ג) שיש כמה דרגות לתשובה "והעיקר השלישי הוא היגון: יחשוב האדם כמה רבה רעת מי שהמרה את

יוצרו וכו' ומדרגות התשובה ומעלותיה נמדדת לפי גודל המרירות ועוצם היגון, והיא התשובה אשר תבוא מדרך טהרה הנפש וזכות שכלה", עיי"ש.

ככל שירבה האדם בבכיה על חרבן בית המקדש הרי הוא מעורר רחמים בשמים, ואותו היגון מראה על טוהר הנפש שלו

ככל שננסה לתאר את עומק האסון של חרבן הבית והריגת הצדיקים לא נוכל לדעת את עצמתו הנוראה, שהרי אמרו רבותינו בתלמוד, שמיום שחרב בית המקדש לא נראית רקיע בטהרתה, כלומר השמים נתכסו בעננים דקים מאוד. כל זה ממחיש את האבל הנורא שאירע לעם ישראל (ברכות נט. מהרש"א שם).

כאשר ראה ירמיה הנביא שבנוסף לחרבן בית המקדש נופלים גם חללים רבים מעם ישראל, הצדיקים הגדולים שבעם ישראל, עמודי עולם שכל התורה היתה שגורה בפייהם, ועמם נשים וטף, אמר "מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי".

באיזו אכזריות נהרגו עשרה הרוגי מלכות: רבי ישמעאל כהן גדול הפשיטו את עורו מעל פניו עד שיצאה נשמתו, רבי עקיבא סרקו את בשרו במסרקות של ברזל, את רבי חנניה בן תרדיון כרכו בספר תורה ושרפוהו והניחו על לבו ספוגין של צמר רטובים כדי שתצא נשמתו בזמן ממושך, עד שיצאה נשמתו מתוך עינויים, וכהנה רבות, אוי לאזנים שכך שומעות.

ואף אנו כאשר מתבוננים על ההרג הנורא שעשו לאחינו ישראל, לבנו נמס בקרבנו. בילקוט שמעוני (איכה תרת"ז) על הפסוק (איכה ד', י') "ידי נשים רחמניות בישלו ילדיהן" אמרו: מעשה באשה אחת שהיו לה שלושה בנים והלכו בניה למלחמה, נטלה את בנה שהיא מניקתו ובישלתו בקדרה. כשבניה חזרו והתחילו לאכול את המאכל הכירו בבשר שהיה בשר אחיהם התינוק, עלו לגג ונפלו ומתו. כך היה מצב הרעב בזמן חרבן הבית, ועליהם מקונן ירמיה "טובים היו חללי חרב מחללי רעב" כי אין לך קושי ממי שמת ברעב.

ומה גם, אם היו רוצים היהודים לבכות על המצב הנורא, הרשעים הללו לא היו נותנים להם, כמבואר בילקוט שמעוני (ירמיה רע"ט) אמר רב חמא: כיון שחרבה ציון וירושלים ובית המקדש, ונשרף ההיכל, ויצאו ישראל בשלשלאות של ברזל, היו מבקשים לבכות ולא הניחום השונאים אלא היו רודפים אותם ומכין אותם על צואריהם שנאמר "על צוארינו נרדפנו".

אמנם לאמיתו של דבר צריכים אנו לזעוק אל השם ולהתחנן לפניו על המצב הנורא שבו אנו נמצאים. כמה יתומים ואלמנות, כמה הורים שכולים מתרבים בדורנו, ואין מי שיגן בעדנו כי אנשי אמונה אבדו, מה נדבר ומה נצטדק על עוונותינו המרובים, שבזמן שבית המקדש קיים כאשר היה אדם חוטא מיד היה מביא קרבן ושב בתשובה ומתכפר לו, ומאז החרבן שאין קרבן שיכפר בעדנו נשקעים אנו בעוונות, ומשום כך מתרבים הצרות, הבה ונרבה בתורה מצוות ומעשים טובים, כי הרי התורה שקולה כנגד כל הקרבנות כפי שנאמר "זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמילואים ולזבח השלמים" (ויקרא ז' ל"ז) ודורשת הגמרא (מנחות קי). שמי שלומד תורה לא צריך קרבן עולה, ולא מנחה ולא חטאת וכו' כי תלמוד תורה שקול כנגד כל הקרבנות.

מעלת הבכיה על החורבן

סיפר הגאון רבי אלחנן וואסערמאן זצ"ל, פעם בעת אסיפת הרבנים לדון בענייני השעה, הראה ה'חפץ חיים' ז"ע את דברי ה'תנא דבי אליהו' (רבה פ"כ ד"ה פעם אחת), ולא גלגל הקב"ה והביא פרס ומדי לעולם אלא בשכרו של כורש שהיה בוכה ומתאנח בשעה שהחריבו העכו"ם את בית המקדש. הוסיף על כך ה'חפץ חיים', שכאשר נחשוב את מניין השנים, נמצא שבאותה שעה היה כורש בן שבע שנים בלבד, ויש לנו להתבונן, מה וכמה משיג ילד (נכרי) רך בשנים להבין את גודל החורבן, ואף על פי כן בזכות שבכה על חורבן הבית הביא הקב"ה את מלכות פרס ומדי לעולם, ק"ו לדידן, כמה שכר טוב יש לבורא ליתן לנו על אבלותנו על החורבן הגדול והנורא.

משל נפלא הממחיש לנו עד כמה מחוייבים אנו לבכות ולהצטער על העדר בית מקדשנו

ובספה"ק הביאו משל המראה לנו כמה צריך לבכות על בית המקדש. משל לאשה שהתעברה לאחר שנים רבות של עקרות, והנה הגיעה שעת הלידה. הבעל כמובן התרגש מאוד, אך הנה ניגש אליו הרופא ואומר לו שישנו סיכון עם הוולד, ועל כן ישנה אפשרות אחת מן השתים - או שהאשה תשאיר בחיים, או הוולד. כשמוע הבעל את הבשורה הקשה הזו חשב וחשב, ולא ידע מה להחליט. מצד אחד, עד שסוף סוף אשתו נתעברה וכל כך ציפו לוולד

הזה, כיצד אפשר להרגו, ומאידיך איך אפשר לאבד בשביל זה את אשת נעוריו, לחיות בלי אשתו שהיא עזר לו, מחמת הספק, אמר הבעל לרופא: נשאל את אשתי מה לעשות.

כשסיפרו למעוברת את הבעיה הקשה התחבטה מאוד ולבסוף החליטה שעדיף להשאיר את הולד בחיים והיא תהיה כפרה עבורו.

אולם בקשה אחת היתה בפי המעוברת אל בעלה: שכשהילד יגדל, תמיד יזכירו לו את המעשה הזה שאמו מסרה את חייה בעבורו, בכדי שיכיר טובה לאמו, ותמיד יתפלל וילמד בעבודה להעלותה מדרגה לדרגה בגן עדן.

והנמשל הוא שבית המקדש היה משמש לנו כאם אוהבת, כשהיינו נטמאים בעבירות היינו מתנקים על ידי הקרבנות בבית המקדש ונטהרים לפני ה' רחום וחנון. אמנם מחמת ריבוי העוונות נתחייבו עם ישראל כלייה, והיה צריך לבחור אחת מן השתים, או שחלילה תהיה כליה לעם ישראל, או שתחת זה יחרב בית המקדש. וכשם שאמרו במשנה (סנהדרין מו.) שכשאישי מיישראל נתחייב מיתה על ידי בית דין, מה השכינה אומרת, קלני מראשי קלני מזרועי, כלומר, (כביכול) כבד עלי ראשי זרועי מרוב צער היהודי שיוצא להורג בעבור עוונותיו, כך בזמן חרבן הבית, כשראה הקב"ה שעם ישראל נתחייבו כלייה, אמר: כבד עלי ראשי כנגד בית המקדש, כבד עלי זרועי כנגד עם ישראל משום ששניהם חשובים לי.

ואז הסכימו המזבח, הכרובים ובית המקדש ללכת כפרה בעבור עם ישראל, והעיקר שהם יפשטו במעשיהם. ואכן כך היה, שהקדוש ברוך הוא גרם לשריפת בית המקדש ושפך את כעסו על עצים ואבנים. וכשעם ישראל נזכרים בטובות שנעשו להם על ידי בית המקדש, מתפללים שהקדוש ברוך הוא יבנהו כבתחילה. יהי רצון שזנכה לראות בעיניים פקוחות את בית המקדש בבניינו, יחד עם השראת השכינה, כי בית המקדש הוא כאמא בשבילנו.

משחרב בית מקדשנו חוצצת חומת ברזל בינינו לבין אבינו שבשמים, אין אנו מרגישים בגודל החטאים שבידינו ביום תשעה באב זולגות דמעות רותחות מעיניהם של ישראל על פניהם, וגם אדם שמתבעו אינו מזיל דמעות, מכל מקום לפחות ביום זה נשמתו חשה בגודל האסון הנורא של חרבן בית המקדש.

בזמן שבית המקדש עמד על מכונו התקיים בעם ישראל מה שכתוב "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כ"ה, ח') בתוכו לא נאמר, אלא בתוכם, ללמדנו שאפילו אם חלילה, יהודי היה נמצא בהסתר פנים, במצב של טומאה, עדיין יכול היה להדבק בשם יתברך כי הניצוץ הפנימי הקדוש החבוי בתוך לבם של עם ישראל לא היה פוסק מהם, וכאשר היה אדם חוטא היה מרגיש בטומאת החטא ומיד היה שב בתשובה ומקריב קרבן על עוונות שבידו, והיה מרגיש עצמו כבריה חדשה, ולא לן אדם בירושלים וכידו עוון.

לא כן עתה, משחרב בית מקדשנו חוצצת חומת ברזל בינינו לבין אבינו שבשמים, ולדאבוננו, אין אנו מרגישים בגודל החטאים שבידינו, ובמקום שהגוף יתמלא בצרעת בעוון החטא, הנשמה מלאה בצרעת ושחין רוחניים, ואין האדם מרגיש בכך, ומי שלא מרגיש את גודל חרבן בית המקדש עליו לדעת כי צריך הוא להתאבל פעמיים, אחת על חרבן בית המקדש, והשני על חרבן לבו האטום.

וכבר אמר רבי יהושע בן לוי (ילקוט שמעוני איכה תתנ"ט) מיום שחרבה ירושלים וחרב בית המקדש כביכול אין שמחה לפני הקדוש ברוך הוא עד שיבנה את ירושלים ויחזיר את ישראל לתוכה שנאמר (ישעיה ס"ה) "וגלתי בירושלים וששתי בעמי ולא ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה". ועוד אמרו (ילקוט שמעוני תהלים תרע"ט) כשחרב בית המקדש באה קול בכיה ויללה בכל העולם כולו, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבנו של עולם, וכי יש לפניך דברים הללו והרי כתוב "הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו"?! (דברי הימים א א, ט"ז) אמר להם: ביתי נחרב ובני שלולין בקולרין ואיני מצר?! לא כך כתבתי להם "עמו אנכי בצרה"?!

הנודע ביהודה בט' באב

רבינו הנודע ביהודה היה יושב בט' באב מעת הקינות עד מוצאי ת"ב על השרפרף בבית הכנסת כשראשו בין ברכיו ובוכה על חרבן בית המקדש.

רבינו החתם סופר ז"ל היה דרכו בערב תשעה באב להסתגר בחדרו, וסיפר אחד מתלמידיו לרבינו יוסף חיים זוננפלד שפעם הציץ בחור של המנעול וראה שהוא יושב בחדרו וספר לפניו והיה מוריד דמעות לתוך כוס עד שמילא את הכוס דמעות, והניחו במקום מסוים, לעת ערב בסעודת המפסקת ראה אותו לוקח את אותו כוס דמעות טובל בו פתו בדמעות ואוכלו לקיים מה שנאמר בתהלים (פ, ו) "האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שלישי".

להבין מדוע גם המלאכים בוכים על החרבן

גם המלאכים בוכים על חרבן בהמ"ק כמש"כ "מלאכי שלום יבכיו"ן" ולהבין מדוע המלאכים בוכים, הסבירו ע"פ משל לעשיר גדול שבנה בית מפואר מאין כמוהו שכל העובר ומסתכל באותו ארמון לא זז מלהללו, והחביא את האוצרות כל אשר לו בתוך הכתלים. יום אחד נשרף הבית, וכל אנשי העיר בכו על היופי הגדול של הבית, אבל בעה"ב בכה יותר ויותר על האוצרות הנסתרים בתוך הכתלים. כן הדבר בבהמ"ק שכולם בוכים על יפיו והדרו של בית המקדש אבל המלאכים יודעים את הערך הרוחני הטמון בתוך כתלי המקדש, וע"י החרבן נסתם כל חזון וע"ז בוכים המלאכים.

"כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה"

נפלא ביאורו של ה"חתם סופר" על מאמר הגמרא: "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה", שלכאורה על הגמרא לנקוט בלשון עתיד "זוכה ויראה בשמחתה". וביאר על פי הגמ' (פסחים נד) שגזירה על המת שישתכח מן הלב, וכנגד זה על החי שסבורים שהוא מת אומר המדרש שאין מקבלים תנחומים, כמו שראינו אצל יעקב אבינו שסירב לקבל תנחומים על יוסף. לפי זה מובן שמתוך שכיום מתאבלים עדיין על ירושלים מוכח שהיא אינה מתה, וזוהי כוונת המאמר "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה" - מלבד מה שיזכה לראות בשמחתה כשתבנה במהרה בימינו, יש לו גם עכשיו שמחה בראותו שירושלים לא מתה, כי אילו היתה מתה חלילה, לא היה הטבע מניחו להתאבל עליה.

לא שמענו מעולם שמתים יתאבלו על החיים

הוסיף על כך הגאון ר' חיים מוואלאז'ין זצ"ל: מעתה יש לשאול כיוון שירושלים לא מתה, מדוע איננו מתאבלים עליה תמיד ללא הפסק, הרי המדרש אומר שאין מתנחמים על החיים... ולא זו בלבד, אלא אפילו בתשעה באב עצמו רבים מאתנו לא מתפעלים ואינם חשים בצער ובאבל... אלא ירושלים אמנם חיה, אך האנשים שאינם מתאבלים הם בבחינת מתים לענין זה, שכן הרגשת חרבן ירושלים כבתה אצלם, ורק החיים מתאבלים על מתים, לא שמענו מעולם שמתים יתאבלו על החיים. נמצא לפי זה שהמתאבל על ירושלים רואה באבלו שמחה כפולה א - שירושלים לגביו לא מתה. ב שגם הוא לא כמת נחשב.

בדברי הימים העתיקים והחדשים אנו קוראים שהעמים אשר אבדה עצמאותם, התאבלו תקופה מסוימת על אסונם, אבל עם הזמן חדל האבל ואף הם התבוללו בין העמים עד שלא נשאר להם זכר. יחיד בעולמו עם ישראל אשר מתאבל אלפיים שנה על חרבן ארצו ומקדשו, ותמיד מכריז מחדש: "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני..." העם מתאבל וממאן להתנחם. מעולם לא השלים עם ישראל עם מצבו ולא התייאש מן הגאולה, מתוך ידיעה כי שוב ישוב אלינו גואלנו ככתוב: "היתה כאלמנה" - ולא אלמנה ממש, אלא כאותה אשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה. "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה", הוא בעצמו זוכה להכרה הזאת שאנו מתאבלים והאבלות עצמה מכילה בקרבה גם את התקוה שאפשר לשמוח עליו, כי ביום החרבן נולד הגואל.

הגאון רבי יהודה אסאד בוכה על החרבן

מסופר על הגאון רבי יהודה אסאד זצ"ל שמידי לילה בחצות היה עורך תיקון חצות ומרבה לשפוך דמעות על החרבן, על מצבו המר של עם ישראל ועל הגאולה שעדיין לא הגיעה שעתה.

נחלי דמעות היו יורדים מעיניו באותן שעות, את הדמעות הרבות נהג לקבץ אל תוך ספל, וכשפנו אליו חולים ודוויים היה נותן להם את דמעות היגון שלו כתרופה למצוקותיהם.

באחד הימים ארע דבר נורא בעיר סרדהלי, אשר בה כיהן רבי יהודה כרב, אחד התושבים נפל ארצה מגג גבוה, האיש אמנם נותר בחיים, אך מעצמת המכה שספג נשקפה סכנת עוורון לשתי עיניו, טובי הרופאים הוזעקו אל הפצוע, אף הובאו רופאי עינים ממרחקים, אך כולם אמרו נושא לראייתו.

עלינו לשאול בעצתו של רבי יהודה אסאד - קבעו בני המשפחה, ובאו עם הפצוע לביתו של הצדיק. כשנכנסו לחדרו וסיפרו לו את צרת לבם, נטל הרב את ספל הדמעות שלו, נתן לפצוע כמה נשפי דמעות ומיד נפקחו עיניו...

ואנחנו ראינו בעינינו את הגאון הגדול חכם יעקב מוצפי בוכה ומוריד כנחל דמעה בתיקון חצות עש שהשמים היו בוכים איתו, וכן ראינו את אור עינינו רבן של כל ישראל רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל איך היה בוכה ומוריד כנחל דמעה על חרבן בית מקדשינו ותפארתינו בכל פעם שהיה אומר תיקון חצות ובפרט בימי בין המצרים כאשר היה מדבר על החרבן היה בוכה מאד, וכ"ש ביום תשעה באב איזה בכיות נוראות היה בוכה.

להתפלל ולהתחנן על בנין בית מקדשינו

כדי להבין מדוע אין אנחנו מרגישים את חסרון בית מקדשנו, ומדוע אין אנחנו מעלים אותו על ראש שמחתנו. ראיתי בזה משל נפלא וכמדומני שהוא מובא בשם מרן החפץ חיים והרי הוא לפניכם בתוספת נופך:

בשעת בוקר מוקדמת, נשמעה לפתע צפירת אזעקה עולה ויורדת שמזעזעת את כל התושבים, אלא, שהפעם לא צריך לספר להם מה קרה, הם כבר רואים בעצמם: השמש פשוט נעלמה ומסרבת לזרוח, כל הסביבה שורה בעלטה, הלילה ממשיך לתוך היום, אך זוהי רק ההתחלה. הנורא ביותר הוא שהטמפרטורות מתחילות לרדת מרגע לרגע, רוחות של קיפאון מתחילות לנשוב וכולם עומדים חסרי אונים ומצפים לשמוע מה עושים. מדענים מכל רחבי העולם עומדים המומים נוכח העובדה שכוכב הלכת הענק הזה, השמש, מתרחק מכדור הארץ מסיבות בלתי ידועות, כאשר החשש העיקרי הוא שכדור הארץ עומד לקפוא מקור. ההחלטה הבינלאומית נשמעת וכולם עוברים את אותו תהליך - עוברים לגור מתחת לפני הקרקע. וכך בלי עיכובים מגיעים דחפורי ענק וחופרים מערות תת קרקעיות, כדי שבטן האדמה יוכלו האנשים לסבול את הקור הנורא וכך עוברת כל האנושות לחיות מתחת לפני הקרקע. מעתה, מתרגלים למציאות עגומה ומצומצמת, אין ברכת הלבנה, אין שמים וכוכבים, אין ים ואין בריכה אין נופים עוצרי נשימה אין עופות וציפורים המשוטטות בשמים. אין ברכת האילנות, כי אין אילנות בלי שמש, וממילא גם פחת כבר לא ניתן לאכול. כולם, נאלצים להתחפר במעמקי האדמה, כדי לשרוד את הקיפאון. כל משפחה מקבלת כוך אחד מצומצם ככל האפשר מחמת ריבוי האוכלוסין. וכל אחד חייב לעמוד מידי יום כמה דקות מול פרוזיקטור כדי להשלים ויטמין די במקום שייעשה ע"י אור השמש, שנעלם למגיגת לב כולם.

והנה, השנים חולפות להן וכך נולד דור חדש של ילדים, שלא ראו מעולם את אור השמש. הם שואלים את אבא וסבא, תספרו לנו מה זה שמים, מהי זריחה ומהי שקיעה ומה זה ים - האם זוהי השלולית שיש לנו כאן ליד הכוך? והזקנים שבהם, נאנחים ונוכרים בכאב בהבדל התהומי שמפריד בין עולם המושגים שמעל פני הקרקע לבין עולם המושגים שמתחת לפני הקרקע. וכך, דור אחרי דור ממשיכים לגור במערות שמתחת לפני הקרקע, כל אחד מוצא לו עיסוק מתאים ואמצעי פרנסה למשפחתו, וכך ממשיכה האנושות לשרוד.

והנה, פתאום לאחר אלפיים שנה, הלא יאומן קרה: השמש, חוזרת לזרוח ולהאיר בעולם. כדור הארץ יוצא ממצב של קפאון למצב של פריחה ולבלוב. השמועה מתפשטת בקרב כל האנושות שמתחת לקרקע, וכבר מדברים על לצאת מהמערות ולעלות על פני הקרקע וכאן מגיעה ההפתעה: אתה שומע אנשים שאומרים: רגע אחד, בשביל מה בכלל לעזוב את המערה? מה רע לי כאן? יש לי כוך פרטי, יש לי עיסוק לפרנסת המשפחה, כל הילדים הנשואים 'מסודרים' וגרים בכוכים כאן בסביבה, אז בשביל מה לעבור דירה ולעלות על פני הקרקע? כבר אלפיים שנה חיו כך והסתדרו לא רע, אז למה לשנות? אבל האמת היא, שכל האמירות הללו נובעות מפני שהם בכלל לא יודעים מה זה לחיות מעל פני כדור הארץ, הם מעולם לא היו שם כי נולדו לתוך המציאות של מערות.

והנמשל בזה, כי הנה לעם ישראל לא היתה רק שמש אחת אלא שתי שמשות היו לו, שהאירו את שמי העולם, הלא הם שני בתי המקדשות, הראשון והשני, ושניהם נחרבו בעוונות הרבים. ואנחנו נולדנו לתוך מציאות כזו שאין בה בית מקדש, איננו מודעים לברכה ולשפע שהיו מצויים בזמן ביהמ"ק, ועל כן איננו כואבים את חסרונו.

לא הרגשנו מעולם מה זה לחיות עם ביהמ"ק, מה זה להיות קרובים אל הקב"ה, שבכל רגע אנו יודעים האם השי"ת כועס עלינו או שמח בנו (לפי מצב הכרובים - אם פניהם איש אל אחיו או לא), האם צריכים כפרה אפילו על עבירות חמורות, שאז שעיר המשתלח היה מכפר על הכל (בתנאי ששב בתשובה מקודם).

על כן, טוב לנו להמשיך את חיינו כך, ללמוד ככולל, או לקבוע עיתים לתורה, ואיננו שמים לב שכל השגה רוחנית שתהיה לנו היום, ואפילו הגדולה ביותר היא בבחינת אור עמום של נר קטן לעומת אור השמש, שאין להשוות ביניהם כלל! שהרי בזמן שביהמ"ק קיים - היו הנכנסים אליו שואבים ממנו רוה"ק, ומגיעים להשיגים רוחניים עצומים, שעל כן נקראת שמחת בית השואבה. וכפי שמובא בירושלמי דסוכה (פ"ה ה"א) על יונה הנביא, שהיה מעולי הרגלים שהגיעו לשמחת בית השואבה בבית המקדש, וכשנכנס לשם - מיד שרתה עליו רוח הקודש, לפי שאין רוח הקודש שורה אלא על לב שמח, ע"ש. הרי לך, שקיומו של ביהמ"ק העניק רמה רוחנית לכל העם כולו, והשפיע כמו חוק כלים שלובים על כל עם ישראל!

אין לנו השגה ביהודי פשוט שהיה בזמן בית המקדש

צא ולמד, ממה שאמר הגאון מוילנא על עצמו (הובא בס' אהל משה עמ' יז) כי יש לו השגה בגדלותם של הראשונים וגם של הגאונים, ואף למעלת רבנן סבוראי ואף לאמוראים והתנאים תיתכן אצלו הבנה בגדלותם. אבל, בדבר אחד אין לו השגה כלל והוא - יהודי פשוט אשר חי בתקופת בית שני וקל וחומר בתקופת בית ראשון. כי היה זה יהודי שקם בבוקר בלא חטא, שהרי קרבן התמיד שהיה קרב פעמיים ביום כיפר לו על כל חטאיו! וכדברי המדרש (במדבר רבה פרשה כא ד"ה ואמרת להם): "מעולם לא היה אדם בירושלים ובידו עוון, כיצד? תמיד של שחר מכפר על עבירות שבלילה ושל בין הערבים מכפר על עבירות שנעשו ביום, מ"מ לא לן אדם בירושלים ובידו עוון שנאמר צדק ילין בה וגומר.

הקב"ה מצפה לנו

וראיתי לחתום בדברות קדשו של רבינו חיים פלאגי אשר המה יורדים חדרי בטן ומחרידים לב כל חי להתעורר בתשובה שלימה להשי"ת וזה לשונו בב' מועד לכל חי (סי' טו אות ג):

גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה. ומצאתי בתנא דבי אליהו סדר אליהו רבה פרק ל"א וז"ל: הקב"ה יושב ומצפה להם לישראל יותר ממה שמצפה האב לבנו והאשה לבעלה, שיעשו תשובה כדי שיגאל אותם ויבנה להם בית המקדש. עכ"ל. האמנתי כי אדבר, דבכל פעם שאני קורא המאמר הנכבד הלזה, עיני עיני יורדה מים, דאיך יתכן דמלך הכבוד אלוהי עולם ה', הוא יושב ומצפה אותנו תחזור בתשובה, כדי לעשות טובה עמנו כל טובות שבעולם, וכל אחד הולך בשרירות לבו ואין איש שם על לב לאמור לכו ונשובה אל ה'. ואם בכנו החביב לו, יארע דלעת ערב איחר לבוא לביתו יותר מהשעה שרגיל לבוא בכל ערב, אזי האב עיניו כיונים משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים מתי יבוא לביתו. וכן האשה שהלך בעלה למדינת הים כמה צער מגיע לה עד שתראה פני בעלה, וזה צע"ר השמים [שיתן אל ליבו כמה גדול צערו של השי"ת שכל כך מצפה לתשובתנו]. ואם הקב"ה סובל שיעור זה הצער עלינו, על מה אנחנו ישנים בתרדמה גדולה כזאת, ואין אנו חוזרים בתשובה שלימה? אהה ה' אלוקים, תן בלב עמך ישראל, לשוב בתשובה שלימה לפניך, לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד. ע"כ.

יהי רצון, שנוכח לשוב בתשובה שלימה לפניו יתברך, וגדולה תשובה שמקרבת את הגאולה, ויתקיים בנו הכתוב: ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאום ה', יראו עינינו וישמח לבנו בבנק בית מקדשונו ובביאת משיח צדקנו במהרה בימינו, אמן.

הצפייה לגאולה

בערוב ימיו של החפץ חיים כשתש כוחו, נפש החפץ חיים בעצת רופאיו בכפר נופש בלב היער הרחק משאון העיר. באותו מקום גם שהו כמה מגדולי תלמידיו המובהרים, והם הקפידו מאוד שלא יטרידוהו כלל ממנוחתו. וכך שהה הח"ח כל הזמן לבדו כשרק בשעות התפילות הורשו מניין מצומצם להיכנס לחדרו, ורק בשבת קודש אחרי הצהרים עם דמדומי החמה היה מוסר החפץ חיים דברים עבור בני הישיבות שהתאספו לשמוע מאימרותיו, ואז אמר החפץ חיים הנה זה עומד אחר כותלנו המשיח עומד כאן מאחורי הדלת, והישועה מגיעה רק כשצועקים. אני מציע שיחד עם רבי חיים עוזר אני אצא לכל מקום ונעורר את העם לצעוק לקב"ה שיביא את הגואל במהרה. מיד בצאת השבת ציווה הח"ח שיזעיקו את העגלון שיבוא לקחת אותו לדרכו לרבי חיים עוזר כדי שיוכלו יחדיו לזעוק אל הציבור שיזעקו ויריעו ולא להתמהמה כלל כי עם ישראל סובל ונאנק, אך בני ביתו של הח"ח לא נתנו לו בשום אופן לצאת ודחו אותו בטענות מטענות שונות. במקביל הם הביאו לפניו את רבי שמעון שקופ שילחץ עליו ויניע אותו מצעד מסוכן זה לצאת לדרכים בכזה גיל ובכזה מצב בדרכים כאלו משובשות. לאחר כמה בקשות שנדחו על ידי בני ביתו, נאנח החפץ חיים ואמר הוחמצה השעה. אנו לא יודעים נסתר אבל דבר אחד לומדים מדברי הח"ח שהגאולה תלויה בזעקתנו אליו. והצפייה לגאולה היא חובה ומצווה, ובנוסח התפילה ג"פ ביום אנו אומרים כי לישועתך קוינו כל היום ומצפים לישועה, וצריך לכווין בזה עניין הצפייה לישועה ולביאת הגואל. וע"י שמצפים לישועה זה סיבה וטעם לבוא הגואל, אבל כשלא מצפים לו אז למה שיגיע, ולכן כתוב את צמח דוד... ולמה כי לישועתך קווינו והיינו שזו סיבה שיבוא הגואל. וידוע שכל הצרות שיש לעם ישראל כי לא מצפים לגאולה השלימה, ואיך מקיימים הצפייה ע"י תפילה. וראיתי שיש אדם גדול אחד שהביא שבכל ברכה וברכה בשמו"ע כשמתבוננים בזה רואים שיש קשר בזה לבקשת הגאולה, וע"י כל ברכה אפשר לקיים את הצפייה לגאולה, ובוודאי שמי שמרבה בצפייה מסיר מעצמו צרות ויסורים שמגיעים מחוטר ציפייה.

"כי שבע יפול צדיק וקם" - ע"י הדמעות קם

לעיתים, נופל האדם לשאול תחתית, למקום נמוך ואפל ביותר. יכול האדם להרגיש בלבו, כי אהבת ה' פסקה ממנו. ואולי, במצבו השפל - ה' אף שונא ומתעב אותו. יכול גם האדם לחשוב לעצמו, שאחרי מעשים מתועבים כאלו, נשמת היהודי שבקרבו - נטמאה והזדהמה, ואיבד הוא כבר את מעלת היהודי. אלו שחושבים ומרגישים כך, עלולים הם לבא לכלל ייאוש, ולידי מחשבה שאין להם תקנה יותר, ועל ידי כך הם עלולים להגיע לפריקת כל עול, בבחינת "כאשר אבדתי אבדתי". אך עלינו לדעת כי זו טעות חמורה ביותר, מאחר ואהבת ה' ליהודי אינה על תנאי. ה' אוהב גם את היהודי הרחוק ביותר. ואדרבא, מרחם הוא עליו, כרחם אב על בנים, ומצפה לשובו אליו יתברך. כמו כן, הנשמה היהודית קדושה היא ביותר, ואין שייך כלל שתיטמא בפנימיותה, רק טומאה ואבק חיצוני בלבד יכולים להידבק בנשמה, ותו לא מיד. ולכן, בכל מצב יכול היהודי לנקות את האבק מנשמתו, ונשמתו תאיר כאור הספירים, ותזהיר כזוהר המאורות. אין יאוש בעולם כלל!!!

מורה אחד נפנה בשטר כחול של מאתיים שקל מול תלמידיו, ושאל אותם: "מי רוצה את השטר הזה?". כל האצבעות הורמו מעלה, וכולם צעקו: "אני" "אני". מי לא אוהב כסף?? לאחר מכן, קימט המורה את השטר באצבעותיו, נראה היה השטר כמו סמרטוט מרוט. ושוב שאל את תלמידיו: "מי רוצה את השטר המקומט הזה?". שוב הורמו כל אצבעות הכיתה גבוה גבוה, וכולם צעקו: "אני" "אני" ... לקח המורה את השטר, זרק אותו ברצפה, דרך עליו, לכלך אותו בעפר, וטינף אותו מאיד. כעת פנה שוב המורה לתלמידיו בשאלה: "האם גם עכשיו אתם מעוניינים בשטר הזה?". "בוודאי", "בטח", "כן כן", ענו התלמידים כולם. הרים המורה את קולו, והעביר את המסר לתלמידיו: "אתם רואים! שטר כסף נשאר יקר גם כשהוא מקומט, וגם כשהוא מטונף ומלוכלך. מרימים אותו מהרצפה, מנקים אותו ומפשטים את קמטיו, וחוזר הוא לערכו הקודם. כך היא נשמת היהודי!! יקרה היא כמו מרגלית יקרה!! וגם אם אדם נפל לתהומות, ולכלך את נשמתו בטומאת העוונות, עדיין ערכה רם ונישא, ואין כאן אלא טומאה חיצונית... לא נותר לנו אלא לחזור בתשובה, לשוטפה! במי הדמעות, ולנקות את הטומאה החיצונית של הנשמה..."

לעת זקנותו של החפץ חיים כל שעה היה שואל אם הגיע המשיח

ר' איסר זלמן זי"ע היה מספר לתלמידיו בישיבה, שהיה אצל החפץ חיים זי"ע כמה פעמים לפני שעלה [ר' איסר זלמן] לגור בארץ הקודש, ואח"כ כשנסע פעם מארץ הקודש לחוץ לארץ לתקופה קצרה והיה אצל החפץ חיים כאשר החפץ חיים היה כבר לעת זקנה מופלגת אזי מצא לפניו את החפץ חיים באופן שלא הכיר עד הנה, בכל מה ששייך עבודה של ציפוי לישועה. אשר אף שכל שנותיו של החפץ חיים זי"ע היה כל כולו ציפוי לישועה, מכל מקום בשנותיו האחרונות כמעט שלא עבר עליו אף שעה אחת שלא דיבר משיח, שבשעת לימוד התורה היה אומר שהלימוד יהיה לזכות שמשיח יבוא תיכף ומיד, ובשעת התפילה היה מתחנן על משיח, ותמיד היה חוזר ושואל אם משיח הגיע כבר וכך סבב כל סדר היום והחיים סביב משיח.

בזקנותו של הח"ח כל נמנום קטן היה שואל אם המשיח נמצא כאן

חתן גיסו של השפת אמת זי"ע היה מספר - שבעת שהחפץ חיים זי"ע א"ב ביקש שיתחילו ללמוד סדר קדשים כהכנה למשיח התחיל ללמוד בישיבתו סדר קדשים, וכאשר סיימו סדר קדשים והבחורים נבחנו על כל סדר קדשים עד להלכה למעשה לפסוק לכהנים בבית המקדש כשאיפת החפץ חיים, ביקשו כמה תלמידים לנסוע לראדן, ובהיות שנבחנו על כל סדר קדשים הרשה להם ר' בעריש לנסוע לראדן, וכאשר הגיעו לראדן היה זאת כבר לעת זקנותו המופלגת של החפץ חיים שכמעט לא הכניסו אנשים, אך בהיות שאמרו שסיימו כל סדר קדשים הכניסו אותם אל החפץ חיים, והם סיפרו שהחפץ חיים ברוב חולשה היה נופל עליו נמנום מפעם לפעם, ובכל פעם שהקיץ מנמנומו היה שואל משיח איז שוין דא (כבר הגיע).

אפילו אצל אנשים פשוטים היה ברור שהחפץ חיים יראה את המשיח מפני שכל הזמן מדבר המשיח

תלמיד חכם ישיש סיפר שגר בעיירה קטנה [לפני המלחמה בשנות תר"צ] שגרו שם אנשים שהיו נקראים יהודים פשוטים מאד, שלא יכלו להבין לא ליקוטי הלכות ואף לא משנה ברורה אלא היו במה שנקרא פשוט'ע חבורה (חבורה ללימודים קלים) שלמדו חיי אדם וכדומה, ורובם אף לא ראו את החפץ חיים זי"ע, אך זאת היה ברור אצלם שהחפץ חיים יקבל פני משיח, מחמת שהיה כל כך מפורסם אפילו אצל אלו שהיו נקראים גאר פשוט'ע אידן מה שהחפץ חיים מעורר כל כך לחכות למשיח, לכך היה פשוט להם שהחפץ חיים יקבל פני משיח, וכאשר החפץ חיים נפטר היה צורך גדול מאד לחזק בני העיר כיון שהיו כל כך שבורים שהחפץ חיים נסתלק ומשיח עדיין לא בא.

כשיבוא מלך המשיח יתנו לו כל המלכים את כתריהם, אם יהיה מלך שאינו מסיר את כתרו בפניו משמע שאינו המשיח

מסופר על הגאון הרב אלפנדרי כי בימי שבתו באיסטנבול קם פעם שולטן אכזר שירד לחיי נתיניו ככל הרודנים בכל הזמנים, ורדף אותו פחד מפני התנקשות בחייו, וכל מי שנחשד בעיניו כמסכן את מלכותו הוזמן לשיחה על כוס קפה, מי שהוזמן ידע כי זה כוס הקפה האחרון בחייו, באותם ימים עברו תלאות על היהודים קם הרב לחזק את רוח צאן מרעיתו, הקהיל קהילות ברבים וניחם את לבם בדברו אודות הגאולה שבא תבא אף על פי שתתמהמה, שמע זאת השולטן והתמלא חימה, זימן אליו את הרב אלפנדרי לכוס קפה, ידע הרב את שלפניו, קיבל עליו תענית ויצא אל השולטן שפנה אליו ישירות, אומרים עליך שאתה חכם היהודים שאתה מבטיח להם שיבוא מלך שיגאל אותם וישיבם לארצם, הן, השיב הרב, ומה יעשה אותו מלך כשיתקל במלך קשה כמוני, המשיך המלך והקשה, כשיבוא מלך המשיח יתנו לו כל המלכים את כתריהם, אם יהיה מלך שאינו מסיר את כתרו בפניו משמע שאינו המשיח. חייך המלך והפטיר, חכמתך הצילתך. אנחנו רואים את הדברים בצורתם המוחשית ביותר, כולם מדברים על הגאולה, על אתחלתא ועל גמירתא אך כל עוד לא קמים כל המלכים ומסירים כתריהם מרצונם הטוב, משיח עדיין לא בא, אך עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא.

על מה אבדה הארץ על עזבם את תורת

אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב מי האישי החכם ויבן את זאת, דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו דכתיב ויאמר ה' על עזבם את תורת,

ועיין בר"ן שכתב וז"ל: מצאתי מגילת סתרים של הר' יונה דקרא הכי דייק, דעל שלא ברכו בתורה תחילה אבדה הארץ, דאם איתא על עזבם את תורת כפשטא, משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקין בה, כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פירשוהו, והלא דבר גלוי היה וקל לפרש, אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד, ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ, עד שפירש הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב, שלא היו מברכין בתורה תחילה, כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ, שיהא ראוי לברך עליה.

הדבר מבטל, ישבו ועסקו בתורה בהתמדה ובעמקות, עד כדי כך שחכמים ונביאים לא ידעו לפרש על מה אבדה הארץ.

רק הקב"ה החוקר לבב, ידע שסיבת החרבן היא שלא חבבו את התורה, וחזינן דחביבות לתורה, היא לא רק תוספת מעלה אלא זוהי מציאות בתורה, שמבלעדיה מקרי עזיבת התורה, ועל זה הביא הקב"ה את החרבן הנורא.

בספר מעלות התורה הסביר כי על שלא ברכו בתורה היתה סיבה להחריב את בית המקדש ולא על ג' דברים חמורים שעברו, ע"ז, גלוי עריות, ושפיכות דמים. וא"כ רואים כמה חמור הוא העוון של מי שלא מכבד ומרומם את התורה ולומדה.

כח התורה מגנא ומצלא

ואומר מו"ר הגאון האדיר כמוה"ר בן ציון אבא שאול זצוק"ל נתאר לעצמינו אדם שראה מישהו נוטה למות ח"ו וגרם לו להמשיך לחיות כמה ישמח על מעשה זה שעשה, וכמה תהיה השמחה אם הציל קבוצה של אנשים, ואם יודע האדם שכשהוא לומד תורה כל העולם ניצול בזכותו, בודאי צריכה להיות לו שמחה גדולה שהציל עולם שלם בזכות לימוד תורתו.

ידוע הוא שחזקיהו המלך היה מלך צדיק, ושם בטחונו בהקב"ה, ולא בצבא, וכל תלמיד חכם שהיה פוגש בו היה שמח בו מאד, ומנשקו ומחבקו.

וכיון שבא סנחריב המלך הרשע וצר על ירושלים - אין יוצא ואין בא, ולא היה להם אוכל כפי צרכם, והיו אוכלים ומקציבים הלחם במדה והמים במסורה, כעין מה שהיה כאן בירושלים לפני עשרות שנים, שהיו ברעב, ואכלו לחם ומים ע"פ קיצבה.

גם השמן היה יקר מאד ונתנהו במדה מועטה, המלך חזקיהו נתן הוראה לעבדיו, שיתנו ללומדי התורה שמן כפי צרכם, וכל מקום של תורה או תפילה קיבלו את כל כמות השמן הצריכה להם ללמודם ותפלתם, וז"ש הפסוק: "וחובל עול מפני שמן", עולו הכבד של סנחריב חובל ונשבר מפני שמנו של חזקיה, שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ובזמנו לא היה תינוק ותינוקת מן ועד באר שבע שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה שהן הלכות קשות מאוד.

באותו הזמן עמד רבשקה, יהודי מומר שבגד בעמו, והלך עם סנחריב, ועמד על חומת ירושלים ע"פ צו סנחריב, ושאל בקול: במי אתם בוטחים, בחזקיהו?! והלא סנחריב מלך גדול ונורא, אשר כבש והרס כמה וכמה ממלכות, ועתה בא עם מליוני חייליו וחיילי המדינות שכבש, נגד ישראל, עמד רבשקה ונופף בידיו על חומת ירושלים ואמר להם רבשקה, הנה אם רק ירקו את רוקם עליכם - העיר תתמלא מים ותטבעו בה. כי מתחילה חשב סנחריב שירושלים גדולה ורחבה היא, וכשראה כי היא קטנה זלזל בה וחשב לכבשה בנקל. והוסיף ואמר לחזקיהו גם אם אתן לך סוסים ונשק להלחם, הלא אין לך בכלל מי שיודע לרכב על סוס או להחזיק חרב ולהלחם, שהרי כולם לומדים תורה.

חזקיהו שצדיק היה, תלה בטחונו בהקב"ה, והורה לבני ירושלים, כיון שהיה זה ליל פסח, שישחטו את קרבן פסח שה לבית אבות, ויחגגו את החג בשמחה ובדיצה, ויאמרו הלל להשם בשמחה רבה בתוף וכינור, וכולם עשו כן שמחו ושרו, והודו להשם, ואמרו את ההלל בהתלהבות רבה בעוז ותעצומות.

והנה רבשקה ראה את כל שמחתם וצהלתם, שאינם שמים על לבם כלל למצור בו הם נתונים. אמר איזה עם נפלא זה, וירד וביקש מסנחריב שיעזבם הלילה, כי ראויים הם לנס, אך סנחריב מיאן לשמוע לקול רבשקה, והמשיך לצור על ירושלים.

באותו הלילה בא המלאך גבריאל והכה במחנה סנחריב, והרג בהם מאה שמונים וחמש אלף ראשי גייסות, לבד ממליוני חיילים שמתו שלא הזכרו בפסוק, [וכתב רבינו יוסף חיים, כי הטעם דמתו ונשרפו מבפנים ונשארו שלמים מבחוץ, כדי שישאל יכירו את גודל הנס הגדול וכן להוכיח להם שהעיקר זה הנשמה שהיא התורה ולא הגוף הנגוף] והנה סנחריב עם עוד ששה חיילים, שעליהם נאמר "נער יספרם". [פירוש: שלנער קטן קל לסמן אות ו' שהיא בקו אחד], ברח כל עוד נפשו בו ונשבע לנסרוך אלהיו, [היתה זו חתיכת עץ מתיבת נח שעשאה סנחריב לו לאלוה], שאם ינצל מרודפיו יקריב קרבן לאלהיו - את שני בניו הדרמלך ושראצר, ולא ידע כי הם שומעים את נדרו, וכששמעו זאת שחטו את אביהם... כן יאבדו כל אויביך ה'.

ו**חזקיהו** ועם ישראל ישנים ואינם יודעים שהי"ת עושה להם נסים ונפלאות גדולים וכל זה בזכות התורה הקדושה, כי חזקיהו ידע שזכות התורה תגן עליו וכמו שכתבו המפרשים שהיתה מחלוקת בעם ישראל שחלק מהשרים רצו שעם ישראל ילכו לצבא, אמר להם חזקיהו המלך בשום אופן לא, חלילה שילכו לצבא, אלא צריך שישבו ללמוד תורה והכל יסתדר, אבל השרים לא חשבו כך, שר הבטחון עשה תקציב, בשביל לימוד תורה 2 מיליארד, ולביטחון 4 מיליארד, כדי שאנשים ילכו לצבא, אמר להם חזקיהו תראו לי את התקציב ואני אקבע מה לעשות, ופסק שכל השש מיליארד הכל ילך ללימוד התורה לשיבות, ולא צריך לנו צבא פיזי, אלא צריך צבא רוחני, ולימוד התורה הוא ינצח, כי בזמן שהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו, כלום לא יכלו לדבר דבר כי הוא המלך והוא הקובע, והיה נותן להם חזקיהו שמן, ומדליקים ולומדים תורה בזכות אור השמן, ובזכות לימוד התורה נצלו מהגזירה ומסנחריב.

הכח הגדול של עם ישראל בא רק מהתורה כמו שראינו בחזקיהו, התורה היא העיקר היא הנשמה, ואין חיות לעם ישראל בלא תורה, ברגע שמתעסקים ונלחמים בלומדי התורה כל מי שנלחם ונוגע בלומדי תורה הוא נופל ויורד עד התהום. א"א נגד לומדי התורה, אין שמחה לקב"ה אלא בלומדי תורה, הקב"ה מסכים לוותר על הכל כששומע קול תורה אז נותן פרנסה והצלחה לעם ישראל. כשאין קול תורה - אין קול יעקב, דווקא אז - הידים ידי עשו ח"ו, בזמן שקולו של יעקב מצפצף בבתי כנסיות ובתי מדרשות אין הידים ידי עשו, אבל כשקולו של יעקב חלש ח"ו אז ידי עשו שולטות, צריך לדעת באמונה שלימה "אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר" אין כוחי ועוצם ידי, ולכן צריך לשמוע לקול החכמים, אם יש למנהיגים כח להנהיג זה רק ע"י הכח הרוחני, אם אין תורה מאחורי זה אין שום כח, לכן אם רוצים להצליח צריך להציע למנהיגים שאסור לגעת בלומדי התורה, מי שנוגע בלומדי התורה הוא בסוף יורד, שיהרו שהקב"ה לא יביא עליהם איזו מכה שיצטרכו לעסוק בה, לא כדאי להם! ואדרבא שיחזקו את לומדי התורה, כל מי שלומד צריך לשבח אותו.

הקבלה של בן תורה היא, לא לשיח שום שיחה בטלה באמצע הלימוד

בימים הנוראים בישיבת "פורת יוסף" בירושלים, היתה אוירה רצינית ומתוחה שוררת בהיכל התורה הגדול של חכמי המזרח. לפני תקיעת שופר היו נאמרים דברי כיבושין מראש הישיבה הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל. וישא משלו ויאמר:

אדם שזכה לארח בצל קורתו את המלך, והכין עבורו מעדנים הראויים לעלות על שולחן מלכים, פה ושם נתפזרו לו בין המעדנים גרגרי אבק ועפר - האם יקבל המלך את המעדנים בצורה כזאת.

כאשר עוסקים בתורה אנו מגישים מטעמים לאבינו שבשמים, אך כאשר מערבים בלימוד דברים בטלים, כיצד נקווה שלימודנו יתקבל לרצון לפני הקב"ה?! לפני תפילת נעילה ותבע מתלמידינו: הקבלה של בן תורה היא, לא לשיח שום שיחה בטלה באמצע הלימוד...

תחיית המתים למקיים את התורה

הנה ידוע מה שכתב רבינו האר"י ז"ל כי בימי בין המצרים צריך לכיין בהויה של מגן אברהם, לאותיות הקודמות לה שהם ט' ד' ה' ד' ג' כ"ב, ובהויה של מחיה המתים, לאותיות שאחר ההויה והן כו"ו ג' ט"ל, כלומר מי שמקיים את התורה שהיא כ"ב אותיות התורה אז תחייה אותו בט"ל התחייה.

כח הרצון בתורה ובמצוותיה

הגמרא במסכת בב"מ דף פ"ד ע"א מספרת, יום אחד היה רבי יוחנן רוחץ בירדן ראה אותו ריש לקיש שהיה באותו זמן ראש השודדים וקפץ אליו לירדן היות וחשב שר"י הוא אשה. אמר לו ר"י חילך לאורייתא, אמר לו ר"ל היופי שלך לנשים, אמר לו ר"י אם תקבל עליך ללמוד תורה אתן לך את אחותי שהיא יפה יותר ממני, קבל עליו, ולא יכול היה לחזור היות והתורה מתשת כוחו של אדם, אמנם אם נתבונן לא נבין מדוע לא יכול היה לחזור הרי עדיין לא למד תורה והרי נשאר כמות שהוא, אלא לפני שקיבל עליו ללמוד תורה, היה רצונו אך ורק לדברים הללו ולכן בכח הרצון הגדול שהיה לו להגיע לירדן מחמת שחשב שר"י הוא אשה יפה יכול היה לקפוץ, אמנם כאשר קיבל עליו לחזור בתשובה וללמוד תורה פג ממנו הרצון לעשות עבירות ואפי' שנשאר בכחו מכיון שאין לו הרצון אינו יכול לקפוץ ולהגיע.

ומכאן אנחנו למדים שמה שנאמר תורה מתשת כוחו של אדם פי' בהבלי העולם הזה, כיון שעתה כל רצונו רק בתורה ואין רצונו לדברים אחרים. נעשה להם לת"ח כח גדול ויכולים כל הלילה לעמול בתורה ולמסור שיעורים אפי' מעל כוחם הטבעי כיון שהרצון פועל.

ועפ"ז הסבירו את הפסוק "לא ראה עמל בישראל" כלומר שראה שכל כך יש להם חשק בתורה ואינם מתעייפים כלל מללמוד.

ההלכה הראשונה בטור או"ח הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות "רצון" אביך שבשמים.

ומדוע פתח בזה, להודיע לנו וללמדנו שההלכה הראשונה שצריך היהודי לקיים ובה נקרא יהודי עז כנמר וכו' לעשות "רצון" אביך. ומה הפירוש רצון, משל לאדם שרצה לשפץ את ביתו ובא הקבלן ואמר לו שהשיפוץ עולה \$5000 ואמר שילך לחבירו אהובו ובודאי שהוא ילוה לו את הסכום. אמנם כאשר הגיע לביתו התבייש לבקש \$5000 וביקש \$1000 וחבירו כבדו ונתן לו את הסכום המבוקש, ואם נתבונן נראה שהמלוה לא עשה רצונו, שרצון חבירו היה \$5000 והוא נתן רק \$1000. אותו דבר רצון הקב"ה הוא הרבה יותר ממה שמבקש מאתנו - שנתפלל שלש תפילות וכו', ורצונו שנתפלל בשמחה ובהתלהבות ולהרבות עוד ועוד.

עד כמה שמידת הרצון פועלת, אנו לומדים ממה שהתורה אמרה "כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום" ואם אינה רוצה אזי כאשר אתה נלחם על העיר לא תצור עליה מכל הכיוונים אלא תשאיר להם מקום אחד שיוכלו לברוח שאל"כ כיון שהרצון שלהם לחיות פועל חזק מאוד הם ילחמו מלחמת יאוש ואזי יכולים לקבל הרבה נזקים. ומעשה היה בגנב אחד שנתפס לאחר הרבה גנבות שגנב מחביריו וידידיו, ודנו את דינו לתליה ובזמן שהייתו בבית האסורים מרוב הבושה שהייתה לו ניסה להתאבד ועצרו אותו, וכאשר לקחו אותו לגרדום לתליה בדרך נתגלגלה איזו אבן שהיתה יכולה להתיז את ראשו אבל הוא התחמק ממנה, הנה אע"פ שהוא רצה להתאבד כמה פעמים, עם כל זה הרצון לחיות פעל בו.

הרב "בן איש חי" כתב באחד מספריו הקדושים שאדם שחושב לעשות איזה מצוה ורוצה בה בכל לבו, אז ע"י המחשבה והרצון שלו נברא מלאך והמלאך הזה עוזר לו מאוד עד שהוא מצליח לעשות את המחשבה הטובה והרצון הטוב.

ומספרים על ר' אריה לויין שהיה רבן של האסירים בימי המנדט והיה לו כרטיס חפשי להכנס מתי שרוצה, פעם אחת ביום שב"ק בא להכנס כדרכו והשוטר האנגלי לא נתן לו להכנס. אמר לו השוטר היהודי שהיה שם מדוע אתה לא נותן לו להכנס, אמר לו בימים כתקונן אפשר אבל היום לא. אמר לו למה אתה מפריע לו הוא בס"ה מתנדב, והשיב השוטר אינני מאמין, בודאי הוא מקבל משכורת, שילך ויתפרנס ממקום אחר, אמנם הרב לא התיימש אלא המשיך להסתובב סביב לבית הסוהר עד שמצא מקום שיוכל לטפס ולהכנס, וכאשר אח"כ ראה אותו השוטר אמר לחבירו עכשיו אני מאמין שהוא עושה זה מרצון מלא לעזור לאחיו. אם יש רצון לאדם ויהי מה הוא יצליח.

דרך מצוותיך ארוץ

מרון ראש הישיבה הגר"י צדקה שאל, דוד המלך אומר: "דרך מצוותיך ארוץ כי תרחיב לבי", למעשה מדוע דוד מציין את הריצה, די היה לציין את עצם המעשה עצמו, וכי יש לפקיד להתפאר שהגיע לעבודה בריצה, ומתריץ, שפשוט הוא שהריצה מעידה על הרצון הגדול ומסירות הנפש שהיה לדוד. ולדוגמא חולה שהולך לרופא ומתאונן שיש לו כאבים, הרי אין הרופא שואל אם החולה אוכל, כי אם לא היה אוכל לא היה יכול לחיות, אלא שואל האם יש לך תאבון, יש לך רצון לאכול, ולפי התשובה כך קובע הרופא את הדיאגנוזה (האבחנה) שלו ומעודד אותו שיאכל, כי הרצון לאכול ולהתרפאות זו ההחלמה, ולכן דוד המלך לא מתפאר שהוא מניח תפילין, אלא דוד המלך כותב על התאבון והרצון למצוות המעידות על בריאות הנפש וטוהר הנשמה.

ומצינו אצל יעקב אבינו ע"ה שנאמר בו "ויגל את האבן מעל פי הבאר" אומר רש"י כאדם המוציא המכסה מעל הצלוחית והשאלה כיצד הצליח, האם הקב"ה שינה מעשה בראשית, לא ולא, אין זה כך. אלא כ"ז ע"י כח הרצון הגדול שהיה לו ליעקב כנ"ל.

וזה אחד העיקרים הגדולים שאדם יעורר את הרצון שלו ללמוד תורה בחשק ובהתלהבות גדול וכן המצוות כולם יעשה אותם בשמחה ובה"ת שהוא חפץ לקיים רצונו.

דרוש ב' לימי בין המצרים

בין אדם לחברו ואהבת חברים

אמר ר' אלעזר בא וראה כמה גדולה כחה של בושא שהרי סייע הקב"ה את בר קמצא והחריב את ביתו ושרף את היכלו

דבר פלא מצינו באגדתא דחרבן הבית (גיטין נה: - נח.) שמתחילה ומסיימת בענין של מדות. מתחילה היא, אקמצא ובר קמצא חריב ירושלים. דהגם שהפירוש כפשוטו הוא שהשתלשלות ענין החרבן התחיל במעשה זה, שמתוך כך הלשין על ישראל, ועי"ז באו עליהם האויבים, אבל רמז יש בזה, ששחיתות המדות גרמה לחרבן הבית. דכבר אחז"ל (יומא ט:): שהבית השני נחרב בעוון שנאת חנם, וסיפרו לנו חז"ל כאן עד היכן היתה שנאת חנם טבועה בלב ההמון, עד שאחד הוציא מביתו את שונאו בהלבנת פנים גדולה, למרות שביקשו לא לביישו ברבים, והציע לו לשלם הוצאות כל הסעודה, ובלבד שלא יוציאו, הרי עד כמה שהיה בזיון זה קשה לו, ובכל זאת גברה השנאה על תאות הממון, וויתר על סכום הגון שהלה הציע לו, ובלבד שיוכל להנקם ממנו ולבזותו ברבים. והחכמים שישבו שם באותה סעודה לא מיחו בו, שתקו ולא אמרו דבר. וזה כאב לבר קמצא ביותר, מדשתקו רבנן ש"מ ניחא להו. איננו יודעים למה שתקו רבנן, ומי היו אותם רבנן דשתקו, יתכן ולא היו התנאים שבאותו דור, וגם סברו שלא יפעלו כלום במחאתם, והוי בגדר מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע (יבמות סה:).

לשה"ר ושנאת חנם

אבל קלקול המדות היה עד כדי כך שבר קמצא בשביל שביזוהו, הלך להתנקם בכלל ישראל, באנשים נשים וטף חפים מפשע, ונעשה מוסר ומלשין, ועל ידי הלשנתו נמסרו ישראל לשונאיהם, אחז מעשה המן בן המדתא בידו, לדבר לשון הרע על ישראל, ולמסרם להריגה. והטעם כי שנאת חנם ולה"ר קשורים זב"ז, שמתוך שנאה בא ללה"ר, שהרי על בנו אהובו אינו מדבר לה"ר, כי אינו רואה בו פגם, ושוב גורמת לה"ר להרבות השנאה, וכן חוזר חלילה. ובודאי לא בשביל רשעת אדם א' נחרב הבית, ונהרגו רבבות מישראל רח"ל, וגלינו מארצינו, אלא שחז"ל הראו לנו בזה איך היו פני אותו הדור שנחרב בו בית שני - שנאת חנם ולה"ר, היו בו דברים שכיחים, הלבנת פנים ברבים לא נחשבה לחטא, עד שהחכמים לא יכלו אפילו להוכיח על זה.

ועוונות אלה גדולים ועצומים הם, ויכולים לגרום לחרבן. כדאמר ר' אלעזר (גיטין נו.) בא וראה כמה גדולה כחה של בושא שהרי סייע הקב"ה את בר קמצא והחריב את ביתו ושרף את היכלו.

והטעם לחומרת העון הוא כמו שמביא החפץ חיים (בהקדמתו) מהזוה"ק שע"י לשה"ר מעוררים את המקטרג העליון על ישראל ח"ו, וכן שנאה והלבנת פנים וכיוצא בהם, כל אלה מעורר שונאים ומקטרגים למעלה רח"ל, עד שמדת הדין מתעוררת, ולא יכלו לעמוד כנגדה.

כמה אנשים מדקדקים בניסוח מברק ולא מדקדקים בכל מלה שמוציאים מהפה

מזן החפץ חיים זצוק"ל ראה פעם את חתנו רבי הירש לוינסון מנסח מברק דחוף ועשה מאמץ לחסוך במלים כדי לחסוך בהוצאות התשלום. החפץ חיים שהתבונן בנעשה, הפיק מכך לקח מוסרי צורב ואמר: תראו עד כמה אנשים מדקדקים בניסוח מברק וסופרים כל מלה ומלה. וכל כך למה, משום שהם יודעים שכל מילה עולה להם כסף. ואם בכסף הבריות מדקדקים כל כך, על אחת כמה וכמה יש לספור כל מלה שמוציאים מהפה, וכ"ש אם זה נוגע לאיסורים חמורים שבתורה, ופוגע גם בממונות ולפעמים גם בנפשות.

רואים שדיבורו של אדם מאוד קובע, ועד כמה צריך האדם לדקדק במלותיו

ובאותו ענין מסופר בגמרא (מועד קטן יח.) ששמואל בא לבקר את אחיו פנחס שישב ל"ע שבעה, וראה שצפרניו ארוכות. שמואל סבר שמותר לגזור ציפרניים בשבעה, ולכן שאל אותו מדוע אינו גוזרן. אמר לו אחיו: "אי בדידיה הוה, מי מזוללת ביה כולי האי?" (- אם לך היה קורה כדבר הזה גם כן היית שואל שאלות כאלו?) מספרת הגמרא: "הואי - היה זה 'כשגגה היוצאת מפי השליט' ואתרע ביה מילתא בשמואל - שמואל נעשה 'אבל' וישב שבעה... **כשפנחס** אחיו בא לבקרו, תפס שמואל את הציפרניים שגזר וזרק אותן עליו. אמר לו: הכל בגללך, וכי אינך יודע שברית כרותה לשפתיים? ממשיכה הגמרא ואומרת, שענין זה של ברית כרותה לשפתיים, למדנו מאברהם אבינו ע"ה, שלפני העקידה אמר אל נערי "שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם" - הוא דיבר גם על עצמו וגם על יצחק שישבו, ואכן כך היה לבסוף...

רואים שדיבורו של אדם מאוד קובע, ועד כמה צריך האדם לדקדק במלותיו.

יהוא מלך צדיק היה והרג כל נביאי הבעל בחכמה אמנם בסוף ימיו עבד עבודה זרה מדוע?

כמו כן אנו מוצאים בגמרא (סנהדרין קב.). מסופר על יהוא שהיה מלך ישראל אחרי יהורם בן אחאב, שלא היה כמותו. אחאב היה מלך רשע גדול עובד עבודה זרה וכשהוא מת, בנו יהורם התמנה למלך במקומו. אחר כך בא הנביא והכתיר את יהוא למלך, וציווהו להרוג את כל בית אחאב, וכך הוא עשה. אבל יהוא היה צדיק אמיתי ולא הסתפק בהריגת בית אחאב, אלא החליט להרוג את כל נביאי הבעל. הבעיה היתה איך יאסוף את כולם למקום אחד. מה עשה, כתב מודעה גדולה, ובה נאמר בזו הלשון - "אחאב עבד את הבעל מעט, יהוא יעבדנו הרבה". מה שאחאב עבד עבודה זרה - זה כלום ביחס למה שאני יהוא, מתכוונן לעשות. "ביום זה וזה תערך אסיפה גדולה לכל עובדי הבעל. איש בל יעדר"!!!

בשעה היעודה הגיעו כולם, ויהוא גם כן הגיע. אמר להם, כדי שלא יכנסו לנו מרגלים, ברצוני שכל אחד יבדוק את העומד לידו שהוא באמת מעובדי הבעל. בדקו ואמרו לו: הכל בסדר. אמר יהוא: רגע, אינני רוצה שיכנסו לנו באמצע אנשים זרים. וצוה לסגור את הדלתות על מנעול, לאחר שנעלו הדלתות אמר: עכשיו כולנו נלבש מדים כדי שנוכל לזהות אחד את השני, לבשו כולם מדים.

אחרי שהכל היה מוכן, סימן יהוא לחייליו, והם נכנסו פנימה ושחטו את כולם.

וממשיכה שם הגמרא ומספרת דבר נורא, שבסוף ימיו יהוא בעצמו עבד עבודה זרה. ואיך קרה שכה התדרדר, מפני ש"ברית כרותה לשפתיים". הוא אמר "יהוא יעבדנו הרבה", הוציא את המלים הללו מפיו - ואכן כך היה! ומכאן למדנו שצריכים לשמור על הפה! אפשר לנקוט בלשונות המשתמעות לשתי פנים, אבל, חס ושלום, לא להוציא את המלה עצמה מהפה. שפתיים הם דבר קדוש, ומלים היוצאות מהפה עלולות לגרום לאדם צרות וייסורים, לא עלינו...

בית ראשון נחרב בגלל ג' עוונות חמורים ונבנה לאחר שבעים שנה. בית שני נחרב בגלל שנאת חנם ועדיין לא נבנה זה כמעט אלפים שנה

כותב הרמ"ע מפאנו - מובא בגמרא (ב"ב ב.) ארבעה אבות נזיקין השור והבור והמבעה וההבער. השור, זה שור שהולך ברגליו ומזיק. הבור, זה בור שאדם השאיר אותו פתוח ללא כיסוי ואדם אחר נפל בפנים. המבעה, מביאה הגמרא

שתי דעות - אחד שאוכל, ודעה שניה - אדם שנקרא אם תבעיון בעיו. ההבער, זה אדם שהדליק אש וממנו פרצה אש והלכה לשדות זרים.

ומפרש הרמ"ע - שלושה אבות נזיקין, הביאו את האבא הרביעי. השור הוא חטא העגל. הבור, הוא מכירת יוסף וזריקתו לבור. המבעה, זה המרגלים שדיברו סרה בארץ ישראל. ושלושת אלה, גרמו להבער - לשריפת בית המקדש! השור, זה חטא העגל! והמבעה מה שאמרו בחטא המרגלים "בשנאת ה' אותנו הוציאנו ממצרים". על הכתוב בחטא העגל "ויקומו לצחק" אומר רש"י - לצחק, זה גלוי עריות, כמו שנאמר (בראשית לט יז) 'לצחק בי'. ושפיכות דמים, כמו שנאמר (שמואל ב' ג יד) 'יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו', אף כאן נהרג חור. יוצא, שבעוון השור, ביחד עם חטא המרגלים. נשרף הבית הראשון.

ומזבא בגמרא (יומא ט) בית ראשון חרב על עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, והבית השני חרב, על שנאת חנם. בית ראשון נבנה אחרי שבעים שנה. עם ישראל תיקן עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. מה שהביא לחורבן בית שני היה שנאת חנם. 1945 שנה ועדין לא נבנה.

האחים זורקים את יוסף לבור

הבית השני נשרף בגלל הבור. הבור - שנאת חנם, "וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום" זורקים אותו לתוך הבור, ונותנים לו לבכות ולצרוח. כאן נולדה שנאת אחים - שנאת חנם! תקופת בית שני מתאפיינת בשנאת חנם, שמעוררת את חטא מכירת יוסף ומביאה את ההבער של הבית השני!

נתבונן כיצד האחים זרקו את יוסף לתוך הבור: - ויקרא יוסף אל אחיו מתוך הבור, ויאמר אליהם - מה עשיתי לכם ומה חטאתי, הלא אנכי עצמכם ובשרכם, ויעקב אביכם, אבי הוא, ולמה תעשו לי הדבר הזה, ואיך תשא פניכם אל יעקב אבינו, והיה צועק אל אחיו מתוך הבור ויאמר - יהודה, ראובן, שמעון, לוי, אחיי, שאוני ממחשכים אשר שמתם אותי בו, וראו היום את פני ה' ואת פני יעקב אבי, ואם חטאתי לפניכם, הרי בני אברהם יצחק ויעקב אתם, ואם אתם רואים יתום, תרחמו עליו, ואם רעב יאכילהו לחם, ואם צמא תשקהו מים, ואיך אתם לא מרחמים על אחיכם, עצם מבשרכם, ויהי צועק ובוכה בתוך הבור. וישמעו האחים את צעקתו ואת בכייתו בתוך הבור, וילכו ויתרחקו מן הבור, כדי לא לשמוע צעקתו ובכייתו של יוסף מן הבור.

מגיעה אורחת ישמעאלים, ומרימים את יוסף מן הבור, ומוכרים אותו, והוא יוצא לדרך למצרים. ממשיך ספר הישר ואומר - וילכו האנשים בדרך ויעברו בדרך אפרת, אשר היא קבורת רחל, ויגיע יוסף עד קבר אמו, וימהר וירון יוסף אל קבר אמו, ויפול על הקבר ויבכה, ויצעק יוסף על קבר אמו ויאמר - אמי אמי יולדתי, עורי וקומי וראי את בנך שנמכר לעבד ואין מרחם...

ויצעק ויבך יוסף בכי גדול על קבר אמו וידום כאבן על הקבר ממר ליבו. וישמע יוסף קול מדבד אליו מתחת לארץ. בני בני, יוסף בני, שמעתי את קול בכייתך ואת קול צעקתך, ראיתי את דמעותיך, ידעתי את צרתך בני, ויצר לי עליך, ויוסף לי יגון רב על יגוני, ואתה בני, חכה אל ה' והתחולל לו, ואל תירא, כי ה' עמך הוא. הוא יציל אותך מכל צרה. קום בני ולך מצרים עם אדונך, ואל תירא, כי האלוקים עמך. אומרת לו רחל, לך איתם זו גזרת שמים, קבל אותה ולך איתם. התורה לא כותבת, אבל מדרשי חז"ל מספרים לנו, כמה דמעות, הוריד יוסף הצדיק, על מה שעשו לו אחיו ושלחו אותו למצרים.

מעשה מזעזע שבגינו נחתם גזר דין של חורבן בית שני

איתא בגמ' (גיטין נח) אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב: ועשקו גבר וביתו ואיש ונחלתו? מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשת רבו, ושוליא דנגרי הוה (תלמיד ועובד של נגר היה). פעם אחת הוצרך (הנגר) ללות (כסף), אמר לו (העובד): שגר (שלח) אשתך אצלי ואלונה (אלווה לך), שיגר אשתו אצלו, שהה עמה שלשה ימים. קדם ובא אצלו, אמר לו (הנגר): אשתי ששיגרת לי לך היכן היא? אמר לו: אני פטרתיה (שלחתי אותה) לאלתר (מיד), ושמעתי שהתינוקות (פרחחים) נתעללו בה בדרך (אנסו אותה). אמר לו: מה אעשה? אמר לו: אם אתה שומע לעצתי גרשה. אמר לו: כתובתה מרובה, אמר לו: אני אלווך ותן לה כתובתה. עמד זה וגרשה, הלך הוא ונשאה. כיון שהגיע זמנו ולא היה לו לפורעו, אמר לו (העובד לנגר): בא ועשה עמי בחובך. והיו הם (העובד וגרושתו של הנגר) יושבים ואוכלים ושותין והוא היה עומד ומשקה עליהן, והיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהן, ועל אותה שעה נחתם גזר דין. עד כאן.

ניתן לראות כי 'הרשע הגדול' במעשה הוא שולית הנגר. במקום להכיר טובה לנגר שלימדו, הדריכו, והקנה לו מקצוע, בוחר הוא בדרך של ערמה לקחת את אשתו ולנשל אותה מרכושו. אולם עיון נוסף בסיפור יגלה ביקורת גם כלפי הנגר השומע לעצה נלווה זו ומגרש את אשתו בזמן שהיא נמצאת בצרה, וכן כלפי הרעייה המשתפת פעולה עם השוליה.

עולה מכאן שכל המשתתפים אינם נקיים מעוון. מעשה זה מתאר את המצב בשלהי ימי בית שני בהם ההקפדה על מצוות שבין אדם לחברו הייתה בשפל המדרגה. שפלות זו נגזרת דווקא משום שמצד הדין, כולם נהגו כאן כדין. השוליה הרי נהג כדין כשנשא את אשת הנגר רק לאחר גירושיה. גם הכסף שנתן השוליה לנגר כהלוואה לצורך מתן כתובת אשתו, מגיע לו מצד הדין בחזרה. גם שעבוד הנגר כעבד עבור השוליה, נעשתה כדין, שהרי אף אחד לא הכריח את הנגר לגרש את אשתו או ללוות כסף לשם כך.

לכאורה הכל תקין מבחינה הלכתית: הגט כשר, ההלוואה ניתנה כדין וכן חובת השבה. הכל כשר וביחד עם זה הכל רקוב! 'נבל ברשות התורה' יכול להיות גרוע וחמור יותר מעבירה על איסור מפורש, שכן הוא מתלבש באצטלא של צדיק וכשר. 'ועל אותה שעה נתחתם גזר דין'! במעשה הזה, של שוליה דנגרה, הוא ישב ובכה, והיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בתוך כוסותיהם. הדמעות האלו, עוררו את השנאת חינום של יוסף! הבכי של יוסף, זה היה הדבר של "מכה כפטיש", שעורר את הענין של השנאה והביא לבסוף, לחורבן בית שני. ההוצאה לפועל, היתה על קמצא ובר קמצא!

מדוע יצא שועל מבית קדשי הקדשים

כדאי להביא כאן את דבריו הנפלאים של הגה"ק בעל ה"ערוך לנר" ז"ע:

דהנה, הגמרא בסוף מסכת מכות מספרת, על רבן גמליאל, רבי אלעזר בן עזריה, רבי יהושע ורבי עקיבא, שעלו יום אחד לירושלים בתקופה שלאחר חורבן בית שני. כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם. כיון שהגיעו להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדש הקדשים והיו כולם בוכים ורבי עקיבא מצחק. (הגמרא בהמשך מסבירה שם מדוע רבי עקיבא היה מצחק).

שאל הגה"ק בעל ה"ערוך לנר" ז"ע מדוע דוקא שועל יצא מבית קדשי הקדשים ולא היה אחרת?

ובאמת בתקופת בית ראשון - אומרים חז"ל (יומא סט ע"ב) - חכמי ישראל התפללו לקב"ה על היצר הרע של העבודה זרה שיתבטל מן העולם, וכך אמרו: "הוי הוי! יצר זה של העבודה זרה הוא זה שהחריב את בית המקדש והרג את כל הצדיקים, והגלה את ישראל מארצם, ועדיין רוקד הוא בינינו ומסיתנו לעבוד עבודה זרה?... הלא לא נתת לנו אותו רק כדי שנקבל שכר על ידו במה שנתגבר עליו. אין אנו רוצים אותו ואין אנו רוצים את השכר הבא על ידו כשנתגבר עליו.

ואכן תפילתם התקבלה, ונפק אתא כי גוריא דנורא מבית קדש הקדשים" - יצא מקדש הקדשים דמות גור אריה של אש. "אמר להם זכריהו הנביא לישראל: היינו יצרא דעבודה זרה" - זהו היצר של העבודה זרה. וצריך להבין מהו פשר ההבדל בין בית ראשון לבית שני, מדוע בבית ראשון יצאה מבית קדשי הקדשים דמות אריה, ואילו בבית שני - שועל? וביאר ה"ערוך לנר": בית ראשון נחרב בגלל ג' עבירות חמורות - גילוי עריות, שפיכות דמים ועבודה זרה. העוונות הללו הן בבחינת אריה, העבירות החמורות שישנן. ליצר הרע היה כח של אריה להחטיא את ישראל בחטאים החמורים ביותר. לכן כשהם התפללו - יצא אריה מבית קדש הקדשים.

אבל בבית שני לא היה אריה, היצר הרע של העבודה זרה הרי כבר התבטל מן העולם קודם לכן. על מה איפוא נחרב הבית? על עוון שנאת חינום, שהוא נמשל לשועל - חיה הכמה וערמומית מאין כמותה. כדי לעורר שנאת חינום בין יהודים, צריך היצר הרע להיות ערמומי כשועל. לבוא אל האדם, מחופש לצדיק עם זקן ארוך, וללחוש באזניו: "מדוע אתה שותק לו, תראה מה עשה לך!" וכשיטען: "אני הרי צדיק ורוצה לוותר", יאמר בצדקנות: "הלא זו מצוה לרדוף אותו!"... זהו שועל. הוא מתחכם ויודע איך ליצור את המחלוקת עד שבסוף תהיה שם שנאת חינום.

אהבת חנם

כתב הרב ראשית חכמה (ענוה פרק חמישי), טעם אהבת חברים על פי הסוד הוא, כי אחר שהוא אמת ומוסכם בפי הכל היות כל הנשמות אצולות ממקום גבוה, צריך שיאהב כל נשמות חבריו במה שהם חלק אלוה ממעל, במציאות שהוא אוהב את נשמתו, וכמו שהאלהות העליון מתיחד תכלית היחוד, וכן הנשמות למעלה אין בהם קנאה

ותחרות ושנאה ח"ו, כי המדות האלו הן מדות חיצוניות מהקליפה החיצונית, אבל בקדושה הכל באהבה, וכמו שהארכנו בשער האהבה עיין שם, ואף על פי שאמרו רבותינו ז"ל שבגן עדן תחתון כל אחד נכוה מחופתו של חברו, אין זה מפני השנאה, אלא מתבושש הוא בחשבו שהיה ראוי שיגיע הוא למדרגה ההיא, שיאיר בו האור העליון יותר ממה שיש לו, שכל חשק הצדיקים בגן עדן הוא זה, נמצא שהיא קנאה המביאה לידי אהבת השם, ואוהב את חברו, שזכה למעלה ההיא על ידי מעשיו.

והנה מצד ב' דברים צריך לאהוב את חברו, האחד מצד הנשמה, הב' מצד הגוף, ועל ב' בחינות אלו אפשר שאמר הנביא (מלאכי ב' י') הלווא אב אחד לכלנו, הלווא אל אחד בראנו, מדוע נבגד איש באחיו, ופרש"י ז"ל, הלווא אב אחד לכלנו, הוא יעקב אבינו ע"ה, ובודאי בחינה זאת היא בחינה מצד הגוף, שיעקב אבינו ע"ה היתה מטתו שלמה בלי שום ערבוב קליפה, וזכה להוליד י"ב שבטים שהוציאו שבעים נפש, והכל בקדושה שלא יצא שום אחד לחוץ, ולכן אז נבדלו ישראל משאר אומות. אמנם (דברים לב' ט') יעקב חבל נחלתו, כדפירשנו בשער הקדושה ולכן אסור לנו להתערב ולהתחתן עם שאר ע' לשון, וכן פירש בזהר והעתקנו לשונו בשער הקדושה שאמר: זכאין אינון צדיקיא, גופא דילהון קדישא, נפשא דילהון קדישא, אל אחד בראנו, בראנו מצד הנשמה, כי הבורא יתברך מצד רוחניותו בורא הנשמות, שהם רוחניות כמותו, כמו שפירש רש"י ז"ל, ג' שותפין באדם, והנשמה משתווה להקב"ה בה' דברים, כמו שפירש בפ"ק דברכות בענין ה' פעמים שנאמר (תהלים קג' א') ברכי נפשי את ה'.

עוד פירשו בזהר כי כאשר ישראל הם זה עם זה באהבה, גורמים למשוך צד הימין והחסד לעולם, דכתיב (ירמיה לא' ב') ואהבת עולם אהבתך על כן משכתיך חסד, ואם לאו ח"ו השמאל גובר, כי השנאה נמשכה מהשמאל, והחיצוני הנמשך מהשמאל, משתלם ונעשה שיעור קומתו שלימה, וזה לשונו: פתח ואמר: אל תאמר אשלמה רע (משלי כ' כב') בא וראה הקב"ה עשה לו לאדם שיתחזק בתורה, וללכת בדרך האמת וצד ימין, ולא לילך בצד שמאל, ומשום שהאנשים צריכים ללכת לצד ימין, יש להם להרבות אהבה זה עם זה כי אהבה היא בחינת ימין, ולא תהיה שנאה זה עם זה שהיא בחינת שמאל, כדי שלא להחליש הימין שהוא המקום שישראל דבוקים בו.

גדול השלום ושנואה המחלוקת שאפילו עובדין ע"א כביכול אין השכינה יכולה לנגוע בהם, שנאמר (הושע ד' יז') חבור עצבים אפרים הנח לו. גדול ענשה של שנאת חנם שהחריבה ירושלים ובית המקדש, וסמך לדבר (איכה א' א'). איכה ישבה בדד העיר ראשי תיבות איב"ה. תניא מקדש שני שהיו עוסקין בתורה וגמילות חסדים מפני מה חרב, מפני שנאת חנם שהיתה ביניהם, ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות עבודת אלילים גילוי עריות ושפיכות דמים.

כמה צריך להזהר בענין השלום

בס' ליקוטי תורה לרבינו האר"י בריש פרשת שופטים על הפסוק 'כי יפלא ממך דבר למשפט' מביא מדרש נורא על גודל חורבן הבית, ומבאר כי כל זה נגרם מחמת המריבות והעדר השלום, שהוא היסוד של הכל, ובלעדיו - אין כלום. וז"ל:

כי יפלא ממך דבר למשפט וגוי. אמרו רבותינו ז"ל (בזוה"ח ובמדרשות, על פסוק כרו לי זדים שיחות אשר לא כתורתך) ששאלו מלאכי השרת להקב"ה בשעת החורבן: רבש"ע כתבת בתורתך ושפך את דמו וכסהו בעפר וכאן כתיב ישפכו דמם כמים' כי דמה בתוכה' וגו'. כתבת בתורתך: 'אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד' וכאן כתיב: 'הבנים נשחטים' וכו'. כתבת בתורתך: וצוה הכהן ופנו את הביתי וכאן 'וישרפו בית האלקים וכל כלי מחמדיה להשחית', אמר להם הקב"ה כלום יש שלום בעולם? הוואל ואין שלום אין כלום! וכל זה רמזה לנו התורה בפסוק הזה 'כי יפלא ממך דבר למשפט' 'בין דם לדם' - היינו ושפך את דמו וכו'. 'בין דין לדין' היינו אותו ואת בנו כו' כנ"ל. 'ובין נגע לנגע' היינו וצוה הכהן כוי כנ"ל. והתשובה לכל זה 'דברי ריבות בשעריך' שעל ידי המריבות והעדר השלום שבהם גורם לכל זה, ומסיים 'וקמת ועלית אל המקום' שע"י ירושלים, עיר שחוברה לה יחדיו, שבה נעשו כל ישראל חברים ועל ידי התורה יתאחדו ויתנווך ביניהם השלום.

וכמה צריך להפנים יסוד זה דוקא בימים הללו, כאשר עוון שנאת חנם עומד בעכרנו והזמן מבקש תפקידו, ועל כן יראה כל אחד להתחזק ברדיפת השלום והאחוה בין איש לרעהו ובהתרחקות מן המחלוקת והמריבה.

"אמרת' להעתיק בכאן את המעשה אודות אותה קטטה, על מנת לעורר את הלבבות בגודל הזהירות מן המחלוקת ותולדותיה הרעות. וז"ל ס' עמק המלך (שער טז פרק לד): אחר כך עשה האר"י זלה"ה הסגר אחד לאלו העשרה חברים, ותיקן חדרים להנשים והטף בפני עצמו באותו החצר של בית ההסגר עצמו. ולסוף חמשה חדשים,

נפלה קטטה אחת בין הנשים בערב שבת. והנשים הגידו אותה לבעליהן, ונמשך מזה עד שגם החברים נתקוטטו. והרב עליו השלום, תמיד היה מזהיר אותם על האהבה והאחות, שיהיה ביניהם תמיד שלום אהבה ואחווה, ובאותו היום עברו על דבריו בעוונותינו הרבים. ולעת ערב יצא עם החברים לקבל שבת, וחזר לבית הכנסת סר וזעף, וישב כל זמן התפילה באנינות. ומהר"ר חיים עליו השלום כשראה אותו באותו סגנון נבהל מאוד, כי לא כן היה מנהגו לעשות. לאחר שסיימו הקהל התפילה הלך רבי חיים אצלו, ואמר לו רבינו למה ראיתך כל זמן התפילה הזאת באנינות ובמר נפש, אמר ליה האר"י זלה"ה מפני שראיתי בקבלת שבת סמאל הרשע, ואמר זה הפסוק, 'גם אתם גם מלככם תספּו' (שמואל א' יב, כה), מכאן נראה שכבר נחתם גזר דין, בעוונותינו הרבים, ולא נחתם אלא בעבור קטטה שנעשה היום בין החברים, שכל זמן שהיה שלום ביניהם, לא היה לו בית כניסה למקטרג. וכן היה בעוונות הרבים, באותו שנה נתבקש בישיבה של מעלה, מוריני ורבינו עטרת ראשינו, עם חמשה תלמידינו, ועליו נאמר "רוח אפינו משיח ה' נלכד בשחיתותם, אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים". ע"כ.

הרווח של המוות

והנה, על גודל שכרה של הותרנות נוכל ללמוד מלאה אימנו: ידוע, שבאותו הריון שהיתה לאה עתידה ללדת את דינה, היתה בתחילה מעוברת בזכר, דהיינו שהיתה עתידה להוליד את יוסף, אלא שדנה בעצמה ואמרה, שאם אכן תלד בן, אז רחל אחותה תלד רק בן אחד ותהיה פחותה מן השפחות! שהרי האמהות היו נביאות ויודעות שעתידיים להיות י"ב שבטים, ולכן התפללה שייהפך לבת וקראה שמה, דינה ורחל ילדה את יוסף במקום לאה. ולכאורה קשה, הרי ידוע לכולנו הסיפור של דינה בתורה, שתפסה שכס בן חמור ובא עליה. וכי זה שכר הותרנות? שיארע ללאה אסון שכזה! אכן, על מנת להשיב על כך נתבונן בפרקי דרי אליעזר (פרק לח) ששם מובא המעשה ע"פ מדרשי חז"ל:

כשבא יעקב לביתו בארץ אחוזתו שבארץ כנען נשכו הנחש. ואיזה נחש, זה שכס בן חמור, שהיתה בתו של יעקב יושבת אהלים ולא היתה יוצאת החוצה. מה עשה שכס בן חמור, הביא משחקות נערות חוצה לה מתופפות בתפים, יצאה דינה לראות בבנות המשחקות, ושללה ושכב אותה, והרתה וילדה את אסנת. ואמרו בני ישראל להרגה, שעכשו יאמרו כל הארץ שיש בית זנות באהלי יעקב. מה עשה יעקב, הביא ציץ וכתב עליו שם הקודש ותלה על צוארה ושלחה והלכה לה. והכל צפוי לפני הקדוש ברוך הוא. וירד מיכאל המלאך והורידה למצרים לביתו של פוטיפרע, שהיתה אסנת ראויה ליוסף לאשה, והיתה אשתו של פוטיפרע עקרה וגידלה אותה כבת. וכשירד יוסף למצרים לקחה לו, שנאמר (בראשית מא, מה) ויתן לו את אסנת בת פוטי פרע כהן און לאשה.

הנה, רואים שמכל המעשה הזה של שכס בן חמור נולדה אסנת, שהיא ראויה היתה ליוסף לאשה. וידוע, שיעקב אבינו בירך את יוסף ששני בניו הנולדים לו במצרים, אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, דהיינו שנחשבים כמו שני שבטים נפרדים כל אחד בפני עצמו! הרי לפנינו, שכרה של הותרנות, שלאה ויתרה על שבט אחד במה שדנה בעצמה וקיבלה במקום זה שני שבטים. נמצינו למדים, שמוותנות אף פעם לא מפסידים אלא רק מרוויחים, רק שבשעת הויתור אכן יש כאן נסיון!.

חז"ל אמרו (יומא כג.) 'המעביר על מידותיו מעבירין לו על פשעיו', כי הבה נתבונן היאך יש ביד 'בשר ודם' להעביר על מידותיו, והרי פלוני ירד לחייו... אלא כי באמונתו הינו אומר לעצמו, וכי פלוני הזיק אותי, לא כי, אלא ה' אמר לו קלל... כך נמי יענה לעומתו הבורא, וכי פלוני חטא נגדי, לא כי, אלא יצרו הרע אמר לו חטא... א"כ יש לפטרו מהעונש המוטל על עוברי עבירה.

העפר שמשליכים עליך הוא לטובתך

וידע כי כל הנעשה בעולם לטובתו ול'עלייתו' הם באים. ויובנו הדברים עפ"י 'מעשה שהיה' בסוס נאמן לאדונו, הלה היה עובד יומם ולילה עבור האדון 'כמו סוס', האדון שנהנה מההכנסות שהסוס מכניס ל'אוצרו' בעבודתו המסורה היה מרבה להיטיב עמו כגמולו הטוב, מאכילו ומשקהו ממיטב מאכלי הסוסים, ואף בית מדור ללון העניק לו כראוי וכיאות לסוס שכמותו... עברו הימים והשנים, והסוס החל להראות סימני זקנה, כוחותיו כבר לא עמדו לו, ומזמן לזמן הרגיש הבעה"ב כי 'הכנסות' הסוס פוחתות והולכות, ואילו ה'הוצאות' סביב מאכלו ומשקהו לא פחתו במאומה, וכבר חישוב בעה"ב 'לשלחו בגט שחרור' - 'וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול'... אבל מחמת הכרת הטוב לא הפקיר את סוסו נאמנו משכבר הימים. עד שביום בהיר הילך הסוס ברחובה של עיר ולרוב זקנותו לא ראה כהוגן ונפל ל'בירא עמיקתא' (בור עמוק) חמישים אמה' ואך בנס נשאר לחיות, עתה עלה בדעת בעה"ב - אכן, עד היום ריחמתי על סוסי הנאמן ולא שלחתי לחפשי - אבל בזו השעה משאירע לו כן מותר לי לקיים בו 'רק לא ירבה לו סוסים' (דברים יז טז), רשם

תהא קבורתו... פתח בעה"ב ב'לשם יחוד' לקיים מצוות 'קבורה', נעמד על שפת הבור והחל משליך לתוכו עפר למען יכוסה כל גופו וראשו כדת וכדין... הסוס שעמד בתוככי הבור הביט ממטה למעלה בתדהמה ותימהון על בעליו, מדוע מכסני מר בעפר... והבעלים בשלו - מריק לתוככי הבור שקי עפר בזה אחר זה... ועדיין מביט עליו הסוס בעיניים מלאות פחד ובעתה עד... שראה הבללים כי בכל פעם שהוא משליך עפר לתוך הבור קופץ הסוס לגובהו של בור, וכן יעשה שוב ושוב... מתחילה לא הבין הבעלים לשמחה וריקודין הללו מה זו עושה. עד ש... ראה כי הסוס הולך ועולה מעלה מעלה, עד שיצא מן הבור כשהוא בריא ושלם בכל רמ"ח ושס"ה, או אז הבין כי אף שהוא בא לקברו ולכסותו בעפר, אבל הסוס השתמש ב'קבורה' זאת להעלות עצמו עוד ועוד על הר העפר שנעשה בבור תחתיות עד שיצא לחפשי לגמרי...

ולדידן, אנא ממך, מנע קולך מבכי בשעה שהנך רואה כי פלוני רוצה ובא לקברך בחיים חיותך... אל תתפעל ממנו, כי חבילי עפר ואדמה שהלה משליך עליך אינם אלא 'הר' להעלותך למעלה להוציאך ולדלותך מבור גלותך ושפלותך.

מהי "שנאת חנם"

וראייתי מבארים הא דאמרו (יומא ט:) שבגין 'שנאת חנם' נחרב בית המקדש, וכי יש מי ששונא את חברו 'בחנם', הרי השנאה באה על זה שהזיק לו או דיבר עליו וכן כל כיו"ב, ואיננה בחנם כלל.

אלא צריך לומר, דהאש הבווערת בפיסת עץ קטנה תכבה תוך רגעים ספורים, כשיוסיפו לה עצים תבער למשך שעה, ובהוספת שמן ועוד חפצים הבווערים תבער האש כמה ימים וכן הלאה. כללו של דבר, כפי רוב השמן שיוסיפו למדורה כן תוסיף האש לבעור. כך ממש היא אש המחלוקת, אם לא יוסיף הלה לענות לו וכדו' תשקע האש מעצמה ותכבה, אך אם זה יענה וזה יצעק ויגרור אחרים וכיו"ב - אזי אי אפשר לידע עד כמה ימים ושנים תמשך המחלוקת. ועל הוספת השמן - הגערות והצעקות אמרו שהוא בחנם, כי אם לא היה מחזיר לו תיכף בכפלי כפלים לא הייתה האש מתפשטת למרחק גדול כל כך.

האדמו"ר מקלויזנבורג זי"ע בליל יום הכיפורים מיד אחר המלחמה הנוראה, ביאר בלשון הכתוב (דברים לב יח-יט) "צור ילדך תשי ותשכח קל מחללך", וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו, צור ילדך תשי - הקב"ה מיטיב לכל ונותן להם חיים פרנסה וכבוד וכו' וכו', והרי הם שוכחים מכל טובותיו של הבורא וממרים כנגד רצונו, על זה מחוללך - מלשון מחול-לך, הקב"ה מוחל על חטאים אלו שבין אדם למקום, אך וירא ה' וינאץ - על מה יתרכה ויתגדל כעסו, מכעס בניו ובנותיו, על זה שמכעיסים ומכאיבים לבניו ולבנותיו, ע"ז אינו מוחל.

בענין הקנאה

מכיון שאחד הדברים הגורמים לפרוד בין החברים היא מדת הקנאה אמרנו לכתוב גם בענין זה. כתב הרב שבט מוסר (פרק יד' כו'), יתרחק בתכלית הרחוק מלהיות מקנא בהצלחת הרשעים בכל משלח ידם וחביבים בעיני ההמון נשים וטף ורשעים כמותם, שקנאה מביאתו לבעוט בכל מה שטרח כל ימיו בתורה ומצוות, לבחור דרך הרע אולי יצליח, גם לא יפתהו יצרו לומר: הנני יושב עמהם, ואיני עושה כמעשיהם, רק להשתתף עמהם בעבור הצלחתם, שכך דרכו של היצר הרע, להתחיל בדרך היתר ולסיים באסור, וזהו שאמר המשורר דוד המלך ע"ה (תהלים א' א') אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים כלומר: והלך בתורת ה' ואשריו לו שלא פתה אותו יצרו הרע לעמוד בדרך חטאים ולישב במושב עם לצים, להשתתף עמהם בעבור הצלחתם אף שלא היה עושה כמעשיהם, כי אם בתורת ה' חפצו דוקא, ואפילו בדוחק ובעצור, סופו להצליח ולקיימה מעושר, שיהיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פרו יתן בעתו וכל אשר יעשה יצליח, לא כן הרשעים, שהצלחתם תתהפך כמוץ אשר תדפנו רוח.

וכן הזהיר שלמה המלך, ע"ה (משלי כד' א') אל תקנא באנשי רעה ואל תתאו להיות אתם, כי שוד יהגה לבם ועמל שפתיהם תדברנה, בחכמה יבנה בית ובתבונה יתכונן, ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים, הכונה לומר: אל תקנא באנשי רעה, כי לא יפל קנאה כי אם בראות שהם מצליחים, ועם כל זה אני מזהירך, שאל תקנא באנשי רעה, וגם אל יעלה על דעתך להשתתף עמם באמריך: איני עושה כמעשיהם, ואל תתאו להיות אתם בחברה, שאדרבה יגיע לך הפסד ולא ריוח, כי כל מה שמבטיחים לך, הבל יפצה פיהם, כי שוד יהגה לבם ועמל שפתיהם תדברנה, לכן החזק במוסר אל תרף (משלי ד' יג') משום כי בחכמת התורה יבנה בית ובתבונה של תורה יתכונן, ובדעת תורה ומצוות חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים, לכן אל יקנא לבך בחטאים מסבת הצלחתם, כי הבל הוא ובזמן מועט כי אחרית רע לרשע, וצדיק פרוח יפרח.

הקנאה שורש לכפור בהי"ת ח"ו

וכן נחפשה דרכינו ונחקרה בשלש תועבות אחרות, דתנן (אבות ד' כא') הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם, ופרשו ז"ל סתם - מן העולם הזה ומן העולם הבא, וגם אלו נרמזו בקריאת שמע, ויש לתת עליהם לב בכל יום בעת קריאת שמע, כדי להשמר מהם תמיד. התרחק ממדת הקנאה, כי אין מדה רעה למעלה ממנה, והיא אב לכל העברות ושורש לכפור בבורא, כאיש אשר תעבור עליו רוח קנאה וקנא בחברו, היא מוציאתו מן העולם הזה, שדואג ומצטער תמיד, וסופו יורש גיהנם, כי היא גורמת לאדם לעבור על כל מצוות האמורות בתורה, אם תדקדק יפה, ואם רוח הקנאה יעלה עליך, בראותך את חברך מצליח במעשיו, בגופו ובממונו, ואתה לא כן, עשה זאת איפוא והנצל, שא עיניך לשמים ותן כבוד ושבח והודאה לאדון הכל אל אמת, שאינו מקפח שכר שום בריה העושה רצונו, בין רב למעט, כי כפי מעשה האדם, גמול ישלם לו, אמור בלבבך: אולי יש מעשים טובים ומצוות בידי חברי ועושה רצון קונו, ועל כן גם יוצרו עושה רצונו ומשפיע לו טובה, ואני אולי הרביתי לפשוע נגד בוראי, ואיני כדאי, ואם אולת אדם תסלף דרכו על ה' יזעף לבו, (משלי יט' ג') בתמיהה, אך תקנא במעשים טובים, ואמרת אעשה כן גם אני, ותיטיב מעלליך ועשה רצון יוצרך, למען יאהבך ותמצא חן בעיניו, ואם ידעת שאתה צדיק גמור, וחברך המצליח רשע גמור, אל ירע בעיניך על המקרה אשר אתה רואה, אך חשוב בלבבך אפשר שחברך הרשע המצליח עשה שום מצוה, ובהצלחתו משתלם לו גמולו בעולם הזה, (קידושין מ' ב') כדי להיפרע ממנו לעולם הבא על רוב עונותיו, ואני אף על פי שאני צדיק, אי אפשר שלא חטאתי נגד יוצרי, כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, (קהלת ז' כ') ועל אותו חטא הקב"ה יפרע ממני בעולם הזה, למען ינחילני חיי עולם הבא, שהוא עולם ארוך, ומאהבתו אותי מיסרני בעולם הזה, לכלות פשעי ולהתם חטאתי ולכפר עוני, ככתוב (דברים ח' ה') כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך, וכתוב (משלי ג' יב') את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה, ואם גם אתה תצליח, ויש לך די ספוק ברוח וכבוד, אף שאינך עשיר ואין לך רוב בנים כמוהו וקנאת בו, הוי יודע שעשנך רב וגדול עונך מנשוא, כי אתה נוהג קלות ביוצרך, ונראה שאתה חכם בעיניך לאמר: לא יתכן דרך השם, והיית רוצה שיהיה מתנהג אחר דעתך ורצונך, אך זאת חשוב: יוצרך ברוך הוא מלך שלטון, ומי יאמר לו מה תעשה, ואין להרהר אחריו, ודי לי על הנשמה אשר נתן בי, וחיים וחסד שעושה עמדי, ועלי להודות ולשבחו על כך, ואין להרהר אחריו ודי לי, ומה תקוה כי ירבה כבוד ביתו, כי לא במותו יקח הכל לא ירד אחריו כבודו, ואין טוב לאדם, כי אם לירא את השם הנכבד והנורא ולעבדו בכל לב, לעשות רצונו במלאו בלי חסרון דבר בכל יכלתו, ולאהבה אותו ולדבקה בו, ככתוב (דברים י' כ), את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד ובו תדבק. כדבר הזה תדבר ליצרך הרע במוצאך אותו.

הקב"ה שורה בישראל כשאין קנאה

ושם (יט' יד'), והקנאה רמוזה בפרשה ראשונה, בפסוק ראשון דקריאת שמע, המקובל בידינו מיעקב אבינו ע"ה, בעת שנסתלק מן העולם צונו וזרזנו על יחוד השם, כדאיתא במסכת ברכות (פסחים נו' א') וכדכתב הרמב"ם ז"ל (ק"ש א' ד') ונרמזו הכתוב, כדכתיב (בראשית מט' ב') הקבצו ושמעו בני יעקב, דקשה מאי הקבצו, הרי אמר להם האספו ואגידה לכם, והרי הם לפניו, אלא פירוש האספו, על הגופות, ואיך שהיו לפניו צוה אותם שיסירו מלבם קנאה ותחרות, כאלו הם איש אחד, נפש אחת, שאם לא יעשו כן, אי אפשר לקבל עליהם יחוד שירצה וישרה עליהם, כדכתב רשב"י דהיינו (איוב כג' יג') והוא באחד ומי ישיבנו, דהפסוק קשה להבין, דהוה ליה למימר והוא אחד, מאי באחד אלא רוצה לומר: הוא יתברך אינו שורה כי אם בישראל ביחוד לב אחד בלי קנאה, דוגמת מלאכי השרת דכתיב בהו כלם אהובים וכלם מקבלים עליהם עול מלכות שמים, ואמרו באבות דרבי נתן (יב' ו') המלאכים מכבדים זה לזה, וכל אחר אומר: פתח אתה, שאתה גדול ממני, וזהו לשון שמע, שאמרו המקובלים שהוא לשון קבוץ, כמו (שמואל א' טו' ד') וַיִּשְׁמַע שאול את העם, וכל אחד בעת קריאת שמע מיחד לבו עם כל עדת בני ישראל ומדבר אליהם, שמע ישראל, כולנו באהבה וקשר לב אחד, בלי קנאה ושנאה, ועתה אנו מקבלים יחוד אלהינו עלינו ואומרים: ה' אלהינו ה' אחד, עכ"ל.

המקנא חומס בנפשו

ועוד כתב (לז' יז') גם הקנאה מדה פחותה היא, באה מגריעות הנפש, שאם הוא מקנא ביופי של אדם או בגבורתו או בעשרו, אינו חפץ במה שגזר עליו הקב"ה, והמקנא חומס נפשו, כי הוא מתאבל תמיד ושכלו מתחסר מרב קנאה הטמונה בו, ואין לבו פנוי ללמוד ולהתפלל בכונה ולעשות מעשים טובים, ולכן חכמי ישראל היו מתפללים לא תהיה קנאתנו על שום אדם, ולא קנאת אחרים עלינו, ומי שהוא אוהב שלום, מבטל ממנו הקנאה והתאוה והכבוד, דכיון שבכל אות נפשו אוהב שלום, מתרחק משלש אלה כבורח מן הארי ומן הנחש, וכן מתרחק מכל מדות המגונות הגורמים הרחקת השלום, ומשתרש בכל מדה טובה ונאה, כי הוא סבה לקרב השלום עם כל אדם.

אוהב שלום ורודף שלום

כתב בספר ארוכה ומרפא לרבי הלל דוד סתהון זצ"ל, בכלל מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך, הוא לשים שלום בין אדם לחבירו ובין איש לאשתו, תנן (אבות א' יב') הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, כתיב ביה באהרן (מלאכי ב' ו') תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון. אמרו חכמים (אבות דרבי נתן יב') כשהיה אהרן מהלך בדרך פגע בו באדם רשע, ונתן לו שלום, למחר בקש אותו האיש לעבור עבירה אמר, אוי לי היאך אשא עיני אחרי ואראה את אהרן, בשתי ממנו שנתן לי שלום, נמצא אותו האיש מונע עצמו מן העבירה, וכן שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה הלך אהרן וישב אצל אחד מהם, אמר לו בני ראה חברך מהו אומר, מטרף את לבו וקורע את בגדיו, אומר אוי לי היאך אשא עיני ואראה את חברי, בשתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו, והוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו, וכשנפגשו זה בזה, גפפו ונשקו זה לזה, לכך נאמר ויבכו אותו כל בית ישראל, אנשים ונשים. אבל כמשה שמוכחן בדברים קשין, נאמר ויבכו בית ישראל את משה. ועוד, כמה אלפים היו בישראל שהיו מהלכין אחר מטתו של אהרן, שנקראו אהרן על שמו, שאלמלא אהרן לא באו לעולם, שהיה משים שלום בין איש לאשתו ומזדווגין זה עם זה, והיו קורין שם הילד על שמו (תנא דבי אליהו רבא לא'), וכן היה עושה אהרן הכהן, שהיה מתכוין ועושה שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, ובין ישראל לחכמים, ובין חכם לחבירו, ובין ישראל לחבירו, ובין איש לאשתו, ועליו הוא אומר (ישעיה ג') אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו, ועליו נאמר (ישעיה נו') כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה, הקב"ה שהוא בוחן לבות וכליות, היה אומר לאהרן, אתה נתכוונת לטובה ועשית שלום ביני ובין ישראל, אני מוציא ממך בנים שמכפרים על ישראל בכל שנה ושנה ביום הכיפורים, וקורין עליהם שלום בכל יום ויום, ויאמרו להם (במדבר ו') יברכך ה' וישמרך, יאר ה' פניו אליך ויחנך, ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום.

זהירות בכבוד הזולת

פעם ערך הברון רטשילד 'קידוש' לכבוד ה'שמחה' שהייתה במעונו, אל הקידוש הוזמנו הרבה מבני ישראל בראשות מאורי וגדולי הדור דאז, ויהי בהיכנסם לאולם הגדול לא מצאו על לשולחנות הערוכים רק יין וגביעים לקדש בהם - ולא ידעו כיצד יקדשו, שהרי 'אין קידוש אלא במקום סעודה' (פסחים קא). כיצד יקדשו מבלי מזונות על השולחן... והנה הופיע הברון במלוא הודו ותפארתו ולידו ישב הגאון הגדול רבי חיים עוזר זצוק"ל, נטל הבארון את הגביע בידו קידש על היין בברכת בפה"ג, ולאחמ"כ בירך 'בורא מיני מזונות' על הגביע ואכלו. ונתברר לכל כי הגביע הוא בעצמו 'בר אכילה' והוא ה'מזונות' כדי לצאת ידי קידוש במקום סעודה, לאחמ"כ כיבד הברון את הגר"ע שיקדש על היין, הגר"ע מילא את ה'כוס' נטלו בידו והחל מתעמק במחשבותיו למשך זמן, עד שפתח וקידש עליו, ובירך בורא מיני מזונות על הכוס ואכלו... משיצא שאלוהו מקורביו, ילמדנו רבינו, במה התעמק כשהחזיק בגביע בידו ולא קידש מיד... ענה הגר"ע, נתעוררתי לחשוב כיצד אחזיק מזונות בידי ואקדש על יין, והרי את הפת יש לכסות 'שלא יראה הפת בושתי' (עיי' או"ח רעא ט) ואף אם ב'מזונות' רבו המנהגים, מ"מ כשהנני אוחזם בידי וודאי יש לחשוש שלא יראו בושתי, שוב חזרתי לחשוב, אם לא אקדש יתבייש הברון ראטשילד, על כן אמרתי - מוטב שיראה ה'מזונות' בושתי ולא רטשילד (קובץ 'ישורון' שנת תרע"ב)

ולא תשא עליו חטא - מעלת התוכחה בנחת

ראיתי סיפור איך על ידי תוכחה באופן ראוי אפשר להעלות אנשים על דרך המלך. רבי ברוך ידלר סיפר על תוכחה שהולידה אהבה לתורה ומצוותיה. פעם שכב רבי ברוך בבית חולים ומיטה על ידו היה יהודי, חילוני גמור קיבוצניק, והנה יום אחד באו לבקרו משפחתו וכולם היו חרדים לכל דבר בחורי ישיבות נערי חמד. רבי ברוך המתין וחיכה לשעת כושר ואז כשהיו לבד הוא שאל את שכנו איך קרה כדבר הזה שכל יוצ"ח חרדים? ענה אותו יהודי וסיפר אני התגוררתי בקיבוץ. שבת אחת יצאתי עם רעייתי לטייל לכיוון ירושלים הגעתי עד כיכר השבת שם עמדו ילדים וצעקו שבת!!!! יצאתי אליהם והם ברחו. נכנסתי שוב לרכב הם הגיעו שוב ולא נתנו לי לנסוע, כך הלוך חזור. יצא אלי איזה רב מאחד הבניינים ואומר לי אתה רואה שזה לא הולך, אולי תכנס אלי הביתה תשתה ותאכל משהו, תנוח מהדרך עד שתגמר שבת, כי אחרת תאלץ להאבק כאן הלוך חזור בלי שאף אחד ינצח... הוא אמר דברים של טעם, עלינו אליו הביתה, התיידדנו אני ורעייתי יחד עמו ועם רעייתו, אח"כ ביקרנו עוד פעם פעמיים ועוד ועוד. לימים קיבלתי שילומים מהנאצים, עליתי יחד עם רעייתי לגור בירושלים, אמנם אני לא חזרתי בתשובה אבל הילדים שלי שכ"כ נהנו מהחיים החרדים שראו אצל הידידים שלנו, חזרו בתשובה ואני לא הפרעתי להם.

גדול השלום

אמר רבי שמעון בר יוחאי גדול השלום שכל הברכות כלולות בו, דכתיב (תהלים כט' יא') ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, חזקיה אמר תרתי, חזקיה אמר גדול שלום, שכל המצות כתיב בהו (שמות כג' ה') כי תראה כי תפגע (דברים ב' טו') כי יקרא, אם באת מצוה לידך אתה זקוק לעשותה, ברם הכא (תהלים לד') בקש שלום ורדפהו, בקשהו למקומך, ורדפהו למקום אחר, ובאבות דרבי נתן רבי שמעון בן אלעזר אומר, אם יושב אדם במקומו ושותק היאך ירדוף שלום. אלא יצא ממקומו ויחזור בעולם וירדוף שלום בישראל.

שלם בקברו בזכות מסירות נפש לזולת

סיפר המגיד הירושלמי הגאון ר' שלום שבדרון זצ"ל. לפני השלטונות בפולין, הונחה תוכנית לסלול כביש לאורך כל הגבול בין גרמניה ופולין, ובית העלמין של עיירת קלאבוצק היה על הגבול, לכן גזר השלטון להעביר את בית הקברות היהודי הישן למקום חדש.

כל השתדלות היהודים אצל השלטון לבטול תוכניתם לא נשאה פרי, לא נותרה ברירה אלא לגזור תענית ציבור בבתי כנסיות של העיר שם התאספו זקנים ונערים אנשים נשים וטף, להתפלל לפני שוכן מרומים. למחרת ירדו תושבי העיר עטופי יגון לבית החיים, ים של דמעות שפכו מתוך בקשת מחילה, והחלו בהעברת הקברים.

בשעה שכבר עמדו להוציא עצמותיהם של הקברים האחרונים, פגשו בתמונה מחרידה. מאד, באחד הקברים הבחינו בארון כמו חדש, כאילו זה עתה נגזר בארץ ובתוכו גוף טרי כאדם ישן עטוף בתכריכים, ועליו גלימה שחורה של כמרים עם עניבה...

אנשי החברה קדישא שלחו מיד לקרוא לרב העיר, וגם הוא השתומם מהמראה המרעיד וביקש לחפש בפנקסי העיר הישנים, חיפשו ולא מצאו דבר. עפ"י פקודת הרב נערכה מיד לוויה עבור המת - בכבוד גדול.

הרב, באופן פרטי, התענה והתפלל כי יענו לו מן השמים בענין מת פלאי זה, ואכן לא עברו ימים עד שנתגלה אליו המת בחלום הלילה, וכה היו דבריו.

הייתי בעולם לפני כמאה שנה, איש פשוט הייתי, ללמוד לא יכולתי, ומשום כך יקדה אש בקרבי - באהבה לכל יהודי, כל ראשי ומוחי, כוחותיי וממון השקעתי לעזור לזולת ובפרט במצות "הכנסת כלה", ימים שלמים הלכתי כדי לדפוק בדלתי נדיבים ועשירים במטרה להשיא בני עניים יתומים ויתומות, להשיג צורכיהן על הצד הטוב ביותר.

נערה יתומה בת 30 היתה בעיר, יתומה מסכנה באופן מיוחד, כי לא היה מי שהתעניין בה, היא עבדה לפרנסתה ובקושי הרויחה עבור לחם וצרכיה החיוניים. ועד כמה שטרחתי גם עבור שידוך בשבילה לא נמצא דבר מתאים עבורה.

במקביל הגיע אז לעיירתנו בחור שהיה בגילה, ולפרנסתו עסק בעיקר בשאיבת מים, הצעתי לבחור את הנערה היתומה, הסברתי לו כי נכון שהיא מרת נפש, אך רק בגלל שאינה נשואה, והלא היא תמימה וכשרה, הבטחתי לו מכיס נדוניה בסכום 50 זהובים "כדי שתוכל להשקיע בעסק ולהרוויח פרנסה בקלות".

הוא צחק "בעד יתומה זו 50 זהובים לא נחשבים לכסף, אם תניח לי על השולחן 300 זהובים פולנים ארצה לשמוע מהשידוך". אמרתי לו כי אלך לנסיון בזמן קצר בבתי הנגידים ואשתדל להביא סכום הגון אך דע לך כי יותר ממאה זהובים לא אוכל לאסוף".

הבחור התייצב בתקיפות "כל עוד לא תניח לפני 300 זהובים שלמים, לא אשתדך עם היתומה!".

לא התייאשתי. שבועות מלאים הסתובבתי בכל העיירה, ואכן הצלחתי, בקושי רב, לגייס 150 זהובים, הייתי שקוע במחשבה איפה אוכל לגייס את שאר הכסף, אחרי שכבר הייתי בכל בית ובית בעיירה.

בתוכנו בעיירת קלאבוצק התגורר בעל בית עשיר, בעל בית חרושת לתפירה, גביר גדול אך קמצן אדיר, שום עני לא הצליח להוציא ממנו אפילו פרוטה, שנים רבות. עניים וגבאי צדקה לא דרכו על מפתן ביתו. נצנץ במחשבתי רעיון, מי יודע, אולי הפעם אצליח להשיג ממנו משהו. בלי לחשוב על חרפות ובושות שיהיו מנת חלקי צעדתי במהירות לכיוון הבית, ועד שחשבת, הנה עמדתי ליד פתח הטירה שלו ואני מושך בפעמון. יצא לקראתי אחד ממשרתיו, ולבקשתי הכניסני פנימה - לבעל הבית.

כאשר רק ראה אותי, קרא אלי בטון גבוה, "איי, איי יענקל, האוכל לדעת לאיזה עסק באת אלי?" התחלתי לדבר בדמעות בעינים על הטרגדיה של היתומה, וכבר הסתובבתי בכל העיירה ולא עלה בידי לגייס יותר מ-150 זהובים,

אני מבקש ממך אדון נכבד, הלא גם אתה מאחינו בני ישראל, הענק לי סכום כזה רק בתור הלואה, ואני מבטיח לך כי אפרע בזמן קצר עד הפרוטה האחרונה.

"שמע נא יענקל, "קרא בבת צחוק על פניו", הנה כאן מונח מעיל של כמרים ועניבה שחורה שיש לי למכור, אם תלבש את המעיל ותסתובב כך בכל רחובות העיירה מבוקר עד ערב, אני מבטיח לך את כל סכום הכסף במתנה גמורה..."

כדי להציל בת ישראל, החלטתי לתת הסכמה מלאה להצעתו. כמובן שלמחרת כל העיר היתה כמרקחה ("די גאנצע שטעטל האט געקאכט ווי א קעסל"), נערים וזקנים התאספו לראות את ר' יענקל מסתובב במעיל כמרים, "ר' יענקל יצא מדעתו" יצאה השמועה, לילדים ולליצינים היתה "פרנסה טובה"

משכו בעניבתי, עשו ממני ליצנות ומכל הצדדים נזרקו מילדים, קליעי אבנים בלווי צעקות: הנה הכומר החדש הולך. את היסורים והבזיונות קיבלתי באהבה. כך הסתובבתי עד הערב. ואז פניתי לבית ה"קמפן" שהוכרח בלית ברירה לספור סכום של 150 זהובים פולנים נוסף לזה ביקשתי: אבקש מכבודו כי יעניק לי גם מעיל זה עם העניבה, הוא נאות לבקשתי.

לפני הסתלקותי מהעולם, ביקשתי לקרוא לחברא קדישא, מסרתי להם "מלבוש" זה ובקשה: "לאחר מותי להלבישני בבגד זה על התכריכים" אמרתי בליבי כי מלבוש זה יאיר לפני דרכי בבי"ד של מעלה - כיון שעל ידו התביישתי מאד כדי להציל בת ישראל. אנשי החברא קדישא מילאו בקשתי בדיוק.

כאשר הגעתי לעולם העליון, מלאכי חבלה פינו דרך. ומעיל זה שימש למליץ יושר במשפטי לכות, ליהנות עם הצדיקים מזיו השכינה, גם הגוף שלי טמון כמאה שנים בקבר, שום רימה וריקבון לא שולט בי, כי המעיל משמש עבורי למגן הן לעולם הזה והן לעולם הבא.

"עולמך תראה בחיך" (ברכות דף יז) השטמ"ק מבאר כי אדם המגיע לשיא בעולם הזה, יכול לטעום כאן מההוא עלמא... וזו כוונת הברכה "עולמך תראה בחיך" והדבר נרמז כאן - לחיות על הארץ ימים שמימיים. כימי השמים על הארץ!. אם זוכים לעשות מה שה' רוצה "כי באלה חפצתי נאום השם". ה' יעזרנו על דבר כבוד שמו.

ביאור ההפטר

הקשר בין ההפטר לפרשה

הפטר זה מפטירין אותה בשבת השניה של שלשה דפורענותא לפני תשעה באב. כי מסופר בה על נבואת הפורענות שהתנבא הנביא ירמיה על חורבן ירושלים והמקדש, בגלל עוונותיהם של ישראל.

תוכן ההפטר

ה' מתווכח עם ישראל ואומר להם: איזו עולה מצאו בי אבותיכם שנהיו כפויי טובה, רחקו מעלי והלכו אחרי ההבל, ולא זכרו את חסדי עמם, שהוצאתי אותם ממצרים, והולכתי אותם במדבר, ספקתי להם את כל צרכיהם, הבאתי אותם לארץ זבת חלב ודבש.

ובמקום יהודות לי ולעבוד אותי, הנה עזבו אותי, שהייתי להם כמעין מים חיים שאינו פוסק, כי השפעת י להם רוב טובה.

זהם הלכו אחרי בארות נשברים שאין בהם מים, כי הלכו לעבוד אלילים שאין בהם ממש, ואפילו אומות העולם לא מחליפים את אליליהם, למרות שאין בהם ממש, ואם כן כיצד עם ישראל החליף אותי באלילים אשר לא יועילו להם, ובמקום לבטוח בי, הנה נשענים על מצרים ואשור, שיצילו אותם בעת רעתם, ובמקום ללכת בדרכי אבותיהם הקדושים, הנה התנכרו ועשו מעשי תועבה, לכן נרשם עוונכם לפני, וגם אם תרבו במעשים טובים לא יועיל הדבר, כי כבר נגזרה הגזרה שתניחנו ביד האויב בחודש אב.

כי למרות אזהרותי שתחזרו בתשובה, הנה נואשתם מעבודתי, והחלטתם ללכת אחרי הבעלים, ואם כך מדוע בעת רעתכם, אתם פונים אלי בבקשה שאעזור לכם, ואיה האלילים הרבים שלכם שאינם עוזרים לכם.

אך עם כל זאת אם תשובו בתשובה באמת ובתמים, הרי תהיו לי לעם סגולה כבתחילה, ואם תשבועו בשמי לאמת בלבד ותעשו צדקה ומשפט, הרי תתעלו בעיני הגוים, שיתברכו בכם שכל אחד יאמר לשני: "ישמך אלהים כישראל", גם כשיתהללו ויתפארו הרי יתהללו בכם שכל אחד יאמר לחבירו "אני מוצלח כישראל".

ירמיהו פרק ב' פסוק ד' - כ"ח, ופרק ד' פסוקים א' ב'.

ד שִׁמְעוּ דְבַר-יְהוָה [א] בֵּית יַעֲקֹב [ב] הֵם הַמּוֹן הָעַם וְכָל-מִשְׁפְּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל [ג]

הגדולים (מלבי"ם) אנשי השם (מ"ד): ה פֶּה | אָמַר יְהוָה מֶה-מִּצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם הדורות הראשונים שנכנסו

לארץ (רד"ק) [ד] בִּי [ה] עוֹל אִיזָה דְבַר עוֹלָה מִצְאוּ בִי בִּי רָחֵקוּ מֵעָלַי [ו] בגלגל, וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל

עיונים והארות

שכתב רבינו האר"י זצ"ל. ולכן 'וילכו אחרי ההבל' בגלגול שני, 'ויהבלו' בגלגול שלישי.

ו'לא אמרו איה ה' המעלה אתנו מארץ מצרים, כלומר שהעלה ובירר ניצוצי הקדושה אשר בארץ מצרים, והוצרך כמה טורה בעבודת ושעבוד בחומר ובלבנים, 'המוליך אתנו במדבר בארץ ערבה וגו'', ובמדבר ששם תגבורת ותוקף הסטרא אחרא וע"י ששים רבוא ומשה ואהרן היה בירור חזק כמו שכתוב בזוהר הקדוש. ואיך אחר כל הטורה לברר ניצוצי הקדושה, עתה בהדבקם בסטרא אחרא, נפלו כמה ניצוצי הקדושה מתורה ומצות. (נחל שורק אות א).

ה. **ובתרגום** יהונתן פירש - מה מצאו אבותיכם בדברי שקר שיתרחקו מיראתי.

ו. **א"ר** יצחק זהו שמניח ספר תורה ויוצא, דבר אחר אמר הקב"ה לישראל, בני, אבותיכם לא מצאו בי עול ואתם מצאתם בי עול. אדם הראשון לא מצא בי עול, ואתם מצאתם בי עול. למה אדם הראשון היה דומה, לחולה שנכנס הרופא אצלו, אמר לו דבר פלוני אכול דבר פלוני לא תאכל, וכיון שעבר על דבריו וגרם מיתה לעצמו. נכנסו קרוביו אצלו, אמרו לו תאמר שהרופא עבר עליך מדת הדין, אמר להם חס ושלום, אני הוא שגרמתי מיתה לעצמי שעברתי על דבריו. כך בשעה שעבר אדם הראשון נכנסו כל הדורות אצלו, ואמרו לו אי אפשר שהקב"ה גזר עליך מדת הדין שתמות, אמר להם חס ושלום, אני הוא שגרמתי מיתה לעצמי שעברתי על דבריו, שאמר לי "ביום אכלך ממנו מות תמות" (בראשית ב, יז). הרי אדם הראשון לא מצא בי עול, ואתם מצאתם בי עול. פרעה לא מצא בי עול, ואתם מצאתם בי עול. למה היה פרעה דומה, למלך שהלך למדינת הים והפקיד כל מה שהיה לו אצל עבדו, לאחר ימים בא המלך ממדינת הים, אמר לו תן לי כל מה שהפקדתי אצלך, אמר לו לאו עבדא דידך אנא ולא הפקדת גבאי כלום, מה עשה לו, נטלו ותלאו בגרדון, אמר לו עבדך אנא, כל מה דאפקדת גבאי אנא משלם לך. בשעה שאמר לו משה "שלח את עמי ויעבדוני" (שמות ז, כו), אמר "מי ה' אשר אשמע בקולו וגו'" (שם ה, ב), וכיון שהביא עליו עשר מכות אמר "ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים" (שם טז, כ). אבותיכם במדבר אמרתי להם, "ששת ימים תלקטוהו ובוים השביעי שבת לא יהיה בו" (שם טז, כו), "ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו" (שם פסוק כז), וכיון שאמרו ישראל "נעשה ונשמע" (שמות כד, ז), ואחרי כן עשו את העגל, איבדו את 'נעשה', אמר להם הקב"ה, שמרו 'נשמע' ואני מעלה עליכם כאילו קיימתם שניהם, וכיון שאמרתי להם 'שמעו' ולא שמעו, אבדו את שניהם. (מדרש זוטא

א. **שמעו** דבר ה' - ראשי תיבות שדי, שאם תשמעו בקול ה' יהיה שדי עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם, ומכלל הן אתה שומע לאו אם תשמעו תזכו, ואם לאו לא תזכו (ע"י בספר 'נשמת חיים' מאת הצדיק רבי חיים משאש זיע"א).

ב. **אמר** ר' לוי משל למטרונא שהכניס לה המלך שני הדסים, אבדה אחד מהם והיתה מצירה עליו, אמר לה המלך שמרי את זה [ומעלה אני עליך] כאילו שמרת את שניהם. כך כיון שעמדו ישראל על הר סיני אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, אבדו את נעשה, ועשו להם עגל מסכה, אמר להם הקב"ה שמרו את נשמע, כאילו שמרתם את שניהם, וכיון שלא שמעו, אמר הקב"ה שמעו דבר עד שלא תשמעו דבר, שמעו דברי תורה עד שלא תשמעו דברי נבואה. שמעו דברי נבואה עד שלא תשמעו תוכחות, שמעו דברי תוכחות עד שלא תשמעו קנטורין, שמעו דברי קנטורין עד שלא תשמעו קל קרני משרוקיתא [חצוצרות מלחמה], שמעו בארץ עד שלא תשמעו בחוצה לארץ, שמעו חיים עד שלא תשמעון מתים, ישמעו אודניכון עד דלא ישמעו גופיכון [ע"י יסורים], ישמעו גופיכון עד שלא ישמעו גרמיכון, העצמות היבשות "שמעו דבר ה'". [אמר ר' לוי האוזן לגוף כקנקל לכלים, מה קנקל הזה כשהוא מלא כלים אתה מעשן תחתיו וכולם מרגישים, כך הטו אזניכם ולכו אלי "שמעו ותחי נפשכם"]. ('ילק"ש').

ג. **אפילו** בירידתן [כשנטו מדרך ה'] קורא אותם בית ישראל (פסיקתא).

אמר רבי לוי משל למטרונא שהיו לה שני שושבינים, אחד עירני ואחד מבני מדינה, זה שהיה עירני היה אומר לה דברים ניחומים, לא בת טובים את, לא בת גניסים [חשובים] את, וזה שהיה בן מדינה היה אומר לה דברים של קנטורין, לא בת עניים ירודים חפופים את. כך ירמיה על ידי שהיה עירני מענותות היה נכנס לירושלים ואומר לישראל דברים של ניחומים, שמעו דבר ה' בית יעקב, אלין מיליא ערובתא הוון אבהתכון עבדין. ברם ישעיה על ידי שהיה בן מדינה מירושלים היה אומר לישראל דברים של קנטורין, שמעו דבר ה' קציני סדום, לא מן פלטתא דעמא דסדום אתון. [א"ר לוי אמוץ ואמציה אחי הוון, ועל ידי שהיה ישעיהו בן אחיו של מלך היה אומר לישראל דברים של קנטורין, כמה דאת אמר ועשיר יענה עזות].

ד. **אפשר** לומר במה שכתב רבינו האר"י זצ"ל, דגלגול ראשון נקרא אב והשני נקרא בן, וכתוב (איוב לג, כט) 'פעמים שלש עם גברי'. וזה שכתוב 'מה מצאו אבותיכם' שהוא גלגול ראשון שלכם, 'בי עול כי רחקו מעלי', ועבירה גוררת עבירה, אפילו מגלגול לגלגול כמו

[ז] עבודה זרה שאין בה ממש **וַיְהִי בַלּוֹ** ובעבור זה גם הם הושפלו ונעשו כדבר שאין בו ממש (מ"ד): **וְלֹא** שבו בתשובה **וְאָמְרוּ אֵיךְ יִהְיֶה נָשׁוּב לְעִבּוֹד אֶת ה'** **הַמַּעֲלָה אֲתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הַמּוֹלִיךָ אֶתְנוּ בַּמִּדְבָּר** [ח] בלי שנתעה בדרך (מ"ד) **בְּאֶרֶץ עֲרָבָה** שגדלים בה קוצים **וְשׁוֹתָהּ** מקום חפירות עמוקות **בְּאֶרֶץ צִיָּה** מקום שמים שהחום בו ער שם (מלבי"ם) **וְצִלְמוֹת** [ט] צלו של כוונת (מ"ד) וחושך גדול (רש"י), ולא חסרנו דבר אפילו שהלכנו **בְּאֶרֶץ לֹא-עֵבֶר בָּהּ אִישׁ וְלֹא-יֹשֵׁב אָדָם שָׁם** [י] בקביעות (מלבי"ם): **וְאָבִיָּא אֶתְכֶם** והרי הבאתי אתכם משם **אֶל-אֶרֶץ הַבְּרָמָל** מקום שדות וכרמים ואילנות טובים (רד"ק) **לֶאֱכֹל פְּרִיָּהּ וְטוֹבָהּ** ובמקום להיטיב את דרכיכם **וְתִבְאֵוּ וְתִטְמְאוּ אֶת-אֶרְצִי** [יא] שעבדתם שם לכוכבים ומזלות (מ"ד), וכפל הענין ואמר, **וְנַחֲלָתִי** ארץ ישראל הראויה להשראת השכינה **שְׁמַתְם לְתוֹעֵבָה** אלילים ודברי תועבה (רד"ק): **ח הַפְּהִנִים** שלפני ה' עובדים כל היום, גם כפרו בטובה ולא הזהירו **וְלֹא אָמְרוּ** לעם לאמר **אֵיךְ יִהְיֶה וְתִפְשִׁי הַתּוֹרָה** חכמי התורה (רד"ק) והסנהדרין (רש"י) שכחו את הטובות שעשיתי עמהם **לֹא יִדְעוּנִי** [יב] לא למדו תורה לשמה

עיונים והארות

- איכה א, לא).
- אמר** הקב"ה לישראל אבותיכם במדבר לא מצאו בי עול, ואתם מצאתם בי עול. אני אמרתי להם זובח לאלהים יחרם, והם לא עשו כן אלא וישתחוו לו ויזבחו לו, אחר כל הרעה שעשו מה כתיב, וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו. (ילק"ש).
- דבר** אחר, א"ר פנחס בשם ר' הושעיא שהיו מבריחים [מגרשים] את השבים [בתשובה] כד"א "ואבריחהו מעלי" (פסיקתא דר"כ ד, ו).
- ז. יובן** במה שידוע דהחוטא כשמשתרש בחטא חס ושולם, מלבד שמטמא גופו, מטמא נפשו, ואף גם זאת נשמו מסילות דרכי ושרשי נשמתו המושרשים בעולמות העליונים שמשם בא השפע, ע"י חטאו נסתמים הצנורות, ואין מימי השפעה נזילים, ופוגם בכל שרשי נשמתו. וגבר אויב חס ושולם, 'וילכו אחרי ההבל' בעולם השפל, וע"י כן 'ויהבלו' בשרשי דרכי נשמתו שפוגם בכל. (חומת אנו).
- ח. זהו** מדבר שור, שנאמר ויצאו אל מדבר שור והוא מדבר כוב, אמרו עליו על מדבר כוב שהוא שמונה מאות פרסה על שמונה מאות פרסה, וכלו מלא נחשים ועקרבים, שנאמר המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב (מכילתא) ואף על פי כן ולא אמרו איה ה' המעלה אותנו וגו'. מהו צלמות, מקום צל ועמו מות (ילק"ש).
- ט. ואלו** הד' לשונות: ערבה ושוחה וציה וצלמות הם כנגד ד' דרגין דרתיכא דמסאבותא, שכנגדן נזכרו בתורה ד' שמות בענין הזה ממש כדכתיב: המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון, וכנגדן הזכיר המשורר ד' שמות אחרים: על שחל ופתן תדרוך תרמוס כפיר ותנין. ומ"ש: בארץ לא עבר בה איש ולא ישב בה אדם שם לרמוז שאפילו אדם בליעל איש און של הקליפה לא עבר בה ולא ישב שם, בגין דאינון דרגין תתאין דמסאבותא המאוסים אפילו לבעליהם, ואעפ"כ הקב"ה העביר שם את ישראל כדי להכניעם, ולהראות לישראל שאפילו באותן המקומות היה יכול להוריד להם לחם מן השמים ולהוציא להם מים מצור החלמיש, להודיע לכל העולם את גדלו ואת ידו החזקה
- כי** כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ. (רמ"ד וואלי במרפא לשון).
- י. א"ר** יוסי בר חנינא וכי מאחר שלא עבר היאך ישב, אלא לומר לך כל ארץ שגזר עליה אדם הראשון ישוב נתישבה, וכל ארץ שלא גזר עליה ישוב לא נתישבה (ברכות ל"א).
- יא. והמלבי"ם** כתב וז"ל: ואביא - אחרי שחשב חטא אבותיהם יוצאי מצרים חושב חטא בניהם, אתכם הבאתי אל ארץ הכרמול - (הגם שאבותיכם חטאו), והיתה תכלית ההבאה שני דברים, א] לאכול פריה - לשבוע מטוב הגשמי, ב] לאכול טובה - באשר היא ארץ מוכנת להשיג בה הטוב האמתי והאוויר הנפשי, ובשניהם היו בהפך, כי ותבאו - עת באתם, נגד לאכול פריה טמאתם את ארצי - במעשים מגועלים מונעים ההצלחה הגשמית, ג] נגד לאכול טובה אמר נחלתי - מצד שהיא נחלת ה' כי אחר שנכנסו ישראל לארץ נכנסה תחת השגחת ה' ונעשית נחלתו, שמתם אותם לתועבה.
- יב. כתב** הרב מהרי"ד ז"ל בספר צמח דוד דף רל"ד משם הרב כלי יקר פרשת מקץ (בראשית מא, א) וז"ל, שבחר הקב"ה באותיות הוי"ה לשמו, להורות ענוותנותו, ולהסיר מלב המכחישים השגחתו בתחתונים. לכן בחר באותיות אלו, כי הם המעט בחשבון מכל אותיות התורה. שהרי כל אותיות יעלו בקריאתם לחשבון רב, כגון אלף גימטריא קי"א, בית תי"ב, ואין לך אותיות שחשבונן מועט כאלו. ולי נראה הטעם, לפי ששם הויה מורה גדלותו שהוא מהוה הויות, לכן השם מורה ענוותנותו.
- והנה** הבוטח באדם, הוא מחמת שמכחיש השגחתו בתחתונים, ואם כן אינו מסתכל באותיות שם הויה שהם חשבון מועט מכל האותיות. וזה שכתוב (יז, ה) 'ארוך הגבר אשר יבטח באדם ומן ה' יסור לבו', רצה לומר יסור דעתו, שאם היה נותן דעתו באותיות השם, לא היה בוטח באדם, עכ"ל.
- ובן** יש לפרש פסוק 'הכהנים לא אמרו איה ה'', דהשגחתו בתחתונים כמו שידוע משמו הקדוש שאותיותיו מספרם מועט, 'ותפשי התורה' שעיקר התורה ענוה, 'לא ידעוני' שלכן נקרא שמי ה', ועל כן הם 'תפשי התורה' ולא 'ידעי התורה', כי כל

וְהָרַעִים (רד"ק) ולא רצו לדעת גודל רוממותי (ט"ד) **מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל** (רד"ק) והשרים (מלבי"ם) **פָּשְׁעוּ בִּי** [ג] **וְהַנְּבִיאִים**
נְבִיאֵי הַשִּׁקָּר (ת"י) **נִבְּאוּ בַּפֶּעַל** בשם הבעל (רש"י) **וְאַחֲרָי** הפסילים אשר (מ"ד) **לֹא-יֹעֲלוּ הַלְּבָבוֹ: ט לָזֶן**
 סרם אביא עליכם רעה **עַד אָרִיב** אתווכח **אִתְּכֶם** ע"י נביאי (רש"י) **נְאֻם-יְהוָה** וידעתם שגם **וְאֶת-בְּנֵי**
בְּנֵיכֶם אָרִיב אם הם ירעו דרכם כמעשיכם (ת"י): **יָבִי עִבְרֹו** כשתלכו **לְאֵי כִתְיִים** לעם כתיים שיושבים באייהם
 (רש"י) **וּרְאוּ** את מעשיהם **וְקַרְר** ולמדינת קדר שישבו במדבר באוהלים (מלבי"ם) **שְׁלַחוּ** מלאכים **וְהִתְבּוֹנְנוּ** וחקרו
מָאֵד לראות מנהגם **וּרְאוּ** מעשי העכו"ם ההם, וכי **תֵּן יָדְךָ** באמת **הִיִּתָּה** בניהם **כְּזֹאת** כתועבה הזאת (ט"ד):
יֵא הַהִימִיר האם החליף **גּוֹי אֱלֹהִים** את אלהיו באחר, ולמרות שהאלילים שלהם **וְהִמָּה לֹא אֱלֹהִים** אלא
 הבל וריק בכל זאת לא החליפו אותם **וְעַמִּי הַמִּיר** החליף **כְּבוֹדוֹ** של מקום (ט"ד) **כְּלֹא יֹעִיל** [טו] בע"ז שאין

עיונים והארות

לא אלהים ועמי המיר את כבודו אשר בו היה נכבד וכתיים וקדריים יושבי אוהלים ורועי מקנה ונוסעים והולכים ומטלטלין ממרעה למרעה וממדבר למדבר ונושאים את אלהיהם עמם למקום שחונים שם ואני נשאתי אתכם עד אשר קבעתי אתכם והנחתם אותי כך ת"י ורבותינו אמרו כתיים עובדים למים וקדריים עובדים לאש ואע"פ שיודעים שהמים מכבין את האש לא הניחו את אלהיהם (רש"י).

והמלבי"ם כתב וז"ל: הַהִימִיר - אומר שיראו ג' דברים, א] הַהִימִיר גוי אלהים - שלא ימצאו שגוי ימיר אלהיו, ב] שאף גוי - עובד כוכבים שהיא מדרגה פחותה לא יעשה זאת, ג] שלא יעשה זאת גם במקום שיוכל לחשוב למצוא ריוח ע"י התמורה הזאת כי האלהים שממיר אותם המה לא אלהים - ואיך א"כ היה ישראל בהפך, א] שעמי המיר כבודו - ב] שעמי - הגם שהם במדרגה מעולה כי עם מעולה מן גוי, המיר אלהיו, ג] שעשו זאת הגם שהיו להם הפסד שהמיר כבודו בלא יועיל - כי לפעמים ישליך האדם הכבוד בעבור התועלת, ואז הגם שגם זה פחיתות, שיבזה כבודו בעבור תועלת, עכ"פ מרויח תועלת, לא כן אם ממיר כבודו מבלי תועלת שהיא סכלות גדולה (מלבי"ם).

טו. הפסוק יובן על פי משל: אברך צעיר היה סמוך על שולחן חותנו שנים אחדות, ולאחר מכן נתן לו חותנו את כל דוניתו ושיגרו לליפציג, כדי שישלח ידו במקח וממכר. האברך שהיה בטלן וביש מזל, קנה תמורת כל הכסף שבידו מספר קרונות מלאים קיסמים לשינים. כשהביא את מקחו אל חותנו קידמו הלה בקול זועה: שלומיאל! סחורה שכזו תהא מונחת שבעים שנה ולא תימכר כולה. באין ברירה שלח את חתנו לבית המדרש ללמוד תורה, ואת מטען קיסמי השינים איחסן בתוך מחסניו.

לאחר שעברו שנים מספר אמר החותן לנפשו: סוף סוף מה יהא בתכליתו של חתני? כלום לצמיתות יהא כרוך על צווארי? חזר ונתן לו סכום כסף ניכר, בתור דוניהו, ושלחו שוב לליפציג לקנות סחורה. אך הזהירו לבל יקנה שוב קיסמי שינים או סחורה כיוצא בזה.

הדרב היה בפרוס הימים הנוראים, נמלך האברך בדעתו וקנה מטען עצום של שופרות, בסברו כי זהו מיצרך עונתי חיוני מאין כמוהו. כשהביא את מקחו החדש הביתה, לא ידע חותנו את נפשו מרוב כעס: "בטלן שכמותך! הלא שופרותיך כבר יספיקו אפילו עד לשופר של משיח", באין ברירה חזר ושלח את חתנו

המתגאה חכמתו מסתלקת (פסחים סו, ב), ונשארו 'תפסי תורה' בבלי דעת, ומלבד מה שכתבתי שממספר אותיות השם ניכר הענוה. (נחל שורק הפטרת פר' בחוקותי אות א).

יג. אפשר לומר במה שידוע, שהתלמידי חכמים צריכים ליזהר מאוד אפילו בקלות, דכל העם ילפי מקלקלתא, שאם רואים שהתלמידי חכמים חסידים וענוים ובעלי צדקה בעוניים ומרודם, המון העם אומרים התלמידי חכמים עושים חיובם, וכך נאה להם להתרחק מתענוגי העולם. אמנם אם רואים שהתלמידי חכמים אינם זהירים כל כך בתפילה ולדבר בבית הכנסת ולקבוע סעודתם בכל מקום, ודעתיהו אפרוטה, שואלים מהגברים וחוזרים ושואלים כלל ופרט וכלל. אז העשירים נשאו קל וחומר בעצמם, זה החכם מדבר בתוך התפלה ובעוד שקורין בספר תורה, ודאי שהוא מותר גמור, ומקילים יותר ויותר. כי אומרים לנו העשירים יש להקל, כי לא נשאנו בעול התורה שעבודא דאורייתא.

ואם חכם אחד יאמר שהוא איסור גמור לדבר בתפלה ובעוד שקורין בספר תורה, יאמרו בלבם, חכם זה מחמיר והוא חסיד שוטה, והרי ראינו לחכם כי כן דרכו לעשות, וכן למדין ממנו. שאם הוא נכשל בלשון הרע וגאוה וחנופה וחמדה ומאכלות, ושלא לדקדק בביתו בנקיון הירקות וכיוצא, הם עושים יותר ויותר בטענות האמורות, וכיוצא הרבה פרטים. ונמצא שהכל תלוי בקולר התלמידי חכמים, וכבר אמרו רז"ל (ב"מ לג, ב) תלמידי חכמים שגגות נעשות להם כזדונות, וקל וחומר שהם מחטיאים הרבים, וקל וחומר דיש חילול ה' בכמה אופנים.

וזה שכתוב 'ותפשי התורה לא ידעוני' שאני שורה בבית הכנסת, ומדברים ושוחקים וכיוצא בשאר פרטים לא ידעו את ה'. ומזה נמשך 'והרעים' שהם הגבירים הפרנסים רועי ישראל 'פשעו בי', שדבר קטן שעושה החכם, למדים לעשות יותר ויותר, ומאחר שתופשי התורה והרועים כן, כמוהם יהיו כל המון ישראל.

א"נ שכתוב 'ותפשי התורה לא ידעוני' לעמוד בפרץ ואין בפיהם תוכחות, ומי גרם זה, והרועים העשירים הממונים רועי ישראל הן הן אבות נזיקין 'פשעו בי', במה שאינם מכבדים התלמידי חכמים, ומשום הכי אינם מוכיחים והתורה מתבטלת.

אי נמי אפשר 'ותפשי התורה לא ידעוני' הם התלמידי חכמים פשוטים, 'לא ידעוני' שלא העמיקו בתורה להכיר רוממותו יתברך. (צוארי שלל).

יד. כמו אם, אם המיר גוי מהם את אלהיו ואע"פ שהמה

בה תועלת (רש"י): **יב שְׁמוֹ [טז]** השתוממו ויתמהו (רש"י) **שָׁמַיִם** ויתפלאו **עַל-זֹאת** שהולכים אחרי לא יועיל ולא יציל **וְשַׁעְרֵי** ויצטערו על גדול החורבן שֶׁ**חָרְבוּ** ישראל **מְאֹד** (מלבי"ם) **נְאֻם-יְהוָה:** **יג פִּי-שְׁתַּיִם רָעוֹת [יז]** רעה כפולה **עָשָׂה עִמָּי** שעזבו אותי, והלכו אחרי האלילים, וז"ש **אֹתִי עֲזָבוּ** שאני **מְקוֹר** מעין | **מֵיַם חַיִּים** המטפיע להם טובה בלי הפסקה (מ"ד) **לְהִצֵּב** לחפור (רש"י) **לָהֶם בְּאֲרוֹת בְּאֲרֹת רַבִּים** נְשַׁבְּרִים שכותליהם שבורים **אֲשֶׁר לֹא-יִכְלֹו** יחזיקו (מ"ד) **הַמַּיִם** כי זבו דרך הכותלים השבורים, כן הם הבוטחים באלהים אחרים (רש"י): **יד** הקב"ה וישראל כאילו שואלים: וכי **הָעֵבֶר** מקנת כסף הוא **יִשְׂרָאֵל [יח]** או **אִם-יִלְד בַּיִת** בן האמה **הוּא** להיות נעזב, הלא קראתי לו בני בכורי ואם כן **מִדְּוַע הָיָה** ישראל **לָבוּ** שיבזו אותו אויביו (רד"ק) וי"מ לשלל (מ"ז): **טו** ומדוע **עָלְיוּ** על ישראל **יִשְׂאֲנֻוּ** יצעקו **כְּפָרִים** [אריות צעירים] מלכי הגוים ו**נִתְּנוּ קוֹלָם [יט]** ויִשְׁתִּיתוּ וישימו **אֶרְצוֹ לְשִׁמְהָ** לשממה (מצודות) **עָרְיוּ (נצתה) נִצְתוּ** נשרפו (רש"י), ונשארו **מִבְּלֵי** איש **יֹשֵׁב** בהם (מ"ד): **טז גַּם-בְּנֵי-נֶף (ותחפנס) וְתַחֲפִנְתֶּם** הם מצרים שאתם בוטחים בהם לעזרה (רש"י) [שהיו ממלכה

עיונים והארות

טז. ובת"י פירש כל הפסוק בענין אחר וז"ל: "אתאבלו שמיא על כדן על ארעא דישראל דעתידא למחרב ועל בית מקדשא דעתיד לאצטדאה ועל דעובדין בישין עבדו עמי לחדא אמר ה" עכ"ל.

יז. ידוע כי בזמנו של ירמיה היו שתי כתות: אחת - אנשיה עבדו לצבא השמים - לשמש ולירח, בחושבם שהם משפיעים לעולם שפע טוב, [ככתוב (דברים לג, יד): "ממגד תבואות שמש" - ממגד - מן המובחר שבפירות, תבואות שמש - שהשמש מבשילה וממגד גרש ירחים - פירות שהירח מבשיל אותם, כמו האבטיח]. והכת השניה - אלה שעבדו לעץ ולאבן, והנביא בדברי מליצתו הוכיח את שתי הכתות, לאחת אמר: אותי עזבו מקור מים חיים הנובעים מעצמם, והלכו לחצוב להם בארות מכונסים, שאין כוח בהם לחדש דבר מעצמם לא להרע ולא להטיב, כי מה שנתן להם ה' מתחילת הבריאה, והטביע בכל אחד הכוח להשפיע השפע, רק אותו כוח ולא יותר. וכנגד הכת השניה העובדים לעץ ולאבן וגם לפסילים אלמים - אמר: שהם עשו דבר גרוע ונבזה, בזה שחצבו בארות אשר לא יכילו המים, כלומר, מאחר ואין בכוח להשפיע אפילו על עצמם בכלום, אם כן, איך ישפיעו טובה לזולתם, כי הרי הם נחשבים לכלים ריקים (עיין פתח השער - שער בת רבים).

יח. הנביא אומר, כי מצד הטוב והמועיל, צריך האדם להשגיח על הצלת עבדו הנאמן, כמו שהוא משגיח על בנו, ואם כן אין צריך לומר, שאם היו ישראל בגדר בנים בודאי יש לנו להתפלא איך היה לבז, אלא אפילו אם הם בגדר עבדים ויליד בית, בכל זאת יש להתפלא ולומר: "מדוע היה לבז". (עיין פתח השער - שער בת רבים).

יט. הנתנית קול הוא קטן מן השאגה, נתינת קול הוא הפך הדממה. והשאגה הוא קול גדול הפך קול נמוך ופה הוסיף שאף בנתנית קול לבד נתנו ארצו לשמה (מלבי"ם).

"הסוחר" לבית המדרש, ואת מטען השופרות איחסן ליד מטען הקיסמים.

לימים נמלך החותן בדעתו: מה יעלה בסופם של מטעני "סחורה" אלה? מיד שלח וקרא אליו סרסור מוכשר והציע לו למכור את הקיסמים, ולו גם תמורת סחורה אחרת איזו שתהיה. בו בזמן פנה גם לסרסור שני והציע לו לעשות עסק חליפין גם במטען השופרות. שכן תהיה הסחורה המוחלפת איזו שתהיה, מכל מקום היא תהיה עדיפה מן הקיסמים והשופרות.

לא יצאו ימים מרובים עד שקיבל החותן שני מכתבים משני סרסוריו. הראשון הודיע בשמחה, כי הצליח להחליף את הקיסמים ב... שופרות. והשני הודיע גם בשמחה כי הצליח להחליף את השופרות ב... קיסמים...

כיון שראה החותן כי בפעם השלישית נכשל ב"מסחר" זה, שם יד לפיו ושתק. אך הפעם נטפל אליו חתנו וסנט בו: "הלא הסרסורים האלו הינם סוחרים ותיקים, ובכל זאת נכשלו גם הם בצורה מחפירה כזאת".

שומה שכמותך השיב לו החותן הן בידי היו שני מטעני סחורה שאינה עוברת לסוחר, ומה היה לי לצפות מהם יותר מאשר להחליף מטען אחד במשנהו? אבל אתה, הרי היה בידך כסף חי ומזומן ואף על פי כן קנית בו שני מטענים חסרי ערך שכאלה...

כיוצא בזה טוען הנביא: "ההימיר גוי אלהים והמה לא אלהים" כלום כבר המיר עם כלשהו את אלהיו באל אחר, אף כי יכול הוא לעשות חליפין כאלה, מאחר שגם זה וגם זה לא אלהים המה, והיו מחליפים אפוא אחד במשנהו מבלי לסבול שום הונאה. אולם "ועמי המיר כבודו בלא יועיל" עמי המיר את כבודו ואת גאונו, את אלהים חיים, באילי עץ ואבן, אשר לא יועילו למאומה. (מעיינה של תורה בשם המגיד מדובנא).

שפלה] **יִרְעוּךָ** יִשְׁבְּרוּ לָכֶם אֶת הַקָּדְקֹד הגולגולת (רד"ק) ובת"י פי' קטלון גברך ויבזבזון נכסך: יזומשיב הנביא:
הֲלוֹא-זֹאת [כ] תַּעֲשֶׂה-לָּךְ לא בעבור מקרה הזמן (מ"ד), אלא זאת הרעה באה בגלל עוון (רש"י) **עֲזֹבְךָ**
אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ ללכת אחרי אלהים אחרים (רד"ק) **בְּעֵת מוֹלִיכְךָ** מדריךך ה' **בְּדַרְךָ** הטובה והישרה (רש"י):
 יח **וְעַתָּה** שראית שהכל בהשגחה (מ"ד) **מִה-לָּךְ** ללכת **לְדַרְךָ מִצְרַיִם** ולבטוח בהם **לְשִׁתּוֹת מִי שְׁחֹר**
 זה הנילוס שהטביע בתוכו ילדי ישראל (רש"י) **וּמִה-לָּךְ** ללכת **לְדַרְךָ אֲשׁוּר** ולבטוח בהם **לְשִׁתּוֹת מִי נָהַר**
 [פרת (מ"ז)], לבקש מהם עזרה להיות נושע על ידם (מ"ד): **יָט בְּסוּף תִּיִּסְרָךְ רַעַתְךָ [כא]** העוון והרעה שעשית יביאו עליך
 יסורים (רש"י) **וּמִשְׁבוֹתֶיךָ** השובבות שהלכת בדרכי לִיבך **תוֹכְחֶךָ** יוסרו אותך במכאובים, ועי"ז **וְדַעִי וְרֹאִי** תביני
 (מ"ד) **כִּי-רַע וְמוֹר יבוא עליך [ירושלם], על (ת"י) עֲזֹבְךָ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלֹא פָחַדְתִּי אֵלַיךְ**
 ופחד ממני לא היה בלבך (רש"י) **נֶאֱמַר-אֲדַנִּי יְהוָה עֲבָאוֹת: [כ]** **כִּי הָרִי מַעוֹלָם** הייתי לך לעזרה **שָׁבַרְתִּי**
עֵלְךָ שהכבידו עליך האומות **נִתְקַתִּי** הסרתני **מוֹסְרֹתֶיךָ** מוסרות ועול הגויים מעליך **וְתֹאמְרֵי לֹא**
(אעבר) אֶעֱבֹר על דבר ה', אך לא שמרת הבטחתך, ושבת לעבוד ע"ז כמו שאת עושה עכשיו **כִּי** את עושה אלילים
עַל-כָּל-גְּבֻעָה גְּבֻעָה וְתַחַת כָּל-עֵץ רַעֲזָן בכל מקום, וממקום למקום **אֵת** הולכת לעבוד עכו"ם כמו
צִעָה זִנָּה שהולכת ונוסעת ממקום למקום למלאות תאוותיה (רד"ק): **[כא] וְאֲנֹכִי מְקַדֵּם נִטְעַתֶיךָ כְּשִׂרְק [כב]**
 כזמורות מגפן משובח ש**כָּלָה מִיַּרְע אַמָּת [כג]** אבות הכשרים והצדיקים (רש"י) והיה ראוי שיצא ממנו פרי טוב ומשובח
וְאִיךְ נִהַפְּכַת לִי לסור מאחרי כמו **סוּרֵי** זמורות רעות המוסרים מ**הַגִּפְנִן** אשר כל אחד **נְבָרִיָּה** זורה לנטיעה,

עיונים והארות

העבירה לעושיה, אז תדע כמה טובה שמירת התורה המביאה לידי מנוחה.

ואומר רע ומר, כי ידוע שיש תרופות שהן מרות המביאות תועלת, אולם כאן מר וגם רע בלי שום תועלת. ונרמז כאן, שהשפילו את החכמים ולכן לא קיבלו תוכחתם, וזהו "עוזבך את ה'", כמו שדרשו חכמים על הפסוק (דברים ו, יג): "את ה' אלהיך תירא" ודרשו חז"ל: לרבות תלמידי חכמים (פסחים כב.). וזהו שאמרו (שבת קי"ט): לא חרבה ירושלים אלא על שביזו בה תלמידי חכמים, שעל ידי כן לא קיבלו תוכחה (עיין באורך מעם לועז).

כב. הוספתי לך על שבע מצות של בני נח שש מאות ושש כמנין שורק (רש"י).

כג. והסוד הוא, לפי שכל נשמותיהן של ישראל נמשכות מן הזיווג של יסוד ומלכות דקדושה, וכבר ידוע שהשם של היסוד נשמתו הפנימית הו"ו בניקוד שורק והוא משפיע אל המלכות שהיא הכלה הכלולה, וז"ס: ואני נטעתך שורק כלו, כלה כתיב, ושורק כלה הוא שרומז אל הזיווג הנזכר שקבלתו מן הת"ת אמת דיקא, בסוד: תתן אמת ליעקב, שהיה מטתו שלמה ולא נמצא פיסול בזרעו ה"ו. וז"ש: ואנכי נטעתך שורק כלה זרע אמת. (רמ"ד וואלי במרפא לשון).

כ. כלומר, שאותן הצרות באו עליהם מסטרא דזאת שהיא האם המיסרת את בניה, לפי שעזבו את הייחוד הקדוש והיה ואלקים דיקא דאיהו שמא שלים שעולה כמנין יב"ק ברוחב הקדושה, וגם אה"ה הו"ה אדנ"י שעולים גם כן יב"ק והם באורך הקדושה (עי' ספר הליקוטים ח"ב עמ' תקצ"ט) וב' פעמים יב"ק עולים כמנין דר"ך, ודרך הקדש יקרא לה, וז"ס: עזבך את ה' אלקיך בעת מוליכך בדרך. (רמ"ד וואלי במרפא לשון).

כא. אומר הנביא לכנסת ישראל, אם אין את רוצה להביט אל המוסר של החכמים והנביאים, הסתכלי אל העונש רעתך ומשובותיך שעשית עד כה המה יוכיחוך, ודעי מן הנסיון שראית מה שאירע לשבטים כי רע ומר הוא עוזבך את ה' אלהיך ולא פחדתי אליך, איני אומר שרע ומר עוזבך את ה' מיראת העונש, אלא מצד אלהותו יתברך, עזיבתו היא רע ומר. ועוד מוכיח לישראל, כי אף על פי שכבר התנסו כמה וכמה פעמים וראו שעל ידי עוזבם את ה' נכשלו, הרי הרעה עצמה שלהם יכולה לייסר אותם וללמדם לקח כי רע ומר עוזבם את ה'. ובכל זאת ולא פחדתי אליך, הפחד שהייתם צריכים לפחד ממני, הרי הוא מכם והלאה.

וזהו שאומר הושע (הושע יד, ב): "שובה ישראל... כי כשלת בעוונך", כיון שכשלת הרי ידעת נאמנה, כמה רעה היא

כאילו לא יצא ממנו (רד"ק) ובת"י איך נעשתם כגפן שאין בה הנאה: **כִּי אִם-הַכֶּבֶסִי בְּנֶתֶר [נד]** חול המיוחד לכביסה ושפשוף **וְתִרְבִּי-לֶךְ [נה]** בְּרִית נקיון (רש"י) וי"מ סבון א"נ עשב המנקה, כלומר שתעשו תשובה לא יועיל לך ואעניש אותך **כִּי נִכְתָּם** נרשם ונחקק ונעשה כתם **עֹנֶה לְפָנַי** ויש עוונות דלא סגי בתשובה אלא יסורין ממרקין (רד"ק) **נָאִם אֲדַנִּי יְהוָה:** כג"כ עונך מגולה שאם תרצי להכחישו לא תוכלי (רד"ק) וז"ש **אֵיךְ תֹּאמְרִי** איך תכחשו ותשקרו לאמר **לֹא נִטְמַאתִי** עתה בע"ז **וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים** מעולם **לֹא הִלַּכְתִּי** (מ"ד) **רְאֵי דַרְכֵךְ בְּנִי** בעמק מול בית פעור שעבדת הבעל ועדיין דבוק בך **דְּעֵי מַה עָשִׂית** מול בית פעור, וגם עתה בארצך את רצה הלוך ושוב לעבוד ע"ז **כַּבְּרָה קִלְה** נקבת גמל קטנה (רד"ק) **שֶׁמִּשְׂרַכֶּת [נו]** המקלקלת (ת"י) **דְּרַכֶּיךָ** ואינה הולכת בדרך הישר (ע"פ ת"י): כד הרי את **כַּפְּרָה** | חמור הבר (רד"ק) שהוא **לְמַד** ורגיל לרוץ ב**מַדְבַּר בְּאֵת** בחשק (נפשו) **נַפְשָׁה שְׂאֵפָה רִיחַ** האויר אל הריאות, כדי לרוץ מהר בתאוות לבך, (ע"פ רש"י) **תִּתְאַנְתְּהִי** [מלשון "אנה לדור"] וכאשר זימנה עצמה ללכת למקום תאוה **מִי יִשִּׁיבֶנָה** מי יוכל להשיבה (רד"ק) **כָּל-מִבְקֶשֶׁיךָ** כל המחפשים, המבקשים אותה **לֹא יִעֲפוּ** אינם צריכים להתעייף ולהתייגע (מ"ד), **כִּי בְּחַדְשֶׁהּ [נו]** **יִמְצְאוּנָה** כי חדש אחד יש בשנה שהיא ישנה ואז היא נלכדת, אף אתם חדש אחד (הוא אב) הוכן לכם כבר מימות המרגלים שקבעו אבותיכם בכיית חנם בו תלכדו (רש"י): כה ובזה את דומה לַפְּרָה, שנביאי אומרים לך חזרי בתשובה כדי ש**מְנַעֵי רַגְלֶךָ מִיַּחַף** שלא תלכי לגולה ברגלים יחפות, ועי"ז תמנעי את (וגורנד) **וְגִרְוֹנֶךָ מִמְצָאָה** בצמא, ואת במקום לקבל תוכחתם **וְתֹאמְרִי** על דברי הנביאים **נֹאֲשׁ** מיואשת אני מעבודת ה', ואין מיואש בדבריכם (רש"י) **לֹא** אשוב אליו ית' **כִּי-אֶתְּבִיתִי זְרִים** עבודת אלילים **וְאַחֲרֵיהֶם אֵלֶיךָ** לעבוד אותם (מ"ד) שרואה אני אותם מצליחים (רד"ק): כו תגיע לכם בושה **כְּבִשֶׁת גִּבְבִּי כִּי יִמְצָא** אדם נאמן שנתגלה ונמצא עתה שקרן וגנב (רש"י) **בֵּין הַבָּיִשׁוֹ** התביישו **בֵּית יִשְׂרָאֵל** בעיני אומות העולם כיון שהיו מוחזקים לעבדי ה', ועתה **הִפָּהּ** המון העם **מִלְכֵיהֶם שָׂרֵיהֶם וְכֹהֲנֵיהֶם** כהני הבעל **וְנְבִיאֵיהֶם** נביאי השקר נמצאו עובדי ע"ז (רד"ק): כז ותתביישו לכם על אשר אתם **אֲמָרִים לְעֵץ** לפסל העשוי מעץ **אָבִי אֶתָּה [נה]** **וְלֹאֲבִן** לפסל העשוי

עיונים והארות

נד. נערותה בלבה. והמלבי"ם פירש שתדבק שרוך פרסותיה בדרכיה שניכר הפסיעה שפסעה שם. וכן נכרו פסיעות רגליך.

נו. כאילו אמר: בחדש-ה' שהוא חודש אב כמ"ש. (רמ"ד וואלי במרפא לשון).

יז. מפרשים החדש שתשלם הריונה אז היא מלאה וכבדה ואז יוכלו להשיגה ולמצאה כן כנסת ישראל והמבקשים אותה הם הנביאים המוכיחים אותה לשוב אל ה' ולא יועילו אמר כי בחדש שיכבד עליה פשעה ונפלה והוא חדש אב שנפל הבית והחורב אז ימצאוה ותודה על פשעה כי לא שמעה אל הנביאים כשתראה בחורבנה ויש מפרשים בחדשה בחדשה כלומר בכל עת ימצאו כאלו עתה תחל לרוץ והיא חדשה במרוצה ויונתן תרגם בזמנ' ישכחונה (רד"ק). והמלבי"ם פירש כל הפס' בענין אחר ע"ש.

נה. והמלבי"ם פירש בענין אחר.

כד. יש הבדל בין כיבוס חיצוני כמו כיבוס הבגדים ובין כיבוס הלב. לכן אומר כנגד תשובה חיצונית, "כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית נכתם עוונך", אבל לענין תשובת הלב אומר (ירמיה ד, יד): "כבסי מרעה (מעוון) לבך ירושלים למען תיושע" (עיין מעם לועז).

נה. ובמ"ד פירש אם תרבי לעצמך בורית לצחצח עצמך ר"ל אף אם תראה לפני הבריות צדקות ומעש"ט הנה לא תועיל בזה כי עונך שאתה עושה בסתר נראה לפני ככתם כי לא העבירם הנתר והבורית כלומר הצדקה שאתה עושה לפני הבריות לא כפרו על העון שנסתרו. והמלבי"ם פירש בענין אחר ולפי פירושו אתי שפיר חיבור פסוק זה לפסוק הבא ע"ש.

נו. ורש"י פירש משכרת - מחזקת בדרכי נעוריה לשון מסריך סריך ויש לחברו עם שרוך הנעל (בראשית יד) קושרת דרכי

מאבן אֶתְּ (ילדתני) יִלְדֶתְנִי אתה יצרתנו כִּי-פָנּוּ [הפננו] אֵלַי עֲרַף וְלֹא פָנִים כפרו בי ולא רצו לשמוע לי וּבִעַת רָעָתְם כשרואים כי אין אלוהיהם מושיע אותם יֹאמְרוּ ויתפללו אלי קוֹמָה וְהוֹשִׁיעֵנו: (רד"ק): כח וכביכול שואל השי"ת וְאֵיךְ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָּךְ תנסו אותם אם יִקְוֹמוּ הם אם יוכלו יוֹשִׁיעוּךָ בְּעַת רָעָתְךָ ואל תאמר אין לי אלהים אחרים כִּי כִּמוֹ מִסְפַּר עֲרִיב הָיוּ אֱלֹהֶיךָ עשית צורות של אלילים (רד"ק) [ובכל עיר ועיר אלוה אחר (רש"י)], אתה יְהוָה: אִם-תָּשׁוּב בתשובה יִשְׂרָאֵל | נְאֻם-יְהוָה אֵלַי [נט] תָּשׁוּב לכבודך וגדולתך הראשונה (רש"י) ולהיות לפני סגולה מכל (מ"ד) וְאִם-תִּסָּר שְׁקוּצֵיךָ הפסילים מִפְּנֵי מֵאֲרָצִי ומירושלים עירי (מ"ד), אז וְלֹא תִנּוּד לא תהיה נע ונד לצאת לגלות (רש"י): ב וְנִשְׁבַּעְתָּ וְאִם כֹּאשֶׁר תִּשְׁבַּע בְּשִׁמִּי חִי-יְהוָה תִּשְׁבַּע רַק בְּאִמְתּוֹ וְלֹא כִּמוֹ שֶׁעֲנָה אִם נִשְׁבַּעִים לְשִׁקֵּר (רש"י), ותתנהגו בְּמִשְׁפָּט וּבְצַדִּיקָה או וְהִתְבָּרְכוּ בּוֹ בישראל בְּגוֹיִם שיאמרו אחד לחברו ישימך אלהים כישראל וּבּוֹ [ל] יִתְחַלְּלוּ [לא] המהלל עצמו יאמר הנה אני מוצלח כישראל (מ"ד):

עיונים והארות

נט. ובתרגום יונתן פירש אם תשוב לעבודתי התשובה שלך תתקבל כל זמן שלא נחתם גזירתך.
 ל. עיין רש"י ורד"ק.
 לא. כשהיו ישראל דבוקים עם הס"א אז אומות העולם הם העיקר, לפי שהשפעות באות אליהם וניזונים מן העיקר, וישראל הם הטפל לפי שניזונים מתמצית ההשפעות שנותנים להם אומות העולם, אבל כשהם דבוקים עם הקדושה אז ישראל הם העיקר ואומות העולם הם הטפלה, לפי שמקבלים את המזון שלהם מתמצית ההשפעות שבאות לישראל, וז"ס: והתברכו בו גוים ובו יתהללו. (רמ"ד וואלי במרפא לשון).